

SULTAN I. AHMED'E SUNULAN NUR-I MUHAMMEDİ KONULU BİR ESER: NÛR-NÂME

*Turan AÇIK **

*Mücahit KAÇAR ***

ÖZET

Dinî-tasavvufî eserlerde Hz. Peygamber'in manevî şahsiyetini ifade etmek için kullanılan bir terim olan Nûr-ı Muhammedî, bazen de hakikat-i Muhammediyye şeklinde ifade edilmektedir. Bu iki terim de Hz. Muhammed'in her şeyden önce yaratıldığını, kâinatın da ondan yaratıldığını ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in bütün faziletlerin kaynağı olduğunu ifade etmek üzere kullanılır. Nûr-ı Muhammedî anlayışı, Osmanlı'da geniş halk tabakaları tarafından okunan temel İslâmî kitaplarda da daha basit ve anlaşılır şekillerde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu anlayış sadece İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların eserlerinde kalmamış avam tarafından da kabul edilen yaygın bir inanç haline gelmiştir. Hz. Peygamber'in nuru ve yaratılış arasındaki bağı konu edinen Nur-ı Muhammedî düşüncesi, Osmanlı'da toplumun bütün katmanlarının paylaştığı ortak bir temele işaret ettiği için Nûr-ı Muhammedî algısını Osmanlı insanının bilgisini temellendirdiği çıkış noktası olarak nitelendirmek mümkündür.

16. yüzyıl müelliflerinden olan Cafer İyânî Bey'in kaleme aldığı Nûr-nâme isimli eserde ise hem siyer ve mevlid türü eserlerin muhtevâ özelliklerini hem de tasavvufî eserlerle kıyas-ı enbiyâların muhtevâ özelliklerini bir arada görmekteyiz. Bu yönüyle ilginç bir özellik gösteren bu eserin metnini ve kısa bir değerlendirmesini vermeyi amaçladığımız bu çalışmada, öncelikle Nûr-nâme ve yazarı hakkında bilgi verilecek, ardından da Osmanlıyı anlama çalışmalarına ne tür bir katkı sağlayabileceğine dair kısa bir değerlendirmeden sonra eserin metni sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nûr-ı Muhammedî, Nûr-nâme, Cafer İyânî, Osmanlı İmparatorluğu.

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: turanacik@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: mukac80@gmail.com

A WORK PRESENTED TO I. AHMED ABOUT THE *NÛR-I MUHAMMEDÎ*: *NÛR-NÂME*

ABSTRACT

The term of *Nûr-ı Muhammedî*, sometimes is expressed in *Nûr-ı Muhammediyye*, used to refer to the Prophet Muhammad's spiritual personality in the mystical works. These two terms refer to the Prophet Muhammad is first and foremost, the universe was created from it, and hence the Prophet Mohammed is source of virtues. The idea of *Nûr-ı Muhammedî*, not only in the mystical scholars' works like *İbnü'l-Arabî*, is found in the basic İslamic books read by the wider public in Ottoman Empire. This idea, shared by all layers of Ottoman society, can be considered as the main point of Ottoman's knowledge understanding. *Nûr-nâme* which are subject to this study and shows the feature of *siyer* and *mawlid* works, was written by Cafer İyânî, one of the authors of 16th century. In *Nûr-nâme*, there is information about the idea of *Nûr-ı Muhammedî* as well as the virtues of the Prophet Muhammad and the work is noteworthy in this respect. In this study, After giving brief information about the idea of *Nûr-ı Muhammedî*, the author and *Nûr-nâme* will be informed. Finally, the contribution of this work to attempts understanding the otoman empire will be assessed and then the the text of the *Nûr-nâme* will be presented.

Key Words: *Nûr-ı Muhammedî*, *Nûr-nâme*, Cafer İyânî, Ottoman Empire.

GİRİŞ

Türk edebiyatında Hazret-i Muhammed'i çeşitli yönleriyle ele alan birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan siyer ve mevlid türü eserlerde Hazret-i Peygamber'in doğumundan vefatına kadar olan bütün bir hayatı ve mucizeleri anlatılırken tasavvufî bir muhtevaya sahip olan eserlerde ise manevî şahsiyeti ve herşeyden üstün olması yönüne değinilmektedir. Kısas-ı enbiyâ türü eserlerde de Hazret-i Muhammed'in nurunun herşeyden önce yaratılması ve bütün peygamberlerden üstün olması yönü vurgulanmaktadır. 16. yüzyıl müelliflerinden olan Cafer İyânî Bey'in kaleme aldığı *Nûr-nâme* isimli eserde ise hem siyer ve mevlid türü eserlerin muhtevâ özelliklerini hem de tasavvufî eserlerle kısas-ı enbiyâların muhtevâ özelliklerini bir arada görmekteyiz. Bu yönüyle dikkat çeken eserin metnini ve kısa bir değerlendirmesini vermeyi amaçladığımız bu çalışmada, öncelikle *Nûr-nâme* ve yazarı hakkında bilgi verilecek, ardından da Osmanlıyı anlama çalışmalarına ne tür bir katkı sağlayabileceğine dair kısa bir değerlendirmeden sonra eserin metni sunulacaktır.

1. *Nûr-nâme* ve Yazarı Hakkında

Neşrini gerçekleştirdiğimiz eserin yazarı Cafer İyânî Bey, kadı nâibliğinden sonra maliye bürokratu olarak görev yapmış bir müelliftir. Kaynaklara göre,¹ 1587'de Budin'de, 1591-92'de de

¹ Cafer İyânî hakkındaki bilgiler için bkz: Mehmet Kirişçiöğlü, "Cafer İyânî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 6. Cilt, İstanbul, 1992, s.551-552.; Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000, III. 41.

vatani olarak kabul ettiği Peçuy'da kadı nâibliği yapmıştır. Ardından Tiryaki Hasan Paşa'nın yanında divan baş defterdarı olmuştur. Budin beylerbeyliği maliye tezkireciliği ve tezkire eminliği vazifelerinde iken İstanbul'a gitmiştir. Orada kendisine Rumeli Eyaleti defter eminliği görevi verilmiş ve 16 Ramazan 1001 (16 Haziran 1593) tarihinde Budin beylerbeyi Koca Sinan Paşazâde Mehmed Paşa'nın maiyetinde Bosna'ya gitmiştir. 1002'de (1593-94) Rumeli Eyaleti defter emini olarak Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın Yanikkale'yi fethinde bulunan Cafer İyânî'ye, seferin sonunda hizmetine karşılık olmak üzere vazifesine ilâveten divan müteferrikalığı verilmiştir. 1595'te bu görevini bırakarak hac farızasını yerine getirmek üzere önce Mısır'a, oradan da Hicaz'a gitmiştir. Mekke'de Şeyh Ahmed Sâdık'ın tesiriyle Nakşibendî tarikatına girmiş ve oradan San'a'ya, Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa'nın yanına giderek *Zübdetü'n-nesâih ve umdetü't-tevârih* adlı eserini ona ithaf etmiştir. 1602-1603 yıllarında yazdığı *Nur-nâme* adlı eserinde Tımsıvar'da hazine defterdarı olduğunu kaydeden Cafer İyânî'nin ölüm tarihi için Bağdatlı İsmail Paşa 1020 (1611) yılını, Fehmi Ethem Karatay ise *Zübdetü'n-nesâih*'in istinsah tarihinden hareketle 1023'ten (1614) sonrasını vermektedirler. Cafer İyânî'nin, *Tevârih-i Cedid-i Vilâyet-i Öngürüs*, *Zübdetü'n-nesâih ve umdetü't-tevârih*, *Nurnâme*, *Cihâdnâme-i Hasan Paşa* ve *Nesâihu'l-mülük* olmak üzere 5 adet eser kaleme aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Gelibolulu Mustafa Âlî² kadar velud bir Osmanlı bürokrat-yazarı olmasa bile yine de iyi addedilebilecek bir yazım potansiyeli olduğu görülmektedir. Böylece eserleri neşredilmesi gereken bir tarihi şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hicrî 1013 (M. 1603) tarihinde kaleme alınan *Nur-nâme*, Cafer İyânî Bey'in de eserin sebab-i te'lif kısmında belirttiği gibi Tımsıvar'daki bazı âlim ve fakih dostlarının Hz. Peygamber'in parlak nuru ve tertemiz ruhunun hangi sebeplerden dolayı her şeyden evvel yaratıldığına ve diğer peygamberlerden daha üstün olduğuna dair menkıbeleri Arapça eserlerden Türkçeye tercüme etmesini istemeleri üzerine bu konuda yazılmış eserlerdeki bilgileri Türkçeye aktarmasıyla meydana getirilmiştir.

Kaynaklarda her ne kadar bu eserin Gazalî tarafından yazılan *Mışkatü'l-Envâr* isimli eserin tercümesi olduğu zikrediliyorsa da, gerek eserde buna dair bir ifade geçmemesi gerekse de yazarın bunun aksini gösteren sözleri sebebiyle bu bilgiye şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Zira Cafer İyânî, eserin sebab-i te'lif bölümünde geçen "*rivâyât-ı şariha ve kütüb-i şahihadan ol Hazret-i şah-ı eyvân-ı risâletün menâkıb-ı âlileri lisân-ı Arabiden zebân-ı Türkîye terceme olunmağa mübâşeret kılnub*" ifadesinde bulunan "*rivâyât-ı şariha ve kütüb-i şahihâ*" ibaresinden de anlaşılacağı üzere, bu eseri, farklı kitaplardaki bilgileri bir araya getirerek oluşturmuştur. Nitekim Cafer İyânî, eserin bölüm başlarında, anlatacağı konuyu hangi kaynaklardan aldığını zikreder. Buna göre *Nur-nâme*'yi *Mışkatü'l-Envâr*, *Dekâyiku'l-Ahbâr*, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, *Behcetü't-Tevârih*, *Câmî'ü't-Tevârih*, *Firdevsü'l-Ahbâr*, *Evâil-i Süyûtî*, *Bostânü'l-Ârifîn* ve Salebî'nin tefsiri gibi eserler ile ismi verilmeyen bazı tefsir, tarih ve hadis kitaplarında yer alan Hazret-i Peygamber hakkındaki bilgilerden oluşturmuştur.

Cafer İyânî, bu eseri "*Hazret-i Sultân-ı âli-cenâb ve hâkân-ı rif'at-meâb mihr-i sipihr-i cihân-bânî hülâşa-i dūd-mân-i Osmânî Sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidîn Sultân Ahmed Hân-ı Gâzî ibn-i Sultân Muhammed Hân*" şeklinde övdüğü Sultan I. Ahmed nâmına yazdığını belirtmektedir.

Nur-nâme'nin birisi yurtdışında olmak üzere 10 nüshası bulunmaktadır.³ Süleymâniye Kütüphanesi Nurosmâniye 4998 numaralı nüsha, eserin sonuna eklenen "*ketebehû 'abd-i bi-*

² Hakkında bkz. Cornel H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, (çev. Ayla Ortaç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

³ Süleymâniye Kütüphanesi Âtıf Efendi 1746/1; Nurosmâniye 4998; Beyazıt Devlet Ktp. Veliyyüddîn Efendi 3205; Kayseri Raşid Efendi Ktp. 1158; Atatürk Kitaplığı OE 400/1; Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp. 927/1; Türk Tarih

‘inâyeti’l-Meliki’l-Ğafûr Ca‘fer b. Ğasan el-musannifu’l-mezbûr sene 1013’ ibaresinden de anlaşılacağı üzere, Cafer İyânî tarafından kaleme alınmıştır. Bu ibârede geçen “musannif-i mezbûr” tanımlaması yazarın kendisini müellif olarak görmediğini; bu eseri başka eserlerdeki bilgileri tercüme ve tasnif ederek oluşturduğunu vurgulamaya çalıştığını göstermektedir. Nestalik bir hatla yazılmış olan bu nüsha 37 varaktan oluşmaktadır. Eserin 1a sayfasında bu nüshanın Sultan III. Osman tarafından vakfedildiğine dair bir kayıt ve padişahın mührü bulunmaktadır.

Nûr-nâme, yukarıda da belirtildiği üzere bir sebab-i te’lif bölümüyle başlar. Bu bölümde yazar, böyle bir eserin kendisinden istendiğini ve bütün eksiklerine rağmen bu işe giriştiğini anlattıktan sonra, eseri I. Ahmed adına yazdığını ifade eder.

Eser, dört bâbdan oluşmaktadır. Birinci Bâbda, Hazret-i Peygamber’in mübârek nurunun herşeyden önce yaratıldığı ve bütün mahlûkattan üstün olduğuna dair rivayetler aktarılmaktadır. Bu bölümde Allah’ın Hazret-i Peygamber’in nurunu yaratması, ona nazar etmesi ve o nurdan bütün mahlûkatı yaratması hadiseleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. İkinci Bâbda, Hazret-i Peygamber’in nurundan yaratılan enbiyâ, evliyâ ve diğer bütün insanların ona tabi olması ve üstünlüğünü kabul etmesi vurgulanmaktadır. Ardından da Hazret-i Âdem ile Hazret-i Havvâ’nın yaratılmaları, şeytanın Allâh’a isyan etmesi ve Hazret-i Âdem ile Hazret-i Havvâ’yı da kandırması üzerine onların cennetten çıkarılmaları hadisesi anlatılmaktadır. Üçüncü Bâbda ise yeryüzüne indirilen Hazret-i Âdem ile Hazret-i Havvâ’nın durumları, tevbelerinin kabulü ve ardından yeryüzünü imar etmeleri konu edilmiştir. Yine Hazret-i Peygamber’in nurunun Hazret-i Âdem’de görünmesi ve ondan da Hazret-i Şit’e geçerek mübârek bir silsile ile Hazret-i Peygamber’e ulaşması anlatılmaktadır. Bu bölümde A’râf Sûresi 172. âyette de geçen Allah’ın Hz. Muhammed’in nurunu ve bütün kâinatı yaratmasından sonra bütün ruhları huzuruna alarak “ben sizin rabbiniz değil miyim?” diye sorması ve ruhların da “evet, sen bizim rabbimizsin” demeleri hadisesi de zikredilmektedir. Dördüncü Bâbda ise Hazret-i Peygamber’in doğumundan önce gerçekleşen Ebrehe’nin Kabe’yi yıkma teşebbüsü, doğum anında görülen olağanüstü olaylar, Rahip Buhayrâ’nın Hazret-i Peygamber’le olan hadisesi ve Hazret-i Peygamber’in eşlerinin ve çocuklarının isimleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde ayrıca Hazret-i Peygamber’in savaşları, aşere-i mübeşşere, sahabelerin sayısı, sahabelerin faziletleri gibi konularda açıklamalar bulunmaktadır. *Nûr-nâme*’nin sonunda “Hâtimetü’l-Kitâb” isimli bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde bazı kısas-ı enbiya eserlerinde geçen ve Allah’ın azametini anlatan bir rivayet ile Hazret-i Mûsâ’nın Allah’a yönelttiği, “Hazret-i Âdem’den önce kimler dünyada yaşadı” şeklindeki soruya verilen cevap bulunmaktadır.

Nûr-nâme’nin muhtevasına bakıldığında kâinatın yaratılışı, Hz. Âdem’in cennetten çıkarılışı ve Allah’ın azameti hakkındaki bölümlerin İsrâiliyat kaynaklı olduğu söylenen bazı kısas-ı enbiyâlarla örtüştüğü görülmektedir. Bilindiği üzere, ehl-i kitaba ait bilgiler, daha sahabe asrından başlayarak Müslümanlar arasında yayılmaya başlamış ve sonraki dönemlerde halk arasında iyice yaygınlaşan bu rivayetler birçok önemli tefsir, hadis ve tarih kitabında da nakledilmiştir. Böylece yalnızca peygamberlerin hayatları ve kıssaları değil, kâinatın ve insanoğlunun yaratılışının da anlatıldığı Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerde, Kur’ân kaynaklı bilgilerin yanında İsrâiliyât kaynaklı rivayetler de sonraki nesillere aktarılmıştır.

İslâmî Edebiyatta kısas-ı enbiyâ yazan en önemli müelliflerden biri kısaca Salebî olarak bilinen Ebû İshâk Ahmed bin Muhammed es-Sa‘lebî’dir. Sa‘lebî, *Kitâbu ‘Arâisi’l-Mecâlis fi*

*Kasası'l-Enbiyâ*⁴ isimli eserinde peygamberlerle ilgili kıssaları aktarırken birtakım hurafeleri ve *Kitâb-ı Mukaddes* ve onun dışındaki kaynaklarda mevcut bazı bilgileri de aktarmış olduğu halde, eseri Müslüman toplumlar arasında büyük bir şöret kazanmıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde meydana getirilmiş kısas-ı enbiyâlar da genelde Sa'lebî'nin eserinin tercümeleridir.⁵ Cafer İyânî de *Nûr-nâme*'de Sa'lebî'nin eserinden tercüme yaptığını ifade etmiştir. Dolayısıyla *Nûr-nâme*'de bulunan bazı bölümlerin İsrâiliyât kaynaklı olabilme ihtimallerinin de göz önüne alınması gerektiği unutulmamalıdır.

2. Nûr-ı Muhammedî İnancı

Dînî-tasavvufî eserlerde Hz. Peygamber'in manevî şahsiyetini ifade etmek için kullanılan bir terim olan Nûr-ı Muhammedî, bazen de hakikat-i Muhammediyye şeklinde ifade edilmektedir. Bu iki terim de Hz. Muhammed'in her şeyden önce yaratıldığını, kâinatın da ondan yaratıldığını ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in bütün faziletlerin kaynağı olduğunu ifade etmek üzere kullanılır.⁶

Nûr-ı Muhammedî fikrine ilk olarak Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'de (ö. 283/896) rastlanır. Allah'ın Hz. Muhammed'i kendi nurundan yarattığını ileri süren Tüsterî, bunu herhangi bir kavramla ifade etmediği gibi bu hususun bir yaratma sebebi olduğunu da söylememiştir. Bu görüş daha sonra Hallâc-ı Mansûr, Aynükdât el-Hemedânî, Rûzbihân-ı Baklî gibi mutasavvıflar tarafından geliştirilmiştir. Neticede ise Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Abdülkerîm el-Cîlî tarafından açıklanarak bugünkü anlamda kullanılır hale gelmiştir.

Nûr-ı Muhammedî kavramının neyi ifade ettiği şu şekilde özetlenebilir: Hz. Peygamber'in altmış üç senelik zamanla sınırlı cismanî hayatından ayrı bir varlığı daha mevcuttur. Bu görüşe göre, Allah'tan başka hiçbir şey yok iken ilk defa hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için halkedilmiştir. Âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi bu hakikattir. Bu husus, mutasavvıfların eserlerinde çok sık kullanılan ve kutsi hadis olarak da rivayet edilen "Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım" cümlesiyle ifade edilir. Nûr-ı Muhammedî zuhur ettikten sonra her şey ondan ve onun için yaratılmıştır. Resûl-i Ekrem'in ruhu ve nuru bütün insanlardan, peygamberlerden, hatta meleklerden önce var olduğundan, Peygamber, insanlığın manevî babasıdır. Hz. Âdem insanların maddeten babası (ebü'l-beşer), Hz. Peygamber ruhların babasıdır (ebül-ervâh). "Allah ilk defa benim nurumu yarattı"; "Âdem toprakla su arasında iken ben peygamber idim" mealindeki hadislerle de bu hususa işaret edilmiştir. Hz. Âdem'de tecelli edip daha sonra öbür peygamberlere intikal eden, Hz. Muhammed beden olarak dünyaya gelince ona intikal edip onda karar kılan nur, vefatından sonra da devam etmekte ve kâinat varlığını sürdürülebilmektedir. Bu nur ölümsüz ve ebedî olduğundan mutasavvıflar Hz. Peygamber için "öldü" ifadesini kullanmazlar.

⁴ Bu eser ve Türkçe tercümeleri hakkında bkz: Emine Yılmaz, Nurettin Demir, "Bir Salebî Çevirisi (Kısas-ı Enbiyâ: TDK Nüshası)", *International Journal of Central Asian Studies*, (2005), X/1, s.1-8.; Emine Yılmaz, Nurettin Demir, "Sa'lebî'nin Kitâbu Arâ'isi'l-mecâlis fi Kıssası'l-Enbiyâ'sının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri", *Journal of Turkish Studies /Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi (Cem Dilçin Armağanı)*, (2009), XXXIII/II, s. 359-61.; Günay Tümer, "Arâisü'l-Mecâlis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 1991, III, s.265-266; Meriç Ökten, *Salebî'nin Kıssası'l-Enbiyâ'sının XIV. Yüzyılda Türkçe Tercümesi*(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2000.

⁵ Türkiye kütüphanelerinde bulunan kısas-ı enbiya tercümeleri için bkz: Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2011, s.949-956.

⁶ Bu konu Mehmet Demirci tarafından kaynakları da verilerek ayrıntılı bir şekilde iki farklı yazıda ele alındığı için çalışmamızda "Nûr-ı Muhammedî" hakkında söyleyeceklerimiz genel olarak kendisinin aşağıda verdiği bu çalışmalarına dayanmaktadır. Bu bölümde kaynaklara ayrıca işaret edilmeyecektir. Okuyucular bu iki yazıyı okuyarak konuyla ilgili çok daha ayrıntılı bilgiye sahip olabilirler. Mehmet Demirci, "Nûr-ı Muhammedî", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, 1983, s.239-257.; "Hakikat-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.15, İstanbul, 1997, s.179-180.

İbnü'l-Arabî, hakikat-i Muhammediyye'yi vücûd-ı mutlakın yaratılış sahasındaki ilk ve en mükemmel mazharı olarak görür. Onun her isminin bir mazharı vardır. En kapsamlı isim olan ve bundan dolayı İsm-i a'zam denilen Allah isminin mazharı hakikat-i Muhammediyye'dir. Vücûd-ı mutlak en yüksek seviyede ve bu mazharda tecelli ettiğinden ona "insân-ı kâmil" de denir. Çünkü insân-ı kâmil varlığın bütün hakikatlerini kendinde toplar ve bu özelliğiyle Allah isminin mazharıdır. Bilgi ve ilham bakımından ele alınca hakikat-i Muhammediyye bütün peygamberlerin ve velîlerin ledünnî ve bâtinî bilgileri aldıkları kaynaktır. Aynı zamanda bu hakikat, Hakk'tan gelen feyzin halka ulaşmasında aracı olur.

Abdülkerîm el-Cîlî, Allah'ın en mükemmel şekilde yarattığı Hz. Muhammed'i cemel ve celâl sıfatlarına mazhar kıldığını, cennetle cehennem onun iki veçhesi olduğunu söyler. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, hakikat-i Muhammediyye'yi anlattıktan sonra, Hz. Peygamber'in Cebrail karşısındaki büyüklüğünü ifade etmek için "Ahmed eğer o ulu kanadını açsaydı Cebrail ebede kadar dehşet içinde kalırdı" der.

"Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım"; "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bunun için âlemi yarattım" gibi tasavvuf edebiyatının temelini oluşturan cümleler, hakikat-i Muhammediyye'nin özlü ifadeleridir. Hakikat-i Muhammediyye fikri, yaratılışı sevgi ve aşk unsuruna bağladığı için tasavvuf edebiyatının gelişmesine önemli katkılar sağlamış ve birçok şaire ilham kaynağı olmuştur.

Nûr-ı Muhammedî anlayışı, Osmanlı'da geniş halk tabakaları tarafından okunan temel İslâmî kitaplarda da daha basit ve anlaşılır şekillerde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu anlayış sadece İbnü'l-Arabî gibi mutasavvıfların eserlerinde kalmamış avam tarafından da kabul edilen yaygın bir inanç haline gelmiştir.⁷ Ayrıca birçok şair Hz. Muhammed'i övmek amacıyla kaleme aldıkları şiirlerinde bu anlayışı beyitlerine yansıtmışlardır.⁸

3. Sonuç Yerine: Bir Osmanlı Bürokrati Niçin Nûrnâme Yazar?

Osmanlı düşüncesinin anlaşılması noktasında henüz başlangıç safhasında olduğumuz malumdur.⁹ Modernizmin disipliner bilim algısı üzerinden baktığı bilgiyle müşahhas modern araştırmacının geleneksel Osmanlı düşüncesinin anlaşılmasında bir takım metodolojik sorunları bulunmaktadır. Nitekim neşrini gerçekleştirdiğimiz, Nur-ı Muhammedî literatürü içerisindeki küçük bir numune olan *Nûr-nâme* metninin yazarı Cafer İyânî Bey'in bir maliye bürokrati olması,

⁷Bu anlayışın Osmanlı'da halk tarafından çokça okunan Marifetnâme, Vesiletü'n-Necât, Muhammediyye, Envârü'l-Âşıkîn vb. daha birçok eserde ele alınma şekilleri ve Nûr-ı Muhammedî inancının Osmanlı'da da temel bir İslâm inancı olarak kabul edilmesi hakkında bkz: Hatice Kelpetin Arpağuş, **Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s.119-147.

⁸ Örnekler için bkz: Selçuk Eraydın, "Hakikat-ı Muhammediyye ve İlgili Beyitler", **Diyanet Dergisi**, XXV/4, Ankara 1989, s. 131-143.

⁹ Bunun iki önemli sebebinden biri Tahsin Görgün'ün biraz da karikatürize ederek belirttiği gibi "Türk Düşüncesi"nden veya özelden "Osmanlı Düşüncesi"nden bahsetmenin çoğu kişiye mevcut olmayan daha doğrusu "mümkün olmayan" bir şey olarak gelmesidir. Türkler, tıpkı Moğallar gibi gelmişler, savaşmışlar, devletler kurmuşlar, kendilerinden güçlü biri karşılarna çıkınca da yenilerek tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Dolayısıyla bu düşünüş biçimine göre Türklerin insanlık kültürüne ve düşüncesine kalıcı herhangi bir katkıları olmamıştır. (Tahsin Görgün, "Osmanlı Düşüncesi Nasıl Anlaşılabilir?-Osmanlı Düşüncesinin Anlaşılmasında Karşılaşılan Bazı Zorluklar Üzerine-", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 13-14, 2003, s. 30). İkinci sebep ise uzun zamandır Osmanlı tarih yazımında hâkim olan sosyo-ekonomik yazım tarzıdır. Osmanlı tarihçiliği açısından muhakkak oldukça önemli gelişmeler kaydedilmesini sağlayan bu yazım tarzı, tarihçiliğimizin uzun zamandır hareket noktasını teşkil ederek başka tarih yazım tarzlarının da tarihçiliğimize dâhil olmasını elinde olmadan engellemiştir. Yine arşivdeki belge külliyatının tarihçilerimizin önüne açtığı fırsat, sosyo-ekonomik tarih yazımının bilhassa arşiv belgeleri üzerinden yapılmasına yol açmıştır. Osmanlı tarihi alanında elbette önemli bir gelişme kaydedilmesini sağlayan bu sürecin istemeden kütüphane kaynaklarını göz ardı ettiği görülmüştür. Zihin tarihi açısından ise ilk elden önem arzeden yazma eserlerin, tabir yerinde ise unutulmaya terk edilmesi ise Türk/Osmanlı düşüncesinin ortaya çıkarılmasındaki engellerden birini teşkil etmiştir.

disipliner bilgi bakışı açısından bir sorun olarak durmaktadır. Yani bir maliye bürokratının, bilhassa tasavvufta oldukça yaygın olan bir kavrayış şeklini konu alan bir metni kaleme alması, Osmanlı düşünüş biçiminin disipliner bilgi anlayışı açısından kavranamayacağı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, İhsan Fazlıoğlu'nun söylediği gibi, geleneksel Osmanlı düşüncesine ve bilgi anlayışına "...ondalık tasnifli kütüphane sistemi içerisinde değil, Taşköprülüzâde'nin (ö. 1561) *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde* adlı eserinde serimlenen *ontolojik bilgi tasnifi* çerçevesinden bakmak..." gerekmektedir.¹⁰ Bu nedenle, Osmanlı düşüncesinin anlaşılması için onun içerisinde bulunduğu bilgi anlayışına elden geldiğince vakıf olmak elzemdir.

Hız. Peygamber'in nuru ve yaradılış arasındaki bağı konu edinen Nur-ı Muhammedî düşüncesi, Osmanlı'da toplumun bütün katmanlarının paylaştığı ortak bir temele işaret ediyordu. Nitekim Ekrem Demirli'nin *Füsûsu'l-Hikem*'e yazdığı şerhte belirttiği gibi, aradaki üslup farklılıklarını bir yana bıraktığımızda İbnü'l-Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem*'iyle Konevî'nin *Miftâhu'l-Gayb*'i ya da Abdülkerim el-Cîlî'nin *İnsan-ı Kâmil*'i veya Muhammed Bican Efendi'nin *Muhammediyye*'si ve Süleyman Çelebi'nin *Mevlid-i Şerif*'i insan-ı kâmilî anlatan ayrı üsluplardaki fakat aynı kapsamdaki eserlerdi.¹¹

Dolayısıyla Osmanlı'da gerek havassın gerekse avamın kozmogoni algısı ortak bir noktadan hareket etmekteydi. Yani varlığı algılayış biçimleri birdi. Bilindiği üzere geleneksel dönemde ontoloji ve epistemoloji arasında bir ayırım bulunmamaktaydı. Söz konusu ayırım modern metafiziksel/fiziksel ayırım ile ortaya çıkmıştı. Yani geleneksel dünyagörüşü bilgiyi varlığın yansıması olarak almaktaydı.¹² Bilhassa sufiler için var olma tarzıyla bilgi ilişkisi özdeşti.¹³ Bu nedenle Nûr-ı Muhammedî algısını Osmanlı insanının bilgisini temellendirdiği çıkış noktası olarak nitelendirmek mümkündür. Böylece Nûr-ı Muhammedî düşüncesi geleneksel Osmanlı insanının en önemli referans noktalarından birini teşkil ediyordu. Nitekim Cafer İyânî Bey de, Nûr-ı Muhammedî üzerine yazdığı eseri *Nûr-nâme*'yi I. Ahmed'e (1603-1617) sunmuştu. Elimizdeki müellif nüshasının en son sahibi olan padişah ise III. Osman (1754-1757) olarak görüldüğüne göre eser hanedan içerisinde okunmuştu.

Cafer İyânî Bey bağlamında bir başka mesele daha gündeme gelmektedir. Bilindiği üzere Nakşibendî tarikatı genelde Osmanlı ilmiyesinin mensup olduğu bir tarikattir. Osmanlı bürokrasisi ise büyük oranda Mevlevîdir.¹⁴ Yüksek ihtimalle Cafer İyânî Bey'in kadî nâibliği arkaplanından kaynaklanan bu Nakşibendî ilişkisi, acaba, bir maliye bürokrati olarak onun Osmanlı bürokrasisi içerisindeki konumuna nasıl bir tesir yapmaktaydı? Bu sorunun ışığında ise Osmanlı bilgi anlayışı ile Osmanlı bürokrasisi arasındaki bağ gündeme gelmekte ve bu noktadan hareketle eserin yazıldığı dönem olan 17. yüzyılın Osmanlı tarihi açısından önemi bakımından bir diğer mesele daha kendini göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bilhassa 17. yüzyıldaki bürokratik mekanizmasının karmaşık karakteri henüz Osmanlı tarihçiliği tarafından çözülmüş değildir. Hizip çatışmaları ile karakterize bu dönemin ise Osmanlı İmparatorluğu'nun "gerileme" veya "kriz ve dönüşüm" şeklinde nitelendirilen en önemli tarih aralıklarından birini ifade etmesi, söz konusu bürokratik mekanizmanın derinlemesine incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Aslında bu dönemin anlaşılması için bürokratların yazdığı eserlerin dökümlerinin çıkarılması ve bunların tetkikli neşirlerinin

¹⁰ Tafsilat için bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Dönemi Türk Felsefe-Bilim Hayatının Çerçevesi," <http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/>

¹¹ İbnü'l-Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, (çev. ve şerh: Ekrem Demirli), Kabcacı Yayinevi, İstanbul, 2008, s. 260.

¹² Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme 1839-1939*, Lotus Yayınları, Ankara, 2008, s. 604.

¹³ İbnü'l-Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, s. 256.

¹⁴ Bedri Gencer, "Osmanlı'da Meşruyet Tabakalaşmasının Oluşumu", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2004, S. 30, s. 83.

yapılması gerekmektedir. Yine eser, yazarı ve içerisinde bulunduğu hizbin politik tutumu bağlamında eşleştirmeler yaparak metinler ve bağlamları ekseninde bir takım yorumlara gidilmelidir. Bu şekilde söz konusu kritik dönemde yazılmış eserlerin muhteva ve işlevlerinin ortaya çıkması temin edilerek daha sağlam bir temelde “gerileme” veya “kriz ve dönüşüm” gibi bakış açılarını değerlendirmek imkânı elde edilebilecektir.

Bir makale kapsamı içerisinde bu konuyu halletmenin imkânı olmadığı için burada bu konuya ilişkin ancak bir hatırlatma yapılabilmıştır. Çalışmamızda ifade edilmeye çalışılan hususlara bir katkı olması mahiyetinde Süleymâniye Kütüphanesi Nuruosmâniye 4998 numarada kayıtlı bulunan *Nûr-nâme*'nin müellif nüshasının neşri ile yetinilecektir. Bundan sonra yapmayı planladığımız mütevazî bir kitap çalışmasıyla eserin hem sadeleştirilmiş metnini sunmayı hem de muhteva ve söylem analizini ortaya koyarak aynı zamanda yazıldığı dönemdeki bağlamını belirlemeyi amaçlamaktayız. Böylece 17. yüzyıla dair yapılan çalışmalara da bir katkı sağlamaya çalışılacaktır.

4. Metin

بسم الله الرحمن الرحيم

[1b] Hâmd-i bî-ḥad ol mebd-e³-i eşyâ⁴ ve muḥteri⁵-i¹⁵ mäsivâyâ ki nev⁶-i insânî ‘aql u ihtiyâr ile sâ’ir maḥlûḳdan mümtâz itmiş. Ve şenâ⁷-i lâ-bu⁸-d ol muşavvir-i eşkâl-i kâr-ḥane-i dünyâ ve müdebbir-i aḥvâl-i dârü’l-ḳarâr-i ‘uḳbâyâ ki cemî⁹ nev⁶-i insândan fırḳa-i enbiyâyâ tevfiḳ u tefevvûḳ virüb eşref-i imtiyâz ile ser-efrâz itmiş. Ve dürüd-i taḥiyyât ol server-i kâ’inât ve eşref-i mevcûdât ‘aleyhi efdâlü’ş-şalavâta ki fırḳa-i enbiyâdan cevâhir-i isti¹⁰-dâdi eşref ü a¹¹-lâdur. Ve cünüd-i teslîmât ol zümre-i aḥbâb ve fırḳa-i aşḫâba ki ḳabûl-i şoḥbet-i şadr-i risâlet bulub aña itâ¹²-atleri cemî⁹ ‘amelden evlâdur rıdvânullâhi te¹³-âlâ ‘aleyhim ecma¹⁴-in ilâ yevmi¹⁵-d-dîn. **Ammâ ba¹⁶-d** vilâyet-i Tîmaşvâr-i celilü’l-aḳṫârüñ taḥşîl-i mâl ü menâli bu bende-i şadâḳat-kâruñ cereyân-i ḳalem-i bî-ḳarârî ile ber-ḳarâr ve tekmîl-i meşâliḥ-i aḥvâl-i ümenâ vü ‘ammâli bu ‘abd-i bî-miḳdârüñ iḳtibâs-ı re¹⁷-y-i rüşen-efkârları ile pür-envâr iken vilâyet-i mezbürenüñ ‘ulemâ vü fuḳaḫâsından ba¹⁸-zî yârân-i şafâ ve ihvân-ı vefâ bu ‘abd-i bî-riyâdan recâ vü istid¹⁹-â¹⁶ eylediler¹⁷ ki ol Ḥâzret-i ḥayrî’l-beşer ve şefî²⁰-i rûz-i maḥşer şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün nûr-ı tâb-nâki¹⁸ ve rûḥ-ı pâki cemî⁹ eşyâdan ne vechile aḳdem ü efdâl ve sâ’ir enbiyâ²¹-i¹⁹ ‘izâm ‘aleyhimüsselâmdan ekmele olduḡu ol Ḥâzret-i risâlet²⁰ ve şems-i faẓiletün menâḳıb-i ‘âlî-menziletlerin lisân-ı ‘Arabîden [2a] zebân-ı Türkiye getürüb bir risâle-i şerîfe ve maḳâle-i laṫife te²²-lif ü taşnîf eyle kim senden sonra ḥayrî’l-ḥalefün ve netîce-i şerîfün ola.

Nazm

Ḳalıcaḳ kişinün şoñunda bir ḥayrî’l-ḥalef

Ḥayf ola ol ‘ömre kim olur ‘abes yere telef

Neşr diyü ilḥâḥ u ibrâm eylediler. Pes bu za²³-îf u melûl mezkûr olan zevi’l-‘uḳûlün ilḥâḥ u iltimâsların ḳabûl ve Ḥâzret-i Resûl-i şâḫîb-uşûlün menâḳıb-ı şerîflerin taḥrîr itmegi ma²⁴-ḳûl görüb Ḥaḳ subḫânehu ve te²⁵-âlâ celle celâluhu ve ‘amme nevâluhu ḥâzretlerinün ‘ulûvv-i ‘inâyetine

¹⁵ Müellif nüshasında kelime şeklindedir. Bu kelimeyi mümteri⁵ şeklinde okumak mümkündür. Fakat sözlüklerde böyle bir kelime bulunmadığı için eserin Süleymaniye Kütüphanesi Âtîf Efendi 1746 numaralı nüshasında “muḥteri” kelimesini esas aldık. (Bundan sonra bu nüshaya Âtîf Efendi nüshası şeklinde işaret edilecektir).

¹⁶ Müellif nüshasında kelime istidâdan şeklindedir. Âtîf Efendi nüshasındaki kelime esas alınmıştır.

¹⁷ Bu kelimenin olduğu bölüm müellif nüshasında koptuğu için Âtîf Efendi nüshasındaki kelime alınmıştır.

¹⁸ Bu kelimenin olduğu bölüm müellif nüshasında koptuğu için Âtîf Efendi nüshasındaki kelime alınmıştır.

¹⁹ Bu kelimenin olduğu bölüm müellif nüshasında koptuğu için Âtîf Efendi nüshasındaki kelime alınmıştır.

²⁰ Bu kelimenin olduğu bölüm müellif nüshasında koptuğu için Âtîf Efendi nüshasındaki kelime alınmıştır.

Turkish Studies

tevekkül ve Hazret-i Sultân-ı dîn ve rahmeten lil-‘ âlemînüñ mu‘ cizât-ı fâyizü’l-berekâtına tevessül idüb rivâyât-ı şariha ve kütüb-i şahîhadan ol Hazret-i şâh-ı eyvân-ı risâletüñ menâkıb-ı ‘ âlileri lisân-ı ‘ Arabîden zebân-ı Türkîye terceme olunmağa mübâşeret kılnub *Nûr-nâme* ismiyle mevsüm kılnı. Tâ kim elfâz-ı ‘ Arabîden haberdâr olmayan ihvân-ı şadâkat-‘ unvâna kıra’ati âsân olub Hazret-i Şâh-ı dîn ve Şefî’-i müznibînüñ rûh-ı tayyiblerin şalavât-ı güzîn ile yâd ve bu efkâr-ı ‘ ibâdı birer fâtihâ-i şerîfe ile yâd itmeği himmet ü mürüvvet ideler.

Li-müellifihî

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün fe‘ ülün]

Şalât iden habîb-i kibriyâya

İrişür rûz-i maşşerde şafâya

İdenler bu maşşalde bir du‘ âyi

Bulurlar rahmet ü luţf-ı Hudâyı

Neşr Egerçi bu ‘ abd-i bî-ţâkat ve bende-i bî-‘ illetde ol kadar vüs‘ at ü kudret yokdur ki ol Hazret-i seydidü’l-kâinât ‘ aleyhi efđalü’s-şalavâtüñ nûr-ı mübareki menâkıbınıñ zerresin beyân eyleye. Anuñ kim meddâhı Hudâ ve maşşüb-i Kibriyâ ola insân-ı za‘ if ol zât-ı şerifüñ ta‘ rif ü tavşifin itmege hiç kâdir olur mı. [2b]Huşûsan ol sultân-ı ‘ âli-şânüñ menâkıb-ı hürşid-menziletleri beyânında ve ol şems-i fazîletüñ mu‘ cizât-ı ‘ âli-rütbetleri ‘ iyânında ‘ ulemâ’-i ‘ izâm ‘ azzemallâhu te‘ âlâ derecâtuhum ilâ yevmü’l-kıyâm bunca mevlid-i şeriflerin tahtır ü beyân ve niçe niçe kitâb-ı müstetâbların mu‘ cizât-i laţifelerin yazub ‘ iyân eylemişlerdür. Lâkin bu ‘ abd-i pür-‘ uyüb ve keşirü’z-zünüb efkârü’l-fuqarâ turâb-ı akdâmü’l-‘ ulemâ Ca‘ fer-i ‘ abd-i bî-riyâ Hazret-i Resül-i Kibriyâ şalavâtullâhi ‘ aleyhi fi’ş-şubhi ve’l-mesânüñ şefâ‘ ati ümidine tãkatüm yitdükçe ve vüs‘ at el virdükçe ol pâdişâh-ınûr-ı pāk ve sultân-ı şahîb-i levlāk hazretlerinüñ nûr-ı pür-sürürlarından beyân u ‘ iyân eyleyem inşâ‘ allâhu te‘ âlâ. Fe-emmâ erbâb-ı belâgat ve aşşâb-ı feşâhatüñ elţaf u himem ve a‘ tãf u keremlerinden me‘ müldür ki işbu risâle-i şerîfeye ‘ ayn-ı rızâ ve bu maşşale-i laţifeye şıdķ u şafâ ile nazar idüb sehv-i raķam ve haţâ’-i kalem olan maşşalline himmet-i işlahı dirîğ eylemeyüb bihâr-i belâgatden kaţarât-ı fazîlet maşşrûf olunmağa hüsn-i himmet ideler. Bâ-vücüd-i Hazret-i Sultân-ı ‘ âli-cenâb ve hâķân-i rif‘ at-meâb mihr-i sipihr-i cihânbanî hülâşa-i dūd-mân-i‘ Osmânî Sultânü’l- ğuzât ve’l-mücâhidin Sultân Ahmed Hân-ı Ğâzî ibn-i Sultân Muhammed Hân halledallâhu hîlafetehu ilâ inķirâzi’ d-devrân hazretlerinüñ nâm-i sa‘ âdet-encâmları himmeti ile itmâm ve silk-i beyâna irüb ihtitâm bulmuşdur.

Bâb-ı Evvel

Hazret-i Resül-i Ekmel Şallallâhu ‘ Aleyhi ve Sellemüñ Nûr-ı Sa‘ âdet-âşârnuñ ‘ Âlem-i Ervâhda Vâkı‘ Olan Aşl u Derecâtın ‘ İyân ve Cemî‘ Maşşlûķâtdan Aķdem ü Efđal Olduğunuñ Beyânındadır.²¹

Li-müellifihî

[3a]

[Mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün fe‘ ülün]

Gel ey cân bülbülü gel eyle pervâz

Yine kıl bir gülüñ vaşşın ser-âğâz

²¹ Bu kelimenin olduğu bölüm müellif nüshasında koptuğu için Atıf Efendi nüshasındaki kelime alınmıştır.

Niçe gül bu dü 'âlem gülşenidür
Cihân gülşenlerinüñ rüşenidür

Gül übülbül yoğiken bu cihānda
O gül varidi bāğ-ı lā-mekānda

Vücūda gelmeden bāğ ile büstān
İderdi lā-mekān bāğında seyrān

Nice naql eylemişdür nūr-ı zātı
Beyān eyle işidülsün şifātı

Ne kândandur 'aceb ol nūr-ı a'zem
Hüveydā pertevinden cümle 'âlem

Beyān eyle anuñ vaşf-ı şerifin
'Iyān eyle anuñ nūr-ı laṭifin

Beni kim mest-i 'aşkum ayık eyle
Dilüm medhine yā Rabb lāyık eyle

Neşr Mişkātü'l-Envārda ve Dekāyiku'l-Aḥbārda meşṭūr ve sā'ir kütüb-i mu'teberātda mezkūrdur ol ḥātem-i sırr-i ḥilāfet çeşme-i baḥr-i vilāyet²² maẓharü'l-'acāyib Ḥāzret-i İmām 'Alī ibn-i Ebī Ṭālib raḍiyallāhu 'anh rivāyet ve ḥikāyet ider kaçan kim Ḥāḳ subḥānehu ve te'ālā celle zikruhu kemāl-i ḳudretin izḥār ve dügeli 'ālemleri var idüb 'acāyib ü ḡarāyib mevcūdātın āşikār eylemek irādet-i ezeliyyesi ta'alluḳ eyledi. Henüz 'arş u ferş ve kürsī vü levḥ ü kalemi ve şems ü kamer ve cennet ü cehennem ve on sekiz biñ 'ālemi ḥāḳ eylemeden üçyüz yigirmi dört biñ yıl muḳaddem Ḥāzret-i Ḥāḳ celle ve 'alā kendü ḳudret ü 'azameti nūrından bir nūr aḥz idüb ol bülbül-i büstān-i şeri'at ve 'andelib-igülistān-ı ḥāḳīḳat sāh-ı şuffe-i şafā ve māh-ı rüy-i ve'd-Ḍuḥā a'nī Ḥāzret-i Muḥammed Muşṭafā şallalāhu 'aleyhi ve sellemüñ nūr-ı mübārekin yaradub ol nūr-ı pākden yine Ḥāzret-i risālet ve kān-i mürüvvetüñ rüḥ-ı tayyibelerin dünyādaolan şüret-i rüḥāniyyeti üzere[3b] ḥāḳ eyledi. Ve mübārek başına tāc-ı risālet ve envā'-ı kerāmet ve mübārek boynına ridā'-ı hidāyet koyub rüḥ-ı pākin ve nūr-ı tāb-nākin ezelden Ḥabīb ismiyle mevsüm eyledi. Bundan şoñra Ḥāzret-i Ḥāḳ āmennā ve şaddāḳ on iki ḥicāb yaratdı. Her ḥicābuñ vüs'at ü 'azameti yine Ḥāzret-i rabbü'l-'izzetüñ 'ilm-i ezeliyyesine ma'lūmdur. Evvelki ḥicāb ḥicāb-i ḳudretdür. Ve Ḥāzret-iserver-ikāyināt ve eşref-i mevcūdātuñ nūr-ı mübāreki ve rüḥ-ı pāki ḳudret ḥicābında on iki biñ yıl subḥāne rabbiye'l-a'lā tesbīhine meşḡul olub Ḥāzret-icenāb-ı 'İzzete 'ibādet ü ṭā'at eyledi. İkinci ḥicāb

²²Okunamayan bu kelime metinde şeklinde yazılmıştır.

hicâb-i 'azametdür. Ve onbir biñ yıl ol maķâm-ı 'âlîde dağı subhâne'l-'Âlimü'l-Hâķim tesbîhine meşgûl oldı. Üçüncü hicâb minnetdür. Ol maķâm-i şerîfde dağı on biñ yıl sübhâne men huve dâ'imun lâ yefnâ tesbîhine meşgûl oldı. Dördüncü hicâb hicâb-i raĥmetdür. Ol maķâm-i maĥfîret-encâmıda dağı toķuz biñ yıl sübhâne Refî'ü'l-a'lâ tesbîhinde dâyim ü kâyim oldı. Beşinci hicâb sa'âdetdür. Anda dağı sekiz biñ yıl sübhâne men huve kâyimün lâ²³ tesbîhi ile 'ibâdet eyledi. Altıncı hicâb hicâb-i kerâmetdür. Anda dağı yedi bin yıl sübhâne men huve Ğaniyyü lâ yefteķirutesbîhine müdâvemet eyledi. Yedinci hicâb menziletüdür. Anda dağı altı biñ yıl sübhâne Ğalıķu'n-Nûr tesbîhine meşgûl oldı. Sekizinci hicâb hidâyetdür. Anda dağı beş biñ yıl durub sübhâne men lâ yezâl ve lâ yezl tesbîhine meşgûl oldı. Toķuzuncı hicâb hicâb-ı nübüvvedür. Anda dağı ol ĥazretüñ rûĥ-ı pâķi dört biñ yıl durub sübhâne men te'azzeret bi'l-ķudreti ve'l-beķâ' [4a] tesbîh-i şerîfine iştiĝâl gösterdi. Onuncı hicâb rif'atüdür. Anda dağı üç biñ yıl durub sübhâne zi'l-'arşı 'ammâ yeşifün tesbîhine mülâzemet eyledi. Onbirinci hicâb nûrdur. Anda dağı iki biñ yıl durub sübhâne zi'l-mülki ve'l-melekût tesbîhine müdâvemet eyledi. Onikinci hicâb şifâdur. Anda dağı biñ yıl sübhâne rabbiye'l-'azîm tesbîhine meşgûl olduğdan soñra Ğazret-i Ğaķ ol Resûl-i muṭlaķ ĥazretlerinüñ rûĥ-ı şerîflerine fermân eyledi ki girü kendü 'azamet-i kibriyâsı mâbeyninde 'ibâdet ü ṭâ'at eyleye. Pes Resûl-i şâĥib-uşül 'aleyhişşalâtu vesselâmuñ rûĥ-ı ṭayyibesı maķâm-ı şükürde nemâza kıyâm idüb yedi biñ yıl rek'at-ievvelde ayak üzere ṭurub ve yedi biñ yıl kezâlık rükû'da ve yedi biñ yıl mübârek başın secdeden ķaldırmayub rek'at-i şânide dağı her rükû' u sücûdunda ve kıyâm u ķu'ûdunda yedişer biñ yıl durub Ğazret-i seyyidü'l-enâm 'aleyhişşalâtu vesselâm iki rek'at nemâzı kırık toķuz biñ yılda temâm eyledi. Bundan soñra Ğazret-i Ğaķ celle ve 'alâ rûĥ-ı enbiyâ vü mürselîn 'aleyhimüsselâmı ve cemî' melâ'ike-i kirâmı rûĥ-ı Muĥammed 'aleyhisselâma muṭî' ü râm ve envâ'-ı tezellül birle ĥizmetinde ĥüsn-i kıyâm itmege fermân idüb cemî' maĥlûķâta merĥametlü ve şefķatlü olmaĝıçün rûĥ-ı ĥabîbine merĥamet ü raĥmet lâyıķ u erzânî eyledi. Bu ma'nâya delil-i metîn ve mâ ersalnâke illâ raĥmeten lil-'âlemîn âyet-i kerîmesi vâķi' olmuşdur. Ve envâ'-ı aĥlâķ-ı kerîme ve aşnâf-ı şıfat-i cesîme ile müzeyyen ü müretteb eyledi. Bu müdde'aya bürĥân-ı ķadîm ve inneke le-'alâ ĥuluķın 'azîm [4b] naşş-ı şerîfi vârid olmuşdur. Çün Ğazret-i Resûlullâĥ şallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi'l-muķarrebîn ledeyhĥazretlerinüñnûr-ı ṭayyibe vürûĥ-ı 'aliyyeleri bu deñlü maķâmât-ı celiyye ķaṭ' idüb ol nûr-ı tâb-nâķ şâĥib-i levlâķ olmaĝa lâyıķ u müsteĥaķ oldı. Ğazret-i sultân-ıMüte'âl celle 'ani's-şebîĥ ve'l-mişâl diledi kim ol şadr-i bedr-i ĥaremi ve ĥabîb-i 'âlî-himemi fâtiĥ-i kâyinât ve mebde'-i mevcûdât eyleyüb ol Ğazret-i risâletüñ nûrından cemî' kâyinâtı ve 'âmme-i mevcûdâtı ĥalk eyleye. Pes Ğaķ subhânehu ve te'âlâ celle celâluhu nûr-ı Muĥammed 'aleyhisselâmdan ibtidâ bir cevher-i mücellâ ĥalk eyledi. Ol cevher-i mübâreke bir kerre naķar-ı heybet ile naķar eyleyiceķ Ğaķ celle ve 'alânuñ naķarı heybetinden ol cevher-i pâķ iki şıķķ olub yarıldı. Şıķķ-ı evveline yine naķar-ı heybet ile naķar eyleyiceķ Ğaķ te'âlânuñ heybet ve dehşetinden ditreyüb şü olub eridi. Tâ kıyâmete dek cereyân ve aķub revân olmaķdadur. Yine ol cevherüñ şıķķ-ı şânîsine naķar-ı merĥamet ile naķar eyleyiceķ Ğazret-i Ğaķ ol cevherüñ şıķķından on şey' ĥalk eyledi. Evvel 'arşı ikinci kürsi üçüncü ķalemi dördüncü levĥi beşinci cenneti altıncı şemsi yedinci ķameri sekizinci kevâķibi toķuzuncı ĥürîleri onuncı melekleri yaratdı. Çün Ğazret-i rabbü'l-'İzzet ķalemi ve levĥ-i maĥfûzı ĥalk eyledi. Ķaleme dağı naķar-ı heybet ile naķar itdüĝi gibi Ğaķ te'âlânuñ heybetinden ķalem iki şıķķ olub emr-i ilâhîye imtişâl göstericeķ Ğaķ te'âlâ ķaleme emr eyledi kim yâ ķalem ibtidâ benüm nâm-ı şerîfüm ile ĥabîbüm ve resûlümün nâm-ı laṭîfin Lâ İlähe İllallâĥ Muĥammedun Resûlullâĥ kelimesi üzere yazub taşṭîr eyle ve kıyâmete dek ne olur ve ne olacaķdur [5a]cümle olacaķ aĥvâlî taĥrîr eyle diyü fermân eyledüĝi gibi ķalem secdeye varub biñ yıl temâm secdede aĝladı. Biñ yıldan soñra başın ķaldırub ilâhî senüñ ism-i a'zamüñ ve nâm-ı ekremüñi bildüm lâķin senüñ ism-i şerîfüne muķârin olan Muĥammed ismi ķanĝı 'abd-i şekûruñ ve bende-i maĝfûruñ ismidür diyiceķ

²³Okunamayan bu kelime metinde şeklinde yazılmıştır.

Hağ celle ve ‘alā dergāhından nidā geldi kim yā kalem ve ‘izzetī ve celālī ve mecdī ve cemālī lev-lā Muḥammed le-mā ḥalaḳtu ‘arşen ve lā kursiyyen ve lā semā’en ve lā arđan ve lā cenneten ve lā nāren ya’ nī yā kalem benüm ‘izzetüm ve celālüm ve mecd ü cemālüm ḥaḳḳiçün Muḥammedi ḥaḳ eylemesem ‘arşı ve kürsi ve yirleri ve gökleri ve cennet ü cehennemi yaratmazdum. Cümle varluğum anuñ āb-i rüyı ḥürmetine ve ‘izzetine yaratmışum diyü buyurdı.

Nazm

[Fe’ ilātün Fe’ ilātün Fe’ ilün]

Dağı ol dem yoğidi gülşen-i ‘ālemdenḥaber

Bāğ-ı vuşlat güli idi açılıb ol gül-i ter

Bülbül-i gülşen-i ḳudsde ezelīdür süḥanı

Lā-mekān bāğınuñ oldur gül-i nāzük-bedeni

Olmaydı ol eger olmaz idi kevn ü mekān

Yir ü gök ‘arşile kürsi kalem ü levḥ ü zemān

Nesr andan sonra Hağcelle ve ‘alā ol nūr-ı Muḥammediden ḥaḳ eyledüğü cevherüñ baḳiyyesinden dört budaḳlı bir ağac yaradub ol ağacın ismin şecer-i yaḳın diyü ad virdi. Andan ol sulṫān-ı ‘ālem gevher-i tāc-ı Ādem Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün rüh-ı tayyibelerin aḥsen-i şüret üzere taşvīr idüb emr eyledi ki ol şecer-i yaḳınüñ budaḳlarında ḳarār idüb Ḥazret-i Melikü’l-Ġaffār dergāhınatesbīḥ-i bisyār eyleye. Behcetü’t-Tevārīhde ve ba’zı kütüb-i mu’teberede mezkūr ve meşūrdur ki Ḥazret-i Hağ celle ve ‘alā rüh-ı Muḥammedi ‘aleyhisselām bir zībā nūrānī ṫāvus şeklinde ḥaḳ idüb ol ağacın dallarında budaḳlarında [5b] yedi biñ yıl tamām tesbīḥ u tehlīl idüb ḳarār eyledi. Andan ol şecer-i yaḳınüñ muḳābelesinde bir mücellā āyine ḥaḳ idüb ismin Mir’ātü’l-Ḥayāt ile mevsüm eyledi ve ol Melik-i Ḳuddūs ṫāvusa emr eyledi ki ol mücellā āyineye nazar eyleye. Ḳaçan kim rüh-ı Muḥammed ‘aleyhişşalātu vesselām kendünün aḥsen-i şüret-i zībāsın ve şekl ü hey’et-i bī-hemtāsın ol āyinede müşāhede eyledi ḡayet ḥicābından şükrān-i ni’met²⁴ için beş kerre secde eyledi. Ol beş kerre secde beş vaḳt üzere kendüye ve ümmetine farz oldı. Andan sonra ol Sulṫān-ı Celīl nūrdan bir ḳandīl ḥaḳ idüb ‘arş-i a’lānuñ taḥtında mu’allaḳ eyledi ki rüh-ı Muḥammed Muşṫafā şalavātullāhi ‘aleyhi mā-dāmeti’s-semā’ maḳarr u me’vā eyleyüb tesbīḥ ü şenā eyleye. Pes ol ḳandīl-i nūrānī içinde rüh-ı Resül-i şāḥib-uşül ‘aleyhişşalātu vesselām Hağ te’ālā ḥazretlerinin ṫoḳsan ṫoḳuz esmā’-i ḥüsnāsına müdāvemmet ve her ism-i şerīfe biñer yıl mülāzemet eyledi. Ḳaçan kim Raḥman ismine irişdi rüh-ı Muḥammed ‘aleyhisselāma Ḥazret-i Hağ ve Feyyāz-i muṫlaḳ nazar-i merḥamet ile nazar eyledi. Rüh-ı resül-i Ḥudā Ḥazret-icenāb-ı Kibriyādan ḥicāb idüb kemāl-i ḥicābından mübārek cemālī ‘araḳ-rīz olub ol ḥazretün mübārek cemāl-i cemīllerinden zuḥūr eyleyen her ḳaṫresinden bir peyḡamberün rüh-ı tayyibelerin ḥaḳ eyledi. Ve mübārek sīnesi ‘araḳından ervāḥ-ıerbāb-ı imānı veaşḥāb-ıehl-i İslāmı ve ervāḥ-ı şuleḥā ve şühedā ve ‘amme-iervāḥ-ı sü’edāyı ḥaḳ eyledi ve mübārek arḳası derinden beytü’l-ma’ mūrı ve ḳuds-i şerīf ve sā’ir mesācidi yaratdı. Vaḳtā kim rüh-ı Muḥammed Muşṫafā esmā’-i ḥüsnādan Ḳahḥār ismine meşḡul oldı[6a]ḥayret-i cemāl-i ezeli anı bir deryā-yı bī-pāyāna ḡavş itdürdi kim ‘aḳl u ḥüşı perīşān ü vālih ḥayrān idicek Ḥazret-i cenāb-ı Rabb-i ‘İzzetün heybet ü şaṫvetinden tekrār ol nūr-ı Kird-gār terleyüb her ḳaṫresi ‘adedince ervāḥ-ı mü’minīni ve ervāḥ-ı küffār-ı

²⁴ Metinde “şükrāne ni’met” şeklinde yazılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

düzağ-ı qarîni halk itdükden sonra Hazret-icenâb-ı kibriyâ cemî' ervâh-ı enbiyâ ve şühedâ ve sâ'ir ervâh-ı mü'minîn ve eşkiyâya emr eyledi ki dünyâyâ gelecek şekl ü heybetleri ile hikmet-i kâmile ve meşiyet-i şâmilesi üzere halk olub nûr-ı Muhammed 'aleyhisselâma karşı durub irâk ve yakın olanlar ol nûr-ı mübâreke nazar eyleye. Pes irâdet-i Hudâ ile ervâh ol tāvus-ı nûrânî şeklinde olan nûr-ı Muhammedî 'aleyhisselâma nazar itdiler. Ol sulţân-ı kevneynüñ mübârek başların gören ervâh 'âlem-i zâhirde saltanat ve riyâset mertebesine lâyıq oldılar ve mübârek gözlerin müşâhede idenler Qur'ân-ı 'Azîmüñ tilâvetine ve Furkân-ı Kerîmüñ kırâ'atine mâhir ü kâdir oldılar ve cemâl-i cemillerin görenler anlar evşâf-ı 'azîme ve elţâf-i cesîme ile maḥbûb-ı nâş ve mergûb-ı ḥavâş oldılar ve mübârek barmağların müşâhede idenler kâtib ü kâmil ve envâ'-ı ḥuṭûṭuñ tahrîrine mâlik oldılar. Çünkü ervâh-ı enbiyâ vü evliyâ ve ervâh-ı şühedâ vü sü'edâ emr-i Hudâ ve irâdet-i kibriyâ ile zühûr eyledi Haḫ celle ve 'alâ cemî' ervâha emr eyledi ki rûḫ-ı Muhammed Muştafâ şalavâtullâhi 'aleyhi fi's-şubḫi ve'l-mesânüñ çevre yanında durub qarâr eyleyeler. Ervâh daḫi dört şaf oldılar. Şaff-i evvelde ervâh-ı enbiyâ şaff-i şânide ervâh-ı evliyâ vü şühedâ [6b]şaff-i şâlişde ervâh-ı mü'minîn ü zühhâd ve şaff-i râbî' de ervâh-ı küffâr u Yehüdâ vü Naşâra-i bed-nihâd rûḫ-ı şerîf-i hazret-iserver-i enbiyâ 'aleyhisselâmı çepçevre alub ilâ mâşâ'allâh ayağ üzere durub qarâr eylediler. Elḥâşıl-ı kelâm Âdem 'aleyhisselâm menşe'-i miftâḫ-ı ebdân-ı insân olduğı gibi rûḫ-ı Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem şecere-i kâyinât ve ḥaḫâyık-i mükevvenât olub ebü'l-ervâḫ olduğı mezkûr olan âşâr-i beyyinât cümle kendü mu'cizât-i sa'âdet-âyâtı idüğü 'âkil ü kâmil olanlara rüşen ü mübeyyendür. Pes bu kadar nûr-ı zât ve mebde'-i mevcûdât iken vücud-i şerîfleri ḥâtemü'l-enbiyâ olduğı ḥuzûr-i Hazret-i rabbü'l-'İzzetüñ nice hikmet ü 'azametine delâlet ü işâretdür. Bu 'abd-i bî-miḫdâr taṭvîl-i kelâm olmasun için iḫtişâr üzere tahrîr ü iş'âr eyledüm. Ol menba'-i sehâ ve mazhar-i lâ-fetâ Esedullâhü'l-gâlib Hazret-i İmâm 'Ali ibn-i Ebî Tâlib kerremallâhu vechehu rivâyet ve ḫikâyet eyler. Haḫ celleve 'alâ yirleri ve yiryüzünde 'acâyb tağları halk idüb çünkü qarâr tutdı. Yirler daḫi Haḫ te'alâ hazretlerine secde idüb aḫladı ve eyitdi ilâhî seyyidî ve mevlâyî şimdi cemî' ehl-i âsûmân benüm üzerime rüçḫân getirürler ki 'arş u kürsî ve şems ü kamer ve mevcûdât-ı güzîn ve levḫ u kalem ve melâike-i muḫarrebîn bizdedür ve vaḫy-i rabbânî bizden nâzil olur diyü mesrûr olub faḫr iderler. Baña daḫi bu deñlü ni'metler [7a] virdüñ ve beni envâ'-ı nebâtât ve eşcâr-ı laṭife ve eşmâr-ı muḫtelife ile müzeyyen idüb üzerimde kevşer-mânend ırmağlar ve âb-ırevânlar aḫıtdüñ. İlâhî²⁵ bu kadar ni'met-i bî' illetüñi kimüñ için halk eyledüñ. Şimdi benüm üzerimde 'ibâdet ve cenâb-ı hazretüñe tâ'at eyler kimesne yokdur diyü maḫzûn u melûl olıcaḫ Hazret-i cenâb-ı kibriyâdan bir nidâ geldi kim yâ zemîn sâkin ol saña muştuluk olsun kim senden bir eşref-i maḫlûkât halk eyleyem ki anlardan nice enbiyâ vü evliyâ zühûra gelüb senüñ üzerinde 'ibâdet eyleyeler. Ḥuşuşan ḫabîbüm Muhammed Muştafâ 'aleyhisselâmı vücûda getirüb ḫatemü'l-enbiyâ idiserem. Seni anuñ ḫâk-i pâ-yi şerîfi ile müşerref kılsaram ve anuñ ümmeti şarḫan ve ğarben doḫtolu olub senüñ üzerinde mesâcid ü cevâmî' ve medâris ü şavâmî' binâ idüb seni anlar ile müzeyyen itsem gerekdür diyü cenâb-ı Vehhâb kıbelinden işbu ḫiṭâb-ı müsteṭâb yiryüzine irişecek ol dem zemîn kendüyi emîn bilüb ol rahmeten lil-'âlemînüñ kudûm-i sa'âdet-rüsûmları teşrifinden şafâ ve dergâḫ-ı Hudâyâ ḫamd u şenâ eyleyüb sâkin olduḫdan sonra Hazret-i Ḥâlîḫ-ı kevn ü mekân ve Râzık-ı ins ü cân zemîn ü zemânı halk itdüğü zemân nâr-ı semümdan cân ibn-i cân kavmini yaratdı. Bunları ateşden ve ateş içinde rûḫların halk idüb bunlara 'ibâdet ü tâ'at emr eyleyicek cân kavmi 'işyân idüb zulmle dünyâyı vîrân eylediler. Haḫ celle ve 'alâ cân kavmine sekiz yüz peygamber gönderdi ki bunları câdde-i ḫaḫka da'vet idüb eyledükleri me'âşiden tevbe vü inâbet eyleyeler. Pes cümle peygamberlerin [7b]nâ-ḫaḫ yere katlı idüb ol kavmi bed-nihâd dünyâyı fitne vü fesâda virdükleri eelden Haḫ celleve 'alâ kavmi cânı helâk u bî-nişân idüb bu cihânı vîrân ḫoyub kavmi cân ibn-i cânüñ baḫiyyesi Tağlara ve cezirelere daḫılub perişân olıcaḫ recim-i leimüñ ol zamân adı ḫâdiş idi. Cân

²⁵ Metinde "alub" yazılmıştır. Fakat anlamı tamamlaması yönünden Atıf Efendi nüshasındaki "ilâhî" kelimesi tercih edilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

ibn-i cān kavminün ‘ābid ü zāhidlerinden olub ‘ibādet ü t̄a‘at ile evvelki göge vāşıl huşuşan şüret-i melekiyyet ile feriştelere bölüğine dāhil olmuşıdi. Çünkü Hāzret-i Hāq kavm-icānibn-i cānı helāk ve anlarıñ şerrinden yiryüzini pāk eyledi melekler ‘askerini yiryüzine indirüb iskān virdi. Zemīni anlar ile ābādān itdirüb evtān itdürdi ve melāike gürühuna ‘Azāzili hākim idüb yiryüzinün begligin aña virdi. Ol vaqt ‘Azāzil-i ehl-i dālalet Hāzret-i Rabbü’l-‘İzzete ‘ibādet ü t̄a‘atin şol mertebe eylemişdi ki gāh cennet-i a‘lāda Rıdvān ile ‘ayş u ‘işret ve gāh yiryüzinde riyāset ü hükümet ve gāh gökyüzinde ‘ubūdiyyet eylerdi. Hāq subhānehu ve te‘ālā ‘Azāzil-i leīmi bu kadar ta‘zīm ü tekrīm ile evvelki göge çıkarub biñ yıl tamām melāike-i kirām ile ‘ibādet-i tām andan sonra biñ yıl dañi ikinci gökde ‘ibādet eyledi. Tā yedinci göge varınca her gökde biñer yıl ‘ibādet-i hālişe ile t̄a‘at idüb meleklerün reīsi ve feriştelere bölüğünüñ enīsi iken gönlüne ‘ucb u riyāset ve şevket ü ‘azamet getirüb bu kadar ‘ibādet ü t̄a‘atine mağrūr [8a]u mesrūr olub Hāzret-i Hāq benden efdāl ü ekmel maḥlūk ḥālk ideydi beni ‘ālem-i süfliden ‘ālem-i ‘ulvīye çıkarub cemī‘ melāike-i Rahmāndan rüchān eylemezdi ve cemī‘ maḥlūkdan beni eşref ü eşbeh kılmazdı diyü rāh-ı ‘işyāna sülük eyledi.

İkinci Bāb

Ol Resūl-i ‘ālī-cenāb şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün rüh-i tayyibeleri ervāḥ-ı enbiyā vü aşfiyā ‘aleyhimüsselām ile ‘ālem-i ervāḥda vāki’ olan da’vet ü münāsebetin ve ol ‘ālī-şānuñ nūr-ı pür-sürürleri hürmetine Hāzret-i Hūdā ādem ü Hāvvaī zuhūra getirüb küh-i Serendibe vāşıl u nāzil oluncaya dek ‘izzet ü şevketlerin ve vāki’ olan gurbetlerin bildürür.

Müverrihān-ı aḥbār-ı selef ve mu‘arrifān-ı esrār-ı ‘aref kütüb-i şāḥihada zıkr ü beyān eylemişlerdür. Ol Şāni‘ melikü’l-‘allām çün nūr-ı Muḥammed ‘aleyhisselāmdan ‘arş ü ferşi ve levḥ ü qālemi ve şems ü qāmeri ve cennet ü cehennemi ḥālk eyledi. Pes diletti kim ‘acāyib-i kudretlerin ve ğarāyib-i ḥikmetlerin āşikār idüb bunca genc ve nihān olan mevcūdātın izhār eyleye ve nesl-i Ādem ‘aleyhisselāmdan nice enbiyā vü evliyā getirüb bu cümleye pişvā Hāzret-i sultānū’l-aşfiyānuñ nūr-ı t̄ab-nākin ḥatemü’l-enbiyā eyleye. Hāq subhānehu ve te‘ālā ‘Azrā’il ‘aleyhisselāma emr eyledi ki Hāzret-i Ādemün mübārek toprağın Ka‘be-i mu‘azzama yirinden ve şadrını ve zahrını Quds-i şerīfden ve mübārek budların Yemenden ve incügin arz-ı Hicāzdan ve sağ elin maşrıkdan ve şol elin mağribden kabz u aḥz eyleye. Hāzret-i ‘Azrā’il ‘aleyhisselām Ādem-i şafinün toprağın fermān-ı Hūdā-yı Mute‘āl ile aḥz u kabz itdükden sonra Hāq celle ve ‘alā acı ve datlu şu katub Ādemün balçığın taḥmīr [8b]eyledi ki aḥlāk-ı insān iḥtilāf üzere olub birbirlerine müşābih olmaya. Hāzret-i Hāq kendü kudret eli ile ol balçığı iki şıkk idüb nişfuñ cennete ve nişf-i āḥerin nār-ı caḥīme birağub birin uçmağa ve birin yanmağ için yaratdum diyü buyurdi. Andan Hāzret-i Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün mübārek cism-i laḥifün yaratmağ için Cebra’ıl ‘aleyhisselāmı yetmiş biñ melāike-i muḥarrebīn ile yiryüzine gönderüb Hāzret-i server-i enbiyā Muḥammed Muştafa şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün mübārek turābın getürmege emr eyleyicek Cebra’ıl ‘aleyhisselām yetmiş biñ melāike-i kirām ile rüy-i zemīne nāzil olub Medīne-i Münevverede ḥālā Hāzret-i Resūlullāh şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemün kabri şerīfleri olduğı yerden bir avuc ḥāk alub cennete getürdi ki Selsebīl ve Kevşer katub cennetleri seyrān itdüre çün Cebra’ıl ‘aleyhisselām Hāzret-i Melikü’l-‘Allām fermānı ile turāb-i Resūli cennete getirüb Selsebīl ü Kevşer katub cennetün cemī‘ enhārına batırub ol turāb-ı pāki beyāz incü gibi münevver ü t̄ab-nāk itdükden sonra Cebra’ıl-i Emīn ol rahmeten lil-‘ālemīnün mübārek toprağın alub cümle yirleri ve gökleri gezdirüb tayērān ü seyerān itdürdi kim cemī‘ melekler Hāzret-i Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhisselāmın mübārek toprağın görüb ikrār u i‘tirāf eyleyeler. Zīrā henüz Hāzret-i Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dünyāya gelmeden vücūd-ı şerīfleri taşvīr olmadan yirde ve gökde ne kadar melekler var ise Hāzret-i server-i kāināt ‘aleyhi efdāl ü t-teḥiyyātün gelecegin bi-emrillāh-i te‘ālā bilürlerdi [9a]ve birbirlerine geleceğinden ḥaber virirlerdi.

Turkish Studies

Li-müellifihî**[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]**

Gör ne sulţândur Resûl-i Kibriyâ

Kân-i 'irfândur güzîn-i enbiyâ

Halk olınmazdan muqaddem ins ü cân

Olmış-idi şâh-ı evc-i lâ-mekân

Nûrî bâhir sâtı' u'l-burhân idi

Luţfî zâhir menba' -ı vicdan idi

Mazhar idi küntü kenzen sırrına

Vâkıf ol gör kendü kimdür sırrına

Nesr Hazret-i Haq Resûl-i muţlaquñ mübârek turâbın Âdem 'aleyhisselâmuñ toprağına katub ol Melik-i Fettâh kırk şabâh yed-i kudreti ve 'ilm-i hikmeti ile yoğurub taħmîr eyledi. Hazret-i Resûl-i şâhib-uşûl 'aleyhisselâmuñ balçığı Âdem-i Şafînüñ balçığına karışub maħlûţ olıcaq Âdem 'aleyhisselâmuñ balçığınür-ı Muhammedî ile gâyet münevver ve güneşden enver oldu. Pes Haq subhânehu ve te'âlâ şekl-i Âdemi kemâl-i hikmeti ve aşnâf-i kudreti ile taşvîr itdükden sonra Tâ'if ile Mekke-i Mükerremenüñ arasında kırk yıl tamâm maķâm-ı 'ubüdiyette ...²⁶ kıyâm itdürdi. El-hâşılı'l-kelem ervâh-ı havâşş [u] 'avâm rûh-ı Muhammed 'aleyhisselâmuñ çevresinde dururken rûh-ı Muhammed Muştafâ şalavâtullâhi 'aleyhi vesselâma ervâh-ı havâşş u 'avâmı vahy-i sırr ile Haq te'âlânüñ vahdâniyyetine ve kendünüñ risâletine ikrâr itmegiçün da'vet eyledi. Ervâh-ı beşer daħi üç bölük olub biri 'âm ve biri hâş ve biri eħaş oldılar. 'Âm olanlar dünyâya muħabbet eyledi ve hâş olanlar cenneti sevdiler ve hâşlar hâşı olanlar ol 'âlî hazrete ya'nî cenâb-ı rabbü'l-'İzzete meveddet eyledi. 'Ulemâ-i ehl-i taħkîkden mervîdür ki vahy üç kısımdur. Biri vahy-i zâhir ve biri vahy-i bâtin²⁷ üçüncü vahy-i sırdur. Şol ervâha ki Hazret-i Haqkuñ[9b] 'inâyeti oldu anlar ol maħalde mühtedi olub hidâyet buldılar ve mezkûr olan maķâm maķâm-i ervâħdur. Bu maķâmda ol raħmeten lil-'âlemîn الطین و الماء و آدم بین الماء و الطین hadîş-i güzîn buyurmuşdur. Ya'nî ben peygamber idüm henüz Âdem 'aleyhisselâm şu ile balçık mâbeyninde iken. Ya'nî Âdem-i Şafî 'aleyhisselâmuñ nâm u nişâmı yoğiken ben peygamber idüm diyü buyurmuşdur. Haq subhânehu ve te'âlâ Âdem 'aleyhisselâmı aħsen-i taķvîm üzere halk idüb çünki Tâ'if ile Mekke-i Mükerreme yanında kodı melekler gelüb Âdemi ziyâret eyleyüb eyitdiler ey bizüm rabbimiz yaratduñ mı şol kimsei kim yiryüzinde qanlar döküb nice fesâdlar eyleyiserlerdür. Haq celle ve 'alâ meleklerle hitâb-ı müsteţâb eyledi ki benüm 'ilm-i şerîfûme sizün 'aqluñuz yetişmez ve benüm kemâl-i hikmetüme sizün idrâkünüñz irişmez. Benüm halk itdügüm maħlûķum cümlesi kemâl-i hikmetüm ve envâ' -ı kudretüm izhâr itmek içündür. **Nazm**

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

²⁶ Okunamayan bu kelime metinde şeklinde yazılmıştır.

²⁷ Kelime metinde "bâtul" şeklinde yazılmıştır. Fakat anlamı tamamlaması yönünden Atıf Efendi nüshasındaki "bâtin" kelimesi tercih edilmiştir.

Turkish Studies

İşüme hâkim benüm yokdur nizâ^ç

‘İlmüme hiç kimse itmez ittılâ^ç

Neşr diyü hitâb u cevâb vârid olıcağ cümle melekler Hâk te‘âlânun celâli hâvfından ‘arşı kuşadub yedi kerre tavâf eylediler. Yedi kerre tavâf-ı Ka‘be andan sünnet olmuştur. İblis ‘aleyhi’l-la‘ne Âdemün kalıb-ı pâkine râst gelüb gördi kim Âdemün kalıb-i şerîfi durur. Kendü kendüye eyitdi tahkîk bu bir şey’ için halk olunmuşdur diyü efkâr-ı fâsideye düşüb Hâzret-i Âdemün kalıb-i pâkini ayağıyla depdi. Bilmedi kim ‘ucübe-i esrâr olub andan bunca biñ enbiyâ vü evliyâ huşuşan Hâzret-i Muhammed Muştafâ gelecekdür. Pes eliyle anı darb eyledi. Gördi kim[10a]bir mücevvef nesnedür. Ağzından girüb aşâğasından çıkdı. Aşhâb u ahhâbına eyitdi bu bir mücevvef nesnedür şâbit u mâlik olmaz. Lâkin Hâzret-i Hüdâ ‘azze ve celle bunı cümlemizden efđal iderse nice idersiz didi. ‘Azâzilün sözünü istimâ‘ eyleyen ferîştehlerün cümlesi eyitdiler ki biz rabbimize muñi‘ ve hükümüne râmuz. İblis-i pür-telbîs kendü kendüye eyitdi eger Hâzret-i Hâk bunı benden efđal iderse ben rabbime ‘âşî olub bunı helâk iderüm diyü ol mel‘ün gâyet hased eyledi. Hâk subhânehu ve te‘âlâ Âdeme nefh-i rûh eylemek dileyüb rûha emr eyledi ki yâ rûh zür u zahmetle gir yine envâ‘-ı miñnet ü ‘usretle çık. Pes ol dem rûh Hâzret-i Âdemün dimâğına girüb aşırdı. İki yüz yıl devr eyleyüb cism-i Âdeme girmedi. Tekrâr rûha emr-i Perverdigâr irişdi kim cism-i Âdeme girüb dâhil ola. İbtidâ rûh Âdemün gözlerine ve ağzına ve lisânına girüb dâhil oldı. ‘Ulemâ’-i ‘izâm ve fuğahâ’-i kirâm ittifağ eylemişlerdür ki ibtidâ rûh Âdemün gözlerine inmekden murâd oldur ki tâ kim Âdem ibtidâ kendü vücüd-i pür-cüdün göre altun mıdur veyâhüd gümüş midür veyâhüd cevâhir midür ne şeydür soñra devlet ü ‘izzete irişecek azmayub Hâk te‘âlâ hâzretlerine şükrin edâ eyleye. Zîrâ Âdem ‘aleyhisselâm cülüs u kıyâm itdükde henüz mübarek ayakları toprak idi. Çün Âdem ‘aleyhisselâm kendü vücüdün gördi kim toprak imiş şükr eyleyüb elhamdulillâh didi. Hâzret-i Âdem ‘aleyhisselâmun şükr ü hamdinden Hâk te‘âlâ bir livâ’-i mu‘allâ yaradub adını livâ’u’l-hamd qodı. Andan[10b] Âdemün cismine cân üet ve ...²⁸ ve kan münteşir olub Hâk subhânehu ve te‘âlâ celle celâluhu Âdemi ‘aql u idrâk ve nür-ı imânla tâb-nâk idüb ²⁹ وَقَوْلُكَ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هؤلاء Ve dañi cennet hüllelerinden zîbâ hülleler ve mübarek başına tâc-i mücevher giydirüb nür-ı Muhammed ‘aleyhisselâmı Hâzret-i Âdemün alnında emânet vaz‘ eyledi. Ol mübarek nür vech-i Âdemden şol kadar zuhür eylemiş idi ki meleklerün gözleri kamaşub nür-ı Muhammedin vech-i Âdem ‘aleyhisselâma nazar itmege tâkat u kudret getürmezlerdi. Bundan soñra Hâk subhânehu ve te‘âlâ meleklerle nidâ eyledi kim cemî‘ melâik ve ehl-i semâvât cem‘ olub Âdem ‘aleyhisselâm hitâb eyleye ve dañi Hâk te‘âlânun ‘ilmin ve esmâsın bunlara ta‘lim eyleye. Pes ehl-i semâvât anda cem‘ olub yigirmi biñ şaf tamâm melâike-i kirâm Âdem ‘aleyhisselâmun kelâm-ı naşîhat-encâmın istimâ‘ itmek için durub kıyâm eylediler. Hâzret-i Âdem ‘aleyhisselâm yedi ayaklu kerâmet minberi kurulub ve yeşil sündüs libâslar ile melbûs idüb mübarek başına cennetden bir muraşşâ‘ tâc giydirüb zülf-i mübareklerin yâküt u elmâs ile müzeyyen ü müretteb eyledi. Vaqtâ kim Âdem ‘aleyhisselâm minbere çıkub sağ ve şol melekler şaflarına i‘zâz u ikrâmı selâm[11a] virdi. Melekler dañi tevķîr u ihtirâm ile Âdem ‘aleyhisselâmun selâmın alub her birine hüsüne karşı nazar idüb vâlih u hayrân kaldılar. Âdem ‘aleyhisselâm minbere çıkub lañif âvâzile hutbeye âğâz idüb Hâk celle ve ‘âlâ hâzretlerinin cemî‘ esmâsın ve ‘ilmin evvelin ü ahîrin gürüh-i melâike-i rabbü’l-‘âlemîne takrîr eyledi. Hâk subhânehu ve te‘âlâ celle zikruhu meleklerle hitâb-i

²⁸ Kelime şeklinde yazılmıştır.

²⁹ Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık (İsrâ-70).

³⁰ Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi (Bakara-31).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

müstetâb kılub buyurdu ki yâ meleklerüm benüm kemâl-i hikmetüm ile Âdemi halk itdügüm zamân yiryüzünde kan döküb fesâd u zîyân idici insân olacağdur dimişdiñüz. Benüm kemâl-i şun'-i hikmetüm müşâhede eyledüñüz mi. Melekler daği 'arz-ı tezellül ile eyitdiler ki yâ Rabbi sen münezzeh pâdişâhsın biz bu cevâbda rücû' eyledük. Bizüm 'ilmimiz yok senün lutf u ihsânüñ çok bize her ne ta'lim itdüñ ise ancak anı bilürüz. Cemî' 'âlemlerün 'ilmin bilen sensin diyü hezâr istiğfâr ile Âdemün fazîletine ikrâr eylediler. Nitekim Qur'an-ı 'azîmu'l-'unvân bu huşûşda nâıık u şahid ve şadığdur. ³¹ *وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ* Ol mağalde Hâk subhânehu ve te'âlâ meleklerle emr eyledi ki Âdeme secde eyleyeler. Cümle melekler secde eylediler illâ bir bölük melekler secde eylemedükleri sebebden Hâk te'âlâ celle celâluhu cehennemden bir ateş gönderüb bunları yağub helâk eyledi. Tekrâr ol dem Hâzret-i Cebbâr-i 'âlem Âdem-iŞafîye secde emr eyledi. Cümle melekler secde eyledi illâ İblis secde eylemedi. Nitekim Hâzret-i Melikü'l-Mubîn ol rahmeten lil-'âlemîn hâzretlerine Qur'an-ı 'azîminde beyân buyurmuşdur. ³² *وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ* Çün İblis-i telbîs [11b]Hâk te'âlâ hâzretlerine 'aşî olub emr-i ilâhîye imtişâl eylemedi. Hâzret-i rabbü'l-'izzet İblise hitâb-i 'itâb buyurdu kim yâ İblis niçün emrüm üzere Âdeme secde eylemedüñ. Ol la'in-i cehennem-mekîn eyitdi benisen nârdan halk eyledüñ Âdemi balçıkdan yaratduñ. Ateşde hüd nûr olduğı mestür degül meşhüddur. Nûr balçıkdan evlâ ve ben Âdemden a'lâ vü ahrâyum diyü cevâb-ı nâ-şavâb eyleyicek Hâk te'âlâ tavğ-ı la'neti boynuna geçirüb dergâh-ı Kibriyâsından merdûd ve cennetlerinden mağrûd eyledi. Âdem 'aleyhisselâm Hâzret-i Melikü'l-'Allâmuñ esmâ vü şıfatın ve envâ'-ı 'ulüm u hikmetin meleklerle çün bi't-temâm tağrîr u i'lâm eyledi. Ta'zîm u tekrîm ile minberden indüğü dem Cebrâ'il 'aleyhisselâm cennetden bir beyâz şalkım üzüm getirüb Âdem-iŞafîye virdikim iftâr idüb şükürin beyân eyleye. Âdem-i Şafîol üzümü iftâr itdükdün şöñra şükür idüb elhamdullillâh didüğü gibi hitâb-ı subhânî ve cevâb-ı Rağmânî vârid oldu ki yâ Âdem seni hamd için ve evlâduñı 'ibâdet ü tğ'at için yaratdum diyü buyurdu. Ve bundan şöñra Hâzret-i cenâb-ı 'İzzet cennetden yâğüt u elmâs ile bir muraşşa' u mücevher tağt Âdem-i Şafîye irsâl eyledi ki cemî' melekler omuzları üzerine getirüb 'arş u kürsî ve levğ u kâlemi ve cennetleri seyrân itdüreler ve kendü 'acâyib ü ğarâyib halk eyledüğü şanâyî' u kudretlerin ve envâ'-ı hikmetlerin müşâhede eyleye. Meleklerün cümlesi ³³ *اطعنا* diyü ol yâğütüden tağtı omuzları ile getirüb yüz yıl temâm gökleri tavâf itdürdiler. Ağbâr-ı menğüle ve âşâr-ı mağbüleden [12a] mervîdür ki Hâk celleve 'alâ Hâzret-i Habîb-i Ekrem ve Resûl-i 'âlî-himem şallallâhu 'aleyhi ve sellemün nûr-ı mübâreki 'izzetine Âdem-iŞafîye bir burâk-sîmâ ve zîbâ at irsâl eyledi ki anuñ teni misk-i a'lâdan ve kanatları zümürüdden ve egeri yâğütüden idi. Ol burâk-sîmâ vü şabâ-peymâ esb-i tîz-refîtare Âdem 'aleyhisselâm süvâr olub licâmın Cebrâ'il tutub ve yemîn ü yesârında Mikâ'il ve İsrâfîl nice biñ melâike-i muğarrebîn ile delîl olub ta'zîm u tekrîm ile cemî' semâvâtuñ için ve taşrasın seyrân u tayerân itdürdiler. Ve daği 'acâyib u ğarâyib-i Hâk te'âlânüñ kudret ve hikmetlerin Âdeme temâşâ itdürrüb müşâhede itdürdiler.

Nazm

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Bunca 'izzetler ki buldı anda ol

Hep Muğammed ğürmetine idi ol

³¹ Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur (Bakara-32).

³² Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu (Bakara-34).

³³ Buyur, işittik ve itaat ettik.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Neşr ol eşref-i nās ya‘nī Ḥazret-i Abbās raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider çün Ādem ‘aleyhisselām ‘acāyib u ġarāyib-iḤazret-iRabbü’l-‘İzzetüñ kudretlerin ve şanāyi‘ ü ḥikmetlerin görüb temāşā eyledi. Ḥaḳ te‘ālā celle zikruhu Ādemi cennete koyub cinānı aña mekân ve cennetüñ ni‘metlerin firāvāñ idüb envā‘-ı ri‘āyet ü ‘izzet birle mesrūr u ḥandān eyledi. Nitekim Ḥaḳ subḥānehu ve te‘ālā celle ‘azametehu Ḳur’ān-ı ‘azīminde beyān buyurmuşdur. وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا 34

Ḥazret-i Ḥaḳ celle ve ‘alā Ādem ve Ḥavvā’ı cennetde mekân idüb lākin ḥuld ağacına yakın olmañ zīrā baña ‘iṣyān ve kendüñüze ziyān u ḥusrān getürürsüz diyü fermān eyledi. Pes Ādem ‘aleyhisselām cennetde yalnız üns idinmeyüb vaḥşet eylediği ecluden Ḥaḳ subḥānehu ve te‘ālā Ādem-iŞafīye uyḥu ġalebe itdürüb[12b] uyḥuda iken şol iğüsinden Havvā raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretlerini ḥalk eyledi.Zerre miḳdārı Ādem-i Şafī‘ aleyhişşalātu vesselām ta‘ab u ālām görmedi. Rivāyet olunur ki eger Ādem ol zamān zaḥmet ü meşakḳat göreydi dünyāda hergiz insān nisvāna meyl ü muḥabbet itmeyeydi. Ḥaḳ celle ve ‘alā Ḥavvā raḍıyallāhu ‘anhāya rūḥ virüb ḥulḳ-ı ḥüsnile mümtāz eyledi. Şöyle ki ḥüsnüne karşı nazar idenler vālih u ḥayrān ve ‘aḳlı perişān ḳalur idi. Pes Ḥazret-i Ḥavvāya daḥi Ḥazret-i Ḥaḳ celle ve ‘alā cennetüñ laṭif libāslarından ḥarīr ḥil‘atler ve başına tāc-ı mücevher giydirüb envā‘-ı ni‘metlerin i‘tā eyledüğünden mā‘adā bu şüret-i zibā vü şekl-i bī-hemtā ile cinānı seyr ü temāşā iderken Ādem ‘aleyhisselām uyḥudan uyanub başı ucında Ḥavvā’ı gördi kim müsteşnā bir maḥbūbe-i zibā ve bir nāzenīn-i ġarrā oturur. Ādem-i Şafīşalavātullāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi şād u ḥandān olub Ḥazret-i Ḥavvāya yapışmaḳ ve muḥabbet ü meveddet eylemek ḳaşdın eyleyicek melekler men‘ idüb eyitdiler yā Ādem Ḥavvānuñ mehrini edā itmeyince Ḥavvāya yapışmaḳ[a] ruḥşat u rızā yoḳdur. Ādem ‘aleyhisselām eyitdi bunun mehri nedür.Melekler eyitdi Ḥazret-i sultānü’l-enbiyā Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ rūḥ-ı ṭayyibelerine şalāvat virmekdür didiler. Ādem-i Şafīmeleklerle eyitdi Muḥammed didüğüñüz ne maḳūle kimsedür ve merātib ü ḳadri ve derecāt u şadri nedür diyü su’āl eyleyicek

Nazm

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ülün]

Didiler senden ola Ādemī-zād

Geliser şulbünüzden nice evlād

Muḥammed kimḤabībullāh olısar

Senüñ nesl-i şerīfünden geliser

Muḥammedür vücūdından bahāne

Ol olmaydı gelmezdüñ cihāne

[13a] **Neşr**Ḥazret-i rabbü’l-‘İzzet Ādem ve Ḥavvā’ı çün cennete koyub daḥil eyledi cennetüñ ni‘metlerine anları vāşıl eyledi. İblīs-i telbis dergāh-ı Vedūd kibelinden merdūd olduğına gice vü gündüz āh u fiḡān eylerdi ve kendü kendüye ve tevābi‘ine eyitdi ki çün ben Ādemün sebebi ile dergāh-ıḤudādan merdūd oldum lāyık oldur ki ben daḥi Ādem’e bir iş ideyim ki anlar daḥi cennetden sürilüb āh u zār ve bencileyin feryād-ı bisyār eyleyeler. Fi’l-ḥāl ol bed-fi‘āl bir pīr-i ‘azizḳişi şekline girüb elinde ‘aşāsı ve boğazında ridāsı belı hilāle ve vücūd-ı nā-bāki dāle dönüb

³⁴Dedik ki: “Ey Ādem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. (Bakara-35)”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

cennet kapısına ağlayarak çıka geldi.Ol zamân cennetüñ kapucusı tāvus ve yılan ve adları Rıdvân idi.Ĥazret-i ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh rivāyet ider yılan cennetde dört ayaklı deve şeklinde idi ve tāvus hūsn-i zībā ve heykel-i ġarābeti ol derecede bī-hemtā idi kim kaçan kim tāvus cinānda seyrān veyāhūd cevlan u tayerān eylese anuñ reng-i zībāsından zühūr eyleyen nūr bir aylık yoldan görünüb pür-nūr olurdu. Vaqtā kim İblis-i şerir bir pîr şeklinde cennet kapısına gelüb ağlayarak ve ellerin ditrederek tāvusa selām virdi tāvusdađı anuñ ĥasb-i ĥālinden ve seyl-i bükāsından su’āl eyledi. İblis ‘aleyhi’l-la‘ ne eyitdi yā Rıdvān niçün feryād u fiġan ve cigerüm büryān itmeyem ki bu hūsn-i zībā vü heykel-i ġarrā ile mevt acısın görüb şekl-i bī-hemtāñuz fenā bulacağdur.Rıdvān eyitdi mevt ne mağüle nesnedür biz anı bilmezüz. İblis eyitdi mevt-i cāndur hemān ki cān bedenden çıkub tayerān eyleye[13b] bir kālīb-ı iftiĥāruñuz yere düşüb ĥarāb ve mađāmuñuz zir-i turāb olur didi. Rıdvāñ eyitdi buña hiç çāre vü imkān ve bu derde dermān var mıdur.İblis eyitdi belī vardur.Cennetde bir āġac görmişem ol mevte ‘ilāc-ı mücerredür didi.Tāvus ol zamān yılana varub bu sırrı ‘ıyān ve mevt didükleri marāz-ı şedid cihānda nümāyān u bedid olduġım beyān idicek bevāb-ı cinān olan Rıdvān İblis-i bed-gümāni cennete ĳoymaġa rızā vü ruĥşat virdi.Lākin ol bed-fi‘ālī ne tarīķ ile iġerüye idĥāl ideceġin bilmedi. Pes İblis-i bed-īmān yılana eyitdi aç aġzuñı gireyim kimsenüñ ‘ilmi lāĥıķ olmadın cennete girüb dermānuñ ideyim diyicek şeytān yılanuñ aġzına girüb cennetüñ iġerüsine vāşıl u dāĥil olduġda görđi kim Ādem ve Ĥavvā bir şecer-i mu‘allānuñ taĥtında envā‘-ı ni‘met-i Ĥudāya mazhar olub ‘ayş u ‘işret ve zevķ u şoĥbet iderler. İblis-i la‘in Ādem ve Ĥavvānuñ muķābelesine geġüb ‘ibādet ü tā‘at ile ya‘nī şüret-i şalāĥiyyet ile Ādem ve Ĥavvānuñ hūsn-i ĥālleri ve aĥsen-i maķālleri müşāhedesinde iken Ādem ‘aleyhisselām cennetüñ ni‘metlerin görüb eyitdi āh bu maķām-ı rāĥat-encām ne zībā mekāndur eger müebbed ĳalaydı bunuñ hiç naziri yoġididiyicek şeytān-ı nā-sezā Ādem ve Ĥavvānuñ kelām-ı dürer-bārların istimā‘ itdükde ġāyet şādān u ĥandān olub fi’l-ĥāl giryān u fiġāna başladı. Ādem ve Ĥavvānuñ İblis-i la‘inüñ feryād u fiġānın istimā‘ itdükleri gibi[14a] yā pîr niçün ağlarsın diyü su’āl eylediler.İblis-i telbis eyitdi sizüñ [içün] ağlayub cigerüm daġlarum ki bu hūsn-i zībā vü şekl-i bī-hemtāñuz ifnā bulub ‘āķıbet vefāt idisersiz. Ne olaydı bu mülk-i cinānda ebedi ĥandān u şādān ĳalayduñuz didi. Ādem ve Ĥavvā mevt ĥaberin istimā‘ eyleyicek ġāyet melül ü ġam-nāk oldılar.İblis eyitdi yā Ādem dilerseñ cennetde muĥallid ve ni‘met-i rabbü’l-‘İzzetde müebbed ĳalasın huld āġacından tenāvül eyleĥayāt-ı ebedi ve ‘ömr-i sermediye ‘ilāc-ı mücerredür didi.Ĥazret-i Ĥavvā rađıyallāhu ‘anhā Ādem-iŞafiye ibrām u iĳdām eyledi ki huld āġacından yiye ve ĥayāt-ı ebediye ire.Ādem eyitdi ben rabbime ‘işıyān itmeyem ve nehy itdüġi yola gitmem didi.Ĥavvā ol dem buġdāy āġacınun bir ĳalemin kesüb yidi. Baña ĥışm-ı ilāhī irişmedi sen daĥi üşenme be-her ĥāl bundan tenāvül idüb ĥayāt-ı ebediye sa‘y eyle diyü ibrām-ı tām eyledi. Ādem ‘aleyhisselām bi’z-zarūr u nā-çār buġdāy āġacından birin kesüb iftār eyledi.Hemān-dem a‘zāsın ditremek tıtdı ve Cebrā’ıl ‘aleyhisselām başından tacin ĳapub ve Mikā’ıl libāsın çıkarub ‘üryān u nālān ĳoyub gitdi. Ādem ol dem Ĥaķ celle ve ‘alānuñ ĥavfından ve meleklerüñ ĥicābından ġüşe-be-ġüşe kaçmaġa başladı. Cānib-i semādan bir nidā geldi kim yā Ādem benden mi kaçarsın Ādem eyitdi yā Rabbī ġünāĥ işledüm ĥicābumdan kaçarum diyicek melekler Ādemün[14b] ‘işıyānına ta‘accüb idüb eyitdiler ki

Li-müellifihî

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ülün]

Olurken böyle ‘izzetle mükerrem

Revā mıdur ki ‘āşī ola Ādem

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Olurken Hakk'a böyle ihtişâşı

Yine enfâs-ı ' işyândan ura dem

Neşr Hazret-i Hakk' celle ve 'alâ Âdeme hitâb idüb buyurdu ki yâ Âdem niçün benüm emrüm şıyub huld ağacın yidüñ. Âdem eyitdi baña Havvâ virdi. Hakk' te'alâ Havvâya niçün virdüñ diyü 'itâb eyledi. Havvâ yılanı gösterdi yılan İblisi işâret eyledi. Hakk' te'alâ Âdem ve Havvâ'ı cennetden çıkarub birin Serendîb tağına ve birin Cidde'ye indürdi ve yılanuñ ayaklarını kırub kıyâmete dek yüzi ve karnı üzere sürinüb zür u zahmet ve meşakkat ile başın hürd ideler diyü taqdîr eyledi ve tāvusuñ rengin tebdîl idüb ikisin daği cennetden ma'rûd eyledi. İle'l-ân tāvus-ı cinân feryâd u figân itmekdedür. İblis-i la'ine daği müdâm cennetlerin harâm idüb tavk-ı la'neti naşib eyledi. Âdem ile dünyâya hebûş iden üç nesnedür. Biri yılan ve biri İblis ve biri tāvusdur. Çün Âdem 'aleyhisselâm Serendîb tağına nüzül ve Ümmü'l-mü'minîn Havvâ ceddemizi Cidde sevâhiline indirdi. Âdem hemân-dem feryâd u figâna ve rûz u şeb giryân u nâlâna başlayub eyitdi ilâhî eşref-i maḥlûkuñ ḥürmetiçün cürm ü ' işyânımı bağışla. Hakk' te'alâ eyitdi yâ Âdem eşref-i maḥlûkum kimdür. Eyitdi Hazret-i Muhammed Muştafâdur. Hakk' te'alâ eyitdi neden bildüñ.

Li-müellifihî

[mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün]

Didi cennetde gördüm her bu adı

Yazılmış aduñile bile adı

Baḥub nâm-ı şerîfin 'arşa gördüm

Yazılmış nâmını tâ ferşe gördüm

[15a]Anuñ nâmı meger levḥ-i kâdemde

Yazılmışdur cihân daği 'ademde

Pes andan bildüm ol ḥayrû'l-beşerdür

Ki cümle kullaruñdan mu' teberdür

Nebîler ekremidür şâh-ı levlâk

Eger olmasa ol olmazdı eflâk

Zihî 'izz ü zihî devlet zihî câh

Müyesser eylemişdür aña Allâh

Bizi daği ilâhî kılma maḥrûm

Anuñ yüzi şuyına eyle merḥûm

Turkish Studies

Mev'ıza eḥādīs-i şahīḥa ve rivāyāt-ı şarīḥadan bu ḥaber-i āteş-efrūz vārid³⁵ olmuştur ki Ḥaḳ subḥānehu ve te'ālā Ādem ve Ḥavvā'ı cennetden çıkarub çünkü şahñ-ı dünyaya bırağub merdūd itdi. Cebrā'ıl ve Mikā'ıl 'aleyhimeşselām giryān u nālān olub şavt-ı a'lā ile feryād u fiğān itdiler. Ḥazret-i Ḥaḳ celle ve 'alā dergāhından ḥiṭāb geldi kim yā meleklerüm niçün ağlarsız melekler eyitdiler yā Rabbi ulu dergāhuña ma'lūm u rüşen ve cenāb-ı ḥazretüñe mübeyyendür ki Ḥazret-i Ādem eşref-i maḥlūḳātuñ iken ve 'Azāzil bir muḳarreb ḳuluñ iken birer günāh-ı şağāyir işledükleri için anları merdūd itdüñ. Senüñ gażabuñ ḥavfindan ağlaruz didiler.

Li-müellifihi

[Mefā' ilün Mefā' ilün Fe'ülün]

Buyurmuşdur bu ḳavli Ḥaḳ te'ālā

Emīn olmañ benüm ḳahrumdan aşlā

Bize ḥaşyet yiter cennetde Ādem

Taḳārrub kesb idüb bulmuşiken cā

Ki bir gendüm yedügiçün ḥaṭā'en

Anı bāğ-ı cināndan itdi inhā

Celālınden emīn olmağa bende

Gerekdür k'andan ola rāzı mevlā

Neşr el-ḥāşılı'l-keḷām Ādem 'aleyhisselāmuñ ta'zīm ü ikrāmı ve tevḳir u ihtirāmı şol mertebe idi ki Ḥazret-i Ḥaḳ celle ve 'alā Ādemüñ balçığın kendü yed-i kudretiyle yoğurub feleklerde cemī' meleklerle secde [15b]itdürmişken ḥuşuşān 'Azāzil bu ḳadar biñ yıl yirde ve göklerde 'ibādet idüb cennetde meleklerüñ re'isi iken Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ bir kez emr-i şeriflerin şıduḳları için dergāh-ı kibriyāsındananları merdūd itdi. Bu ḥālet-ipür-'ibret erbāb-ı ḡayret ve aşḫāb-ı basiret olanlara maḥz-ı naşīḥat degül midür.

Nazm

[Mefā' ilün Mefā' ilün Fe'ülün]

Niçün ḳorḳmaya Ḥaḳdan ehl-i imān

Ki Ḥaḳdan ḳorḳmayan olmaz müselmān

Üçüncü Bāb

Nübüvvet-i Ādem 'Aleyhisselāmdan Ḥilāfet-i Şite Gelince Ādem ve Ḥavvānuñ İcmāl Üzere Aḥvāllerin Beyān ve Nūr-ıḤazret-iSultān-ı Rüşul Aşlına Varub Vuşul Bulunca Kimlerde Varub Müselsel ve Muttaşıl Olduğın 'İyān İder.

³⁵ Metinde olmayan bu kelime anlamı tamamlaması bağlamında Atıf Efendi Nüşasında geçtiği için buraya alınmıştır.

Çün Haq Te'ālā Ādem-iŞafîyi Serendîb tağına ve Havvā ceddemizi Cidde sevāhiline nüzül itdürdi Ādem-iŞafî şalavātullāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh feryād u figān ve rüz u şeb giryān u nālāna başlayub eyitdi ³⁶ يَا نَبِيَّ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ nefsimüze zulm itdük Eger sen bize mağfîret itmeyüb merhamet itmeyecek olursan biz hāsîrinden olmamız³⁷ muqarrerdür diyü iki yüz yıl ağladı. Şöyle kim Ādem-iŞafî'nün şavt u şadāsından ve gāyet bükāsından gökde olan melekler mutažaccır olub Ĥazret-icenāb-ı 'İzzete şikāyet itdüler ki yā Rabbi Ādemün bükāsından ve feryād u şadāsından hizmet ve tesbihimizden ve cenāb-ı Ĥazretine 'ubūdiyyetimizde takşîr ider olduk didiler. Zîrā Ĥazret-i Ādem-iŞafî'nün kāmî-i şerîfleri beyānında aḥbār-ı şaḥîḥa ve āsar-ı şariḥa ile rivāyet olunur ki bir yirden bir yire sür'at-i aḳdām ile iḳdām[16a] buyursalar üç günlük yolu bir adımda alurlardı. Aña göre mübārek kāmîleri āsümāna irişüb melekler ile üns tutardı. Pes Haq subḥānehu ve te'ālā Ādem-iŞafî'nün mübārek kāmî-i şerîflerin altmış arşun eyledi. Tā kim vücūd-i şerîfleri rāḥat bulub melekler daḡi mutažaccır olmaya. 'Ulemā'-i müfessîrîn ve fużalā'-i muḥaḳḳıḳîn rivāyet iderler ki Ādem 'aleyhisselām üç yüz yıl tamām gökyüzine nazar itmege ḥicāb idüb dā'imā feryād u figān eylerdi ve tevbe idüb Ĥazret-i sultānū'l-enbiyā Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellemi şefî' getürdi. Haq subḥānehu ve te'ālā Ādem-iŞafî'nün alınnda olan nūr-ı Muḥammed 'aleyhisselāmuñ āb-ı rüy-ı 'izzetine günāhın baḡışlayub cemî' meleklerle ve cennet ḥazînedārlarına emr eyledi ki Ādem 'aleyhisselāmı varub ziyāret ve üzerine cevāhir şaçub ta'zîm u 'izzet eyleyeler. Cebrā'il 'aleyhisselām emr-i Ḥudā-yı Melikū'l-'Allām ile cennetden ḥarîr ḥulleler ve muraşşā' tāc-ı mücevher giydürüb evvelki mertebesinden ziyāde 'indallāhi te'ālā 'izzet ü şevketleri küşāde olub tevbesin ḳabül eyledi. Nitekim Haq subḥānehu ve te'ālā Ḳur'an-ı 'azîmu'l-'unvānda buyurur فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ Ve Ĥazret-i Havvā raḍiyallāhu 'anhāya daḡi ol Melik-i Mütē'al Mîkā'îli irsāl eyledi ki ḥaber-i mübeşşere idüb Ādem-iŞafî ile 'an ḳarîb mülāḳat naşîb olacaḡın bildüre. Ĥazret-i Mikā'il 'aleyhisselām daḡi işbu mevhibe-i Ḥudā'yı Ĥazret-i Havvā'ya bildirüb 'uryān u nālān ve figān u giryān iken envā'-ı[16b]cevahir ile müzeyyen ü ārāste cennet ḥil'atlerin giydürüb şādān u ḥandān eyledi. Ve bundan şonra Ĥazret-iḤālîḳ-ı ins ü cān Ādem-iŞafîye fermān eyledi ki yā Ādem emrüm bunuñ üzerine ta'alluḳ eylemişdür ki senün belünden ve evlāduñdan 'ahd u emānet alam ve anlara kendü vaḥdāniyyetüm müşāhede itdürem. 'Ulemā'-i müfessîrîn Ĥazret-i'Abbāsdan rivāyet iderler ki 'ahd u mişāḳ Serendîb taḡında alındı ve ba'zılar mevzî-i 'Ummān'da ve ba'zılar daḡi Ādem 'aleyhisselām gökden inmedin alındı didiler. Ĥazret-i rabbū'l-'İzzet Ādem-iŞafîye bu vechile vaḡy eyleyicek cemî' melekler Ādem-iŞafî'nün çevre yanın alub kapladılar. Melekler keşretinden ve çevre yanın alub durduklarından Ādem 'aleyhisselām ḥavfa düşüb ditremege başladı. Fi'l-hāl peyk-iĤazret-i Celîl ya'nî Cebrā'il-i Emîn nāzil olub elin Ādemün şadrına başub ve mübārek yüzün öpüp eyitdi yā Ādem Haq te'ālā saña selām eyledi ve buyurdi ki Ādem ḥavf itmesün ben kemāl-i ḳudretüm ile aña envā'-ı ḥüḳmetüm gösterüb yiryüzüne anı ḥalîfe idiserüm diyü Ādemün ḥatîr-ı mübāreklerin teselli eyledi. Haq celle ve 'alā kendü yed-i ḳudretiyle Ādemün arḳasın şıḡadı ve buyurdi kim ḳıyāmete degin gelicek zürriyyāt-ı Ādem zuhūra gelüb Ādemün zahrından çıḡa. Pes ibtidā rūḡ-ı Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem zahr-ı Ādemden çıḡub zuhūr eyledi. Andan ervāḡ-ı enbiyā 'aleyhimüsselām çıḡub rūḡ-ı Muḥammedi çepçevre alub Ādem 'aleyhisselāmuñ[17a] cānib-i yemînünde tırdılar. Rūḡ-ı Muḥammed Muştafā şalavātullāhi 'aleyhi fi's-şubḡi ve'l-mesā zahr-ı Ādem 'aleyhisselāmdan çıḡduḡı dem lebbeyk diyüdergāh-ı Ḥudāya nidā eyledi.

³⁶“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden olunuz. (A'râf-23)”

³⁷ Bu kelime metinde “olmamız” şeklindedir. Biz burada Atf Efendi Nüshasındaki şekli tercih ettik.

³⁸Derken, Ādem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır (Bakara-37).

Turkish Studies

Li-müellifihî**[mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün]**

Didi ben ol kulum zâr u dil-figâr

Ki vaḥdâniyyetüñe kıldum ikrâr

Şehâdet iderüm sensin ol Allâh

Ki senden gayri yoḡ sulṭân-ı Qahhâr

Daḡi ṭanıḡ virürem ben ki ' abdün

Resül-i müctebâ kim şâhib-i esrâr

Neḡr bundan soñra yüzleri aḡ ve münevver ü berrâḡ mü'minlerün ervâhı çıḡub cümlesi tevḡid-i Bârî ile rûḡ-ı Muḡammed Muştafâ 'aleyhisselâmuñ ḡatına geldiler. Yine bir daḡi ḡudret eli ile şıḡadı kim ervâḡ-ı cîfe Ḳâbil-i ibn-i Âdem ve aña tâbi' olan ehl-i cehennem ile çıḡub ḡamusunuñ yüzleri ḡara Âdemün şol cânibinde şaf baḡlayub durdılar. Cânib-i Hudâdan yine ḡitâb-ı müsteṭâb irişdi kim yâ Âdem zürriyyâtuña nazâr eyle kim etvâr u edyânın bilesin. Ḳazret-i Âdem 'aleyhisselâm ol dem saḡ tarafına baḡıcaḡ yüzleri aḡ ve münevver ü berrâḡ evladın müşâhede itdükde tebessüm idüb elḡamdulillâh diyü şükr eyledi. Sol tarafına baḡıcaḡ ḡara evlâdın gördükde aḡladı. Ḳazret-i Ömer raḡıyallâhu 'anhu Resül-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider çünki Ḳaḡ celle ve 'alâ zahr-ı Âdemi şıḡayub Âdemün evlâdın bu minvâl çıḡarub zuḡur itdürdi. *يا' nî şaḡda olanları ehl-i cennet ḡaḡḡ eyledüm ve şolda olanları ehl-i cehennem yaratdum diyü buyurdi. Ebî Ka' b raḡıyallâhu 'anhu rivâyet ider. Ḳaḡ te' alâ zürriyyât-ı Âdemün[17b]ervâḡın zahr-ı Âdemden ihṡâc eyleyiceḡ şekillerin daḡi dünyâya geliceḡ hey'etleri üzere taşvîr eyledi didi. İmâm Fahr-i Râzi' den mervîdür ki 'âlem-i ervâḡ didükleri 'âlem bu 'âlemdir. Ḳaḡ celle ve 'alâ zürriyyât-i Âdeme ḡitâb ḡılub Ḳur'an-ı 'azimde *الست يا' nî rabbünñüz ben degül miyem benden ḡayri teñriyoḡdur ve Muḡammed resülümdür baña ve resülüme imân getürenleri ehl-i cinân ve baña ve resülüme 'işyân eyleyenleri ehl-i nîrân idiserüm. Ben ne didümse anı taḡḡıḡ ve resülümü taşḡıḡ idün diyü buyurdi. Şunlar ki hidâyet bulub 'inâyetullâha mazḡar oldılar anlarun ervâḡı ḡabül ü 'ahd eyleyüb eyitdiler *إِنَّا آخِرِينَ آيَاتِ يَا' nî didiler ki belî biz senün vaḡdâniyyetüñe ve resülün risâletine şehâdet iderüz. Senden ḡayri Allâh yoḡdur ve Muḡammed Ḳaḡ resülündür. Bu 'ahdi tasvîr idüb Ḳacerü'l-Esved içine emânet ḡodılar. Ḳıyâmete dek Ḳacerü'l-Esvedde mahfuzdur. Ḳaḡ subḡânehu ve te' alâ cemî' ervâḡa yine emr eyledi ki zahr-ı Âdeme girüb i'âde eyleyeler. Ervâḡ daḡi Âdemün zaḡrına girüb vâşıl ve beden-i Âdeme daḡil oldılar. Ḳaḡ celle ve 'alâ Cebrâ'il 'aleyhisselâmi Firdevs uçmaḡına gönderdi kim iki öküz ve buḡday ve demür aletini çıḡarub ve cehennemden ateş alub yetmiş kerre enhâr-ı cennete baturub yayḡadı. Elinde durmadı. Yedikerre deryâya düşdi yine çıḡarub Cebrâ'il anı yire ḡodıḡı gibi yedi ḡat yiri yaḡub yine cehenneme gidüb aşlına ulaşdı. Vaḡtâ kim Ḳazret-i ḡaḡ celle ve 'alâ[18a] Âdem 'aleyhisselâm *أَحْسَنَ تَقْوِيمٍ³⁹ unvân-ı menşür-ı saltanatı ihşân itdi. Nür-ı Muḡammed 'aleyhisselâmi Âdemün alında emânet ḡoyub ḡitâb-ı müsteṭâb vârid oldı kim yâ Âdem bu nür ḡabîbüm Muḡammed Muştafânun nür-ı tâb-nâkidür. Pes Âdem-iŞafî şalavâtullâhi 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyh ol nür-ı mübâreki 'aynen müşâhede itmegi murâd eyleyiceḡ Ḳaḡ te' alâ nür-ı Muḡammedi Âdemün baş barmaḡları tırnaḡına indirüb gösterdi. Fi'l-ḡâl Âdem-****

³⁹Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık (Tîn-4).

Turkish Studies

iŞafi h amd u Ő kr id b tırnağında olan n r-ı m b reki g zlerine s r b ben m g zlerim n n r-ı diy  b s eyledi. Andan ol n r-ı m b rek yine  dem n alnında varub kar r eyledi. Őimdi dağı H zret-iserver-i k yin t ve eŐref-i mevc d tuŋ ism-i Őerifleri aŋulduđda halk-ı  alem ellerin n barmağların b s id b k rret 'l- ayn  diy  g zlerine s rd kleri  dem  aleyhissel muŋ s nnet-i seniyyeleri  sarıdır. H kem -iittib  ve ehl-i tic ret  uğal dan istim  olunmuŐdur ki her kim ki H zret-isult n-ı d n ve rağmeten lil- alemin n n m-ı Őeriflerinde istim  itd kde Őalav t-ı k mile ile Őalav t get rd kden Őonra ellerin baŐ barmağların b s id b k rret 'l- ayn  diy  g zlerine s rse bi-iznill hi te al  ol kiŐiye hergiz g z ağrısı  arız olmaya. Bu ma n  mest r deg l meŐh rdur. Nitekim Firdevs 'l-Aĥb rda eyd r bir g n ol ĥalife-i  atıĥ ya n  Eb bekri'Ő-Őiddiĥ rağıyall hu  anh ez n-i Őerifden evvelmescid-i m nife ĥ zır ve ez n-ı laťife m terak b u n zır olmuŐiken H zret-i Bil l-i H beŐi rağıyall hu  anh ez n-iŐerife [18b] baŐlayub ol H zret-i ol H zret-i faĥr-i  alem Őallall hu  aleyhi ve sellem n n m-ı sa adet-enc mların istim  itd kde iki ellerin n baŐ barmağların b s id b ve g zlerine s r b k rret 'l- ayn  y  ĥab b diy  tevĥir u iĥtir m eyleyicek H zret-iserver-i k yin t  aleyhi ef dal 'Ő-Őalav t ol maĥalde ĥ zır bulunub ve H zret-i Eb bekr n iŐbu fi'l-i ĥasenesine n zır olub m Ő hede eyleyicek buyurdılar ki *يا ابا بكر من فعل هذا الم يعم ابا* n  bir kimesne iŐbu s nnet-i Őerifei iĥy  v  icr  eylese ol kimesne d ny da ve  hiretde a m  olmaya diy  buyurdu. Bundan Őonra H zret-i H ĥ celle ve  al  Cebr 'il-i Em ni  dem-iŐafiye g nderdi ki y   dem  arŐum muĥ belesinde arz-ı Hic zda bir ev yapdırmıŐam varub ol beyt 'l-ma m riĥac eyle ve ba a  ib det   t  at eyle. Sa na H vv i naŐib u m yesser eyleyim diy  buyurdu ve dağı H ĥ subĥ nehu ve te al  bir melek g nderdi kim  deme delil olub beyt 'l-ma m rina sebil ola.  n  dem-iŐafiye vaĥy-i rabb n  v Őil oldu  dem  aleyhissel m diy r-ı Hindden Ka be-i mu azzama olan maĥalle⁴⁰ gel b g rdi kim Őafi la'l   y k tdan bir Ő h ne  azim ĥ ne bin  olunmuŐ ve ol ĥanen n Őaĥfından ta  arŐa varınca n rdan bir direk ŐalınmuŐ ve melekler Őaf Őaf olub ol ĥ ne-i p rn r-ı t v f iderler.  dem ol dem bildi kim H ĥ subĥ nehu ve te al  buyurduğı beyt 'l-ma m r bu ĥ ne-imezb rdur. Hem n dem  dem-iŐafi  aleyhissel m yedi kez t v f id b zi'l-ĥicce ayın n onuncu g ni  Araf ta varub H vv  rağıyall hu  anh [19a] ĥ zretleri ile buluŐub birbirlerine  arz-ı iŐtiy ĥ ve izĥ r]-ı muĥabbet-i t m eylediler ve vaĥfiyyede t r b ma an ĥac id b yine diy r-ı Hinde tevecc h u  azimet eylediler. Muĥ til rağıyall hu  anh tefsirinde eyd r  dem  aleyhissel m   mr nde kırĥ kerre ĥac id b ĥ zret-i H vv dan biŋ oğlan v c da geldi. Kimi ehl-i cin n ve ba zısı ehl-i n r n olduğların bey n eylemiŐlerd r. Ulu oğlı K bil ikinci oğlı H bil'd r. L kin H bil g yet Ő hib-i cem l ve  akil   ehl-i kem l kimesne idi.  nki K bil H bili katl eyledi cem ' cib l  ⁴¹ vaĥi   olan ĥayvan t birbirlerine ĥaŐ id b ceng   cid l eylediler. Ve bu muŐibet i n c mle dery lar Ő kkerden tatlu iken acı v  Ő r oldu.  dem ve H vv  kırĥ g n yas u m tem t tub ađlaŐdılar. H ĥ celle ve  al   deme vaĥy irŐ l eyledi ki H bil cem linde sa na Őit adlu bir oğlı vireyim ki cem ' enbiy -y-ı  z m  aleyhim ssel m andan gelecekd r.  n H vv dan Őit toğdı g yet Ő hib-i cem l ve ehl-i kem l olub Ő retde ve s retde H bile m Ő bih olduğundan ma ad  H zret-i Muĥammed MuŐtafa  aleyhiŐŐal tu vessel muŋ n r-ı anuŋ alnında z h r eyledi.  dem-i Őafi Őalav tull hi  al  nebiyyin  ve  aleyh biŋ yıl   mr s r b cihan-ı f niden ser y-i b ĥiye riĥlet idicek anuŋ yirine oğlı Őit gel b ol n r-ı Muĥammed  aleyhissel muŋ  zzetine H ĥ celle ve  al  peyĥamberl k ĥil atin vir b a a elli Ő huf [19b]g nderdi ki evl d-ı  demi irŐ d id b t riĥ-i m staĥime da vet   hid yet eyleye. Őit  aleyhissel m biŋ Őehr tem m b ny d id b her Őehrede min reler  ıĥarub *الله محمد رسول الله* kelimesin icr  itd rdi. Yedi y z yıldan Őonra c nib-i cennete riĥlet ve d r-ı  hirete hicret id b n r-ı Muĥammed  aleyhissel m anuŋ oğlı K tanuŋ ve Mih 'il n ve  dris  aleyhissel muŋ alnına naĥl id b z h r eyledi.  dris dedesi gibi  aĥl-ı evvel ve m Őekkel ve ĥ sn-i ĥaŐ il ile bi-bedel idi.  btid  ĥaĥtı ol yazdı ve derzil k Őan atin ic d eyledi. Ev il-i S y tide eyd r H zret-i  drisden gelen n s deriler giy b lib s idin rleri idi.  dris neb   aleyhissel m ĥoyun derisinden lib s dik b tertib eyledi.  dris  aleyhissel muŋ alnında olan n r-ı

⁴⁰ Atıf Efendi n shasında bulunan bu kelime anlamı tamamlaması i in buraya alınmuŐtır.

⁴¹ Kelime Şeklinde yazılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

pür-sürürüñ ' izzetine Hzret-i Hâk⁴² aña nübüvvet virüb otuz şuhuf irsâl eyledi ki evlâd-ı ' Âdemi râh-ı dâlelden ku[r]tarub tarîk-i hidâyete da'vet eyleye. İdrîs nebî ' aleyhisselâm üç yüz yıl nübüvvet ile da'vet itdükden sonra dârü'l-cinâna rihlet ü mürâca'at buyurub ardınca Nuh ve Hüdve Şâlih ve İbrâhîm Hâlîl ' aleyhimüsselâm gelüb ol nûr-ı mübârek bunlaruñ alında müddet be-müddet emânet durub ol Hzret-i risâlet ve şems-ifâziletüñ nûr-ı tâb-nâki hürmetine her birine Hzret-i rabbü'l-' İzzet nûr-ı nübüvvet ve ba'zısına tâc-ı risâlet virüb ne ' izzet ü şevket buldukları kütüb-i mu'teberâtda mezkûr [20a]u mestürdür. Hzret-i İbrâhîm ' aleyhisselâm kırk yaşına irişecek Nemrûd vaq'asına mübtelâ oldu. **Hikâyet** Mişkâtü'l-Envârdamezkûrdur ki bir gün Hzret-i rabbü'l-Celîl İbrâhîm Hâlîl ' aleyhisselâm[a] cemî' ümmetleri ' arz idüb Âdem nebîye gösterdüğü gibi gösterüb ' arz idicek görür kim halkuñ içinde bir ümmet-i lâyıq-ı rahmetüñ yüzleri güneşden enver ve yüzlerinüñ şu'lesi cihâni⁴³ münevver itmiş. Kimi kâyim kimi râki' kimisi sâcid olmuş. Hzret-i Hudâkıbelinden recâ vü istid'â eyledi ki yâ Rabbi işbu ümmet-i ehl-i mağfîret ne tâ'ife-i ehl-i sa'âdetdür diyü su'âl eyleyicek hitâb-ı müste'tâb vârid oldu kim yâ hâlîlüm bunlar habîbüm ve resûlüm Muhammed Muştâfâ'nuñ ümmetleridür. Kevn ü mekân ve zemîn ü ' âsumânı halk eylemedin anuñ adın yazub aña resûlüm dimişim diyü buyurdu. Hâlîlü'r-Rahmân ' aleyhişşalâtu vesselâm eyitdi yâ Rabbi ol neseb-i tâhir kanğı nesilden zâhir olırsardur. Vahy-i rabbânî vârid oldu kim ey benüm hâlîlüm ol senüñ oğluñ İsmâ'îlün neslinden gelisersdür. İbrâhîm Hâlîl dergâh-ı Rabb-i Celîle yüzün tutub tazarru' itdi kim ilâhî ' izz ü celâlün ve mecd ü cemâlün hakkiçün beni ol sultân-ı ' âli-şânüñ ümmetinden eyle diyü münâcât eyledi. İmdi ey ihvân-ı bî-mecâl ve ey insân-ı nañifü'l-makâl bu devlet ü ' izzet ne rif'at ve sa'âdetdür ki Hzret-i rabbü'l-' İzzetüñ hâlîli ve muqarreb resûli ümmetinden olmağa cânlar viren sultân-ı dînün ve rahmeten lil-' âlemünün ümmeti a' dâından ma' dūd olan hiç bu ni' met-i bî-' illetüñ [20b] şükri edâ vü kazâ olınmak kâbil ü mümkün midür. El-hâşîlu'l- kelâm nûr-ı Muhammed ' aleyhişşalâtu vesselâm İbrâhîm Hâlîlullâhdan sonra oğlu İsmâ'îl ve İshâk ve Ya'kûb ve Yûsuf nebinün ve Eyyüb ve Şu'ayb ve Hârûn ve Mûsâ ' aleyhimeşşalâtu vesselâmuñ alında zâhir u bâhir olıcağ Hzret-i Mûsâ şalavâtullâhi ' aleyhi ve ' âlâ nebiyyinâ dergâh-ı kibriyâya münâcât u recâ eyledi ki ilâhî seyyidî ve mevlâyî Tevrât içinde bir ümmet gördüm ki tağ u şahrâ anlar ile tolısar ve anlar senüñ kitâb-ı müste'tâbuñı taşdik u taħkîk idiser ve anlaruñ vuzûdan yüzleri ayuñ on dördü gibi münevver ve melekler gibi nemâza şaf şaf durmuşlar mesâcid içre âvâzları aru âvâzı gibi istimâ' ve her birinün dillerinde hamd-i Hudâ ve şükri Kibriyâdur. Yâ Rabbi ol kavmi baña ümmet eyle diyü niyâz u iltimâs itdüğü birle vahy-i rabbânî irişdi kim yâ Mûsâ ol gördüğün kavm habîbüm ve resûlüm Muhammed Muştâfânuñ ümmetleri olırsardur. Hzret-i Mûsâ eyitdi yâ Rabbi ol Muhammed Muştâfâ'î baña göster göreyim ve hâk-i ' izzetine yüzüm sürüb ' arz-ı iştiyâk ideyim didi. Cânib-i Hudâdan yine bir nidâ geldi kim yâ Mûsâ anuñ yüzün görmek saña müyesser degül lâkin ümmetinün şavt u şadâların saña istimâ' itdüreyim diyü emr eyleyicek ümmet-i Muhammed ' aleyhisselâm bi't-temâm emr-i Hzret-i rabbü'l-enâma imtişâl gösterüb bir kezün cümleten ⁴⁴ اللهم لتيك وحديك لا شريك لك didiler. Hâk te'âlâ [dan] ümmet-i Muhammede hitâb irişdi kim yâ ümmet-i Muhammed cümleñüzi [22a] mağfîret idüb cennetlerümde muhâller eyledüm diyü buyurdu. Andan ol nûr-ı Hzret-i risâlet-penâh şalavâtullâhi ' aleyhi ve selâma Hzret-i İlyâs ve Dâvud ve Süleymân ve Hüd nebinün ve Şâlih ve Hızr ve ' Uzeyr ve Yûnus ve Şu'ayb ve Urmiyâ ve Zekeriyâ ve Yahyâ ve ' İsa ' aleyhimüsselâmuñ alında huşuşan nesl-i İsmâ'îlde müselsel ve muttaşıl ol nûr-ı kâmil varduğınca zuhûr eyleditâ benî ' Adnâna ve Kenâna ve Kureyşe ve benî Hâşime varınca. Andan ' Abdülmuṭṭalibde ve ' Abdullahda ol nûr-ı mübârek zâhir olub Hzret-i server-i kâyinât ve eşref-i mevcûdât ' aleyhi efdalü't-taḥiyyatuñ vâlide-i mükerrermeleri Emîne Hâtûna naql idince işbu vechle nûr-ı sa'âdet-âşârları yirin bulub karar eyledi.

⁴² Metinde "Hâk hazret" şeklinde yazılmıştır.

⁴³ Atıf Efendi Nüshasında bulunan bu kelime anlamı tamamladığı için buraya alınmıştır.

⁴⁴ Buyur Allahım, emrindeyim. Sen birsin ve ortağın yoktur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Nazm

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Şems-i evvân-ı risâlet mâh-ı gerdün-ı vefâ

Ma' den-i dürr-i şefâ' at menba' -I şıdık u şafa

Hâzin-i genc-i şerî' at mazhar-ı âşâr-ı dîn

Server-i mülk-i beğâ ya' nî Muhammed Muştafâ

Neşrşallallâhu 'aleyhi ve sellem mâ-dâmetü'l-'arzi ve's-semâ hazretlerinin ecdâd-ı sa'âdet-emcâdları kırk tokuzuncı atada Hazret-i Âdem 'aleyhisselâma müntehî olur diyü 'ulemâ-i eşraf kimi ittifağ ve kimi ihtilâf eylemişlerdür. Ol bülbül-i büstân-ı şerî'at 'andelib-ı gülistân-ı haqîkat Hazret-i Muhammed Resûllâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve 'alâ âlihi'l-muqarrebîn-i 'aleyh hazretlerinin ecdâd-ı kirâmı bunlardur ki zikr ü beyân kılınur. Hazret-i Muhammed Resûllâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ibn-i 'Abdullâh ibn-i 'Abdülmüttalib ibn-i Hâşim ibn-i 'Abdimenâf ibn-i Kuşayy ibn-i Kilâb[21b] ibn-i Mürre ibn-i Ka' b ibn-i Levîy ibn-i Gâlib ibn-i Kahr ibn-i Mâlik ibn-i Nuşayr ibn-i Kenâne ibn-i Huzeyme ibn-i Müdrike ibn-i İlyâs ibn-i Muşîr İbn-i Nizâr ibn-i Sa'd ibn-i 'Adnân ibn-i Udun ibn-i Udud ibn-i Elyesa' ibn-i Hümye' ibn-i Selâmân ibn-i Bent ibn-i Haml ibn-i Kaydân ibn-i İsmâ'îl ibn-i İbrâhîm ibn-i Târeğ ibn-i Nâhur ibn-i Şârû' ibn-i Ergavâ ibn-i Fâliğ ibn-i Gâbir ibn-i Şâmiğ ibn-i Kînân ibn-i Erfahşad ibn-i Sâm ibn-i Nüh ibn-i Mâlik ibn-i Menüşâh ibn-i Ahnüh ve huve İdrîs 'aleyhisselâm ibn-i Mehlâ'îl ibn-i Kanyân ibn-i Enüş ibn-i Şit İbn-i Âdem 'aleyhisselâm şalavâtullâhi 'alâ nebiyyinâ ve 'alâ cemî'ü'l-enbiyâ'î ve'l-murselîn ilâ yevmi'd-dîn.

Dördüncü Bâb

Hazret-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellemün nür-ı mübareki yirin bulub karar ve mu'cizat u beyyânâtı aşikâr olub kudüm-i sa'âdet-âşârları dünyâ'ı pür-envâr eyledügin 'ıyân ve ol sulţân-ı dîn ve rahmeten li-'âlemînün nür-ı nübüvvetinün beyânundadır.

Ol nür-ı Muhammed Muştafâ şalavâtullâhi 'aleyhi fi'ş-şubhi ve'l-mesâ 'Abdullâhdan intikâl ve Emîne hâtûna ittisâl bulıcağ Hazret-i Cenâb-ı rabbü'l-'İzzet ol şems-i fażilet ve risâlet-i hürşid-menziletün vücüd-i şerîf ve 'unşur-ı laţiflerin zühûra getürüb hatemü'l-enbiyâ' vü sulţânü'l-aşfiyâ eylemek emr-i şerifleri ta'alluğ eyleyicek hikmet-i Cebbâr ve irâdet-i Settâr ile ol nür-ı sa'âdet-âşâr Emîne hâtûnda yirin bulub karar itmegin Emîne hâtûn müddet ü eyyâm ile 'Abdullâhdan hâmile olub ol şâh-ı enbiyânun vücûda gelmesi qarib iken henüz zühûra gelmedin niçe niçe mu'cizat-ı sa'âdeti zâhir u bâhir olmışdı. [22a] Ol cümle-i mu'cizat-ı şerifelerinden biri oldur ki Necâşî ki bilâd-i Habeshün sulţânı ve Yemen ikliminün hanı idi. Ebrehe nâm begin Yemen iklimine vâlî vü hâkim gönderüb hazâyin-i vâfire ve cevâhir-i fâhiresin bezl idüb Şan'an şehrinde bir 'azîm kilisa bünyâd ü icâd eyledi ve der ü dîvârın la'l ü cevâhir ile müzeyyen ü ârâste kılub cemî' ekâlîm ü diyâre yesâğ eyledi kim Ka'be-i şerife kimse varmayub cemî' ümem ü eşraf bunuñ kilisasına varub tavâf eyleyeler. Ehl-i Mekkedden bir 'Arab-ı şâhib-neseb gayret ü hamıyyet idüb Mekke-i Mükerrmeden kalğub Şan'an şehrine dek teveccüh ü 'azîmet eyledi. Ve ol la'l ü cevâhir ile müzeyyen olan dîvârına ve kilisada olan putlarına mühmilât sürüb yine Mekke-i Mükerrmeden yaña firâr u ilgâr eyledi. Ebreheye bu ahvâl 'arz olunduğda file süvâr olub şayd u şikârda idi. Yemîn eyledi ki filden inmeyem ve serây-i sürürüme dönmeyem tâ Ka'be'î yıqub vîrân ve hâkile yeksân itmeyince. Ve bi'l-cümle seksen biñ 'asker ve on iki biñ fil ile Yemen ikliminden ilgâridüb Mekke-i Mükerrremenün etrafına nüzül idüb ehl-i Ka'benün develerin nehb ü gâret eylediler. Ol zamân 'Abdülmüttalib-i Mekkî Ka'benün ulusu idi. Ehl-i Mekke ile taşra çıqub Ebrehenün haymesine varub develerin taleb eylediler. Ebrehe kağkahâ ile güldi ve eyitdi 'acebdür ki

Turkish Studies

Ka'be'nüzi dilek itmeyüb develeriniñüzi recâ idersüz. Abdülmuṭṭalib eyitdi biz dervîş kişilerüz [22b] deveciklerimizün şâhibleriyüz develerimiz taleb iderüz. Ol evün şâhibi vardur. Kendü evin qorumaga qâdirdür didiler. Ebrehe gâzab u hiddete gelüb fi'l-hâl bir beyâz file süvâr olub ve ne deñlü mübâlağa 'askeri var ise fillerün üzerine cengâller ve zencirler bağlayub taşnif eylediler ki Ka'be-i Mükerreremenün taşların birbirinden ayırub vîrân ve hâkile yeksân eyleye. Ehl-i Mekke ol zemân Ka'benün halkasına yapışub feryâd u figân eylediler ki yâ Rabbi senün eviñ yaqmağa Yemân-ı bâgî gelmişdür. Bizde kuvvet ü qudret yoqdur. Gayret ü hamiiyet senündür diyü taqlara qaçub pinhân oldılar. Ebü Tâlib rivâyet ider ki ol zemân aşhâb-i fil her ne qadar fillere iqdâm u ibrâm itdiler fâ'ide itmeyüb filler ilerüye gitmeyüb dizlerin çeküb Ka'be-i Mükerreremenün muqâbelesinde secde eylediler. Ol maḥalde Haq celle ve 'alâ ebâbîl kuşların gönderüb emr eyledi ki siccîn ṭamusundan üçer dane taş alub hevâdan birer kâfirün üzerine biraqub cümle aşhâb-ı fili helâk eyleyeler. Bu ma'nâya delil-i kavî ve bürhân-ı qâṭi' Süre-i Fil vâqi' olmuşdur. Erbâb-ı hikmet ve aşhâb-ı gayret olanlara bu 'ibret-i 'azîmedür ki cins-i beşerden sâ'ir qabâ'il ü aqvâm ile ol bed-encâmları qatlı u intiqâm itdürmek qâbil ü mümkün iken bir za'if u naḥîf maḥlûkı ile bu deñlü kuvvet ü qudret ile gelen 'askeri qatlı ü helâk itdürdigine hikmet yine kullarına kendü zât-ı kibriyasınıñ 'azamet ü qudretin [23a] bildürmek içündür. İmâm Fahr-i Râzî rahmetullâhi 'aleyh rivâyet ider her taşun üzerinde birer kâfir adı bile yazılmışıdı. Ebâbîl kuşları ikişer ayaklarında ve minqârlarında birer taş alub her biri birer kâfirün başlarından urub dübürlerinden >dübürlerinden< çıqdı. Yine ol taşlar siccîn ṭamusına varub aşlına ulaşdı didi. Bu kerâmet ol 'âlî ḥazretün mu'cize-i şerîfleridür. Zîrâ 'ulemâ vü fuzelâ ittifaq eylemişlerdür ki Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem fil vaq'ası senesinde dünyâya gelüb cihâni münevver eylemişdür. İşbu mezkûr olan mu'cize-i şerîfe güneşden zerre ve deryâdan qaṭredür. Ol Ḥazret-i risâlet-penâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemün mu'cize-i şerîfeleri taqrîr u taḥrîr olunmaq lâzım gelse dünyâda olan insân-ı kâtib ve eşcâr-ı eḳlâm serî'ü'l-ıqdâm olsa ilâ yevmi'l-qıyâm binde birin ve 'öşri 'aşirin yazmağa taqat ü qudret getürmeyelerdi. Ol Ḥazret-i sultân-ı dîn ve rahmeten lil-'âleminün vâlide-i mükerreremeleri Emîne bint-i Vehb rivâyet ü hikâyet ider çünki gözlerüm nûrı oğlum Muḥammed Muştafâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem qudüm-i şerîf-i şeref-efzâları ile dünyâ'ı müzeyyen ü müşerref itmegi yaqın oldu nâgehân evimden direk gibi bir 'azîm nûr 'ıyân ve âsümâna revân olub ol nûr-ı pür-sürürün şevki beni vâlih u ḥayrân idüb 'aqlum niçe zemân perîşân idicek melekler şaf şaf gelüb evimi tavâf [23b] iderken her biri şavt u şadâ ve medḥ-i Muştafâi nidâ kılub birbirlerine muştulayub dirlerdı kim bu gice ol Ḥazret-i ḥayrû'l-beşer ve şefî'-i rûz-i maḥşer geliser cümle dünyâ'ı ol ehl-i imân idiser diyü şadân u ḥandân ṭayerân eylediklerinden ma'adâ Rebî'ü'l-evvel ayınıñ on ikinci işneyn gicesinde nâgâh şağıma baqub nigâh itdügüm gibi qudret-i Haq ile evimün divârı yarılıb iki şaqq olub üç ḥâtün ile bî-pâyân ḥüriler baña 'ıyân olub tevķir u ihtirâm ile selâm virdiler ve çevre yanına oturub ol kân-ı mürüvvet ya'nî ḥazret-i risâlet ve Resül-i ḥurşid-menziletün gelmeginden ḥaber virüb eytdiler ki

Li-müellifihî

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Şimdi senden toğar ey kân-ı şafâ

Bedr-i 'âlem ol Muḥammed Muştafâ

Ol olısar Ka'be'ı pāk eyleyen

Ceyb-i aşnâmı çeküb çak eyleyen

Turkish Studies

Hem helāk ola elinde müşrikīn

Bula kuvvet anuñile ehl-i dīn

Neşr bundan sonra iki melek cennetden döşek getirüb ri'āyet ü ikrām ile döşegüm döşeyüb baña hūsn-i muhabbet ü mülātefet gösterdikleri gibi fi'l-hāl Hazret-i habīb-i Mute'āl ve nūr-ı zū'l-celāl vücūda gelüb ol şah-ı kerīm dünyā[yı] cemāl-i cemilleri ile dārü'n-na'im eyledi.

Nazm

[mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün]

Münevver oldı cihān pertev-i cemālinden

Müşerref oldı zemān devlet-i vişālinden

Neşr Şevāhidü'n-Nübüvvede ve sâ'ir kütüb-i mu'teberede meşûr u mezkûrdur ki ol habīb-i ekrem şallāhu 'aleyhi ve sellemüñ [24a] vālide-i mükerrereleri Emīne hātün rivāyet ü hikāyet ider. Çünkü oğlum Muhammed Muştafā şallāhu 'aleyhi ve sellem dünyāya qadem başub cihānı müşerref ü münevver eyledi ol sâ'at yüzün yire urub secde eyledi ve mübārek dudakların depredüb tekellüme başladı. Sözin anlamayub kelām-i dūrer-bārına kulaq tutdum. Söyledüğü dürr-i gevherin ol dem añladum.

Nazm

[mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün]

Qadem başduğı dem dünyā evine

Qılub secde yüzün urdı zemīne

Qulaq tutdum niyāzına resülün

Didi işitdüm anası Emīne

Dağı ma'sūm iken ol fahr-i 'ālem

Du'ā-i hayr iderdi ümmetine

Zihī peygamber-i şahib-şefā'at

Ki çekdi ümmetin huld-i berīne

Ilāhī umaram rüz-i cezāda

Şefā'at eyleye ben kemterine

Neşr 'Abdülmuttalib-i Mekki rivāyet ider ki Hazret-i Resül 'aleyhisselām dünyāya qadem başduğı dem ben Ka'be-i Mükerreremenün içinde idüm. Nāgāh cemī' putlar yire düşüb secde eylediklerinden gayri Ka'be-i mu'azzamanuñ bināsı saqfından fevķine varınca egilüb secde eyledi. Ve şavt-i a'lā ile nidā idüb eyitdi kim elhāmdulillāh şimdi ol peygamber-i Haq ve resül-i muṭlaq geldi kim beni putlardan kırtarub pāk eyler. Dağı dīn-i haqkı izhār idüb müşrikini helāk eyler. Yine bir taş düşmeyüb kalkub kıyām itdüğün 'amme-i nās 'aynen görüb şavt-i Ka'be'i istimā' eyleyicek 'Abdülmuttalib eydür ol dem bildüm ki bir peygamber-i rüz-i maşer cemāl-i mu'teberi ile

Turkish Studies

dünyâyı rüşen ü münevver itse gerekdür. [24b] Ka'be-i Mükerrime biñ yıl müşrikîn elinde puḥâne olduğı kütüb-i mu' teberede mestürdür. Çün ol sulṫân-ı 'ālî-şānuñ cecdi ' Abdülmuṫṫalib Ka'be-i Mu' azzamanuñ secde itdügin ve medḥ-i Muṫṫafâ'î şavt-i a'lâ ile nidâ itdügin istimâ' eyleyüb yine sa' âdet-ḥānelerine rücû' eyledi. ' Abdullāhuñ şulb-i pākinden Emīne ḥātūn ittişāli ile ol nūr-ı Ḥudā ya' nî Ḥāzret-i Muḥammed Muṫṫafâ dünyāya gelüb zuḥūr itdügin ḥaber virdiler. Şād u ḥandān olub elḥamdulillāh diyü şükr eyledi. ' Ulemā'-i muḥaḫḫikîn ve fuṫalā'-i ehl-i yaḳîn ḥuṫūşan şāḥib-i Muḥammediyye ' aleyhi efḫalü't-taḥiyye kitāb-i müsteṫābınuñ nazm-ı dürer-bārın[da] ' Abdülmuṫṫalib ḥaḫḫında ehl-i imāñ ve mü'min u müselmān idügin beyān eylemişdür.

Nazm

[mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün]

Bu sözde müttefikdür ehl-i edyāñ

Ki ' Abdülmuṫṫalibdi ehl-i imān

İşitdi doğduğınu oldı mesrūr

Didi elḥamdulillāh doğdı ol nūr

Ḳabā'ıl cem' olub geldi ke-māhī

Didiler doğdı ol nūr-ı ilāhī

Budur ol kim anı Allāhu a' zem

Cemī' enbiyādan itdi ekrem

Ḥaber virmişidi Tevrāt u İncil

Ki Ḥaḫ anı ḳamudan itdi tebcil

Pes aña itdiler gāyetde i' zām

İderdi faḫr anuñla ḥāşıla ' ām

' Aceb mi ger olursa yirde mefḫar

Anuñla faḫr ider gökde melekler

Anuñla faḫr ider evlād-ı Ādem

Anuñla faḫr ider mecmū' -i ' ālem

Ne ' ālem belki Allāh faḫr ider bil

Anuñçün ḳıldı ḫalkdan anı teclil

Turkish Studies

Neşr Hazret-i Enes ibn-i Mâlik rağıyallâhu ‘anh rivâyet ider ol hazret toğduğı gice cemî‘ şeyâtin merdûd olub gök yüzine çıkmaktan men‘ olundu. Zîrâ ol hazretten evvel evlâd-ı⁴⁵ [25a] şeyâtin gökyüzüne çıkub meleklerün âvâzın ve tesbîhlerin istimâ‘ iderlerdi. Yine yiryüzine inüb şark u ğarba varub ba‘zı olıcağ aĥvâlden ĥaber virürlerdi. Çünkü ol şâh-ı kevneyn ve mâh-ı ‘âlemeyn dünyâya gelüb qadem başdı ol gice Ĥaĥ celle ve ‘alâ melekler emr eyledi ki ateşden ĥarbeler ile rücûmen liş-şeyâtin idüb göge çıkmaktan men‘ ü nehy eyleyeler. Evlâd-ı şeyâtin her çend ki gök yüzine çıkub meleklerden bir ĥaber istimâ‘ eylemek murâd eyleseler âsümâna şu‘ûd eyleyen şeyâtin ateş-i ‘azâb ile merdûd idüb yaĥub yaĥarlardı. Evlâd-ı şeyâtin bu ĥâli göricek bir yire cem‘ olub babaları ‘Azâzîl katına gelüb şüret-i ĥâli bir bir taĥrîr eylediler. Ķoca şeytân-ı bed-gümân şark u ğarba evlâdın gönderüb perîşân itdürdi kim sür‘at ü iĥdâm üzere dünyâ’i geşt ü güzerân ve cihânı deverân idüb bunlara ĥışm-i Raĥmân neden irişüb semâvâtdan men‘ olındıklarınun sebebin arayub ĥaber getüreler. Evlâd-ı şeyâtin-i ‘adüvvüllâh dünyâ’ başdan başa gezüb Ka‘betullâh maĥalline geldükleri gibi gördi kim ‘Abdullâhun sa‘âdet-ĥânelerinden tâ ‘arşa varınca nür-ı a‘zam pertev şalub cümle-i cihânı münevver eylemiş ve Ka‘be şehrinun eĥrâfin melekler bölük bölük tavâf idüb birbirlerine ol şems-i cihân ve nür-ı Raĥmânun vücûda geldüğün muştulayub âsümân u zemînde şâdân tayerân eyledüklerin evlâd-ı İblîs ‘aynen müşâhede eyledükleri eçlden ataları olan Ķoca İblîse varub bir bir şüret-i ĥâli i‘lâm itdiler. İblîs-i [25b] bed-îmân bu sözi işidicek âh u fiġân ile ellerin yüzine urub feryâda başladı ve eyitdi

Nazm

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün fe‘ ülün]

Vücûda geldi mi ol nür-ı a‘yân

Şefî‘-i muĥtedâ-yı ehl-i îmân

Bizi matrûd iden oldur Ĥudâdan

Sebeb oldur bize recme semâdan

Neşr diyü ol mel‘ûn gâyet maĥzûn u maĥbûn olduğundan mâ‘adâ ol sultân-ı dîn toğduğı gice tāk-ı Kisrâ iki şakĥ olub diyar-ı küffar-ı füccârda ne deñlü deyr ü kilisa var ise ekşerînun Ķubbesi ol gice yıķılıb niçe biñ ruĥbân-ı bed-âyîn mihman-ĥânesi siccîn olduğı deyr ü kilisadan cevâmi‘ u mesâcid olmış niçe mevâzi‘ de ‘âlâmetleri ilâ ĥâza’l-ân mübeyyen ü mu‘ayyendür

Nazm

[mefâ‘ ilün fe‘ ilâtün mefâ‘ ilün fe‘ ilün]

Ne geldi ‘âleme zâtından ekmel ü eltaf

Ne gördi kimse vücûdından aĥsen ü eşref

Neşr ve bi’l-cümle ol nür-ı hazret günde bir aylıķ kadar Ķuvvet bulub günden güne mübârek cemâli güneş gibi münevver ve âfitâb-ı ‘âlem-tâbdan enver olurdu. Hazret-i ibn-i ‘Abbâs ve Ka‘bu’l-Aĥbâr rağıyallâhu ‘anhumâ rivâyet iderler ol Hazret-i Resûl-i şâĥib-uşûlden taĥâza-i ĥâcet ve bevl lâzım gelse fi’l-ĥâl yer yarılıb yutardı. Ol hazretün ‘âlem-i tufüliyetinden zemân-ı recüliyetine gelince Ķazâ-i ĥâcetin ve bevlün ĥiçbir kes görmüş degüldür ve mübârek başı üzere bir pâre beyâz bulut sayebân olurdu. Ol nür-ı ilâh ya‘nî Hazret-i risâlet-penâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem iki yıl ve dört [26a] aylık mâh iken atası ‘Abdullâh vefât idüb altı yaşına irişdükde vâlîde-i mükerremeleri daĥi dünyâdan âĥirete riĥlet idicek dedesi ‘Abdülmüttaĥalibe vaşıyyet eyledi ki ol hazrete ĥizmet ü

⁴⁵ Müellif nüshasında üzeri kapandığı için okunamayan bu cümle Atif Efendi nüshasından alınmıştır.

ri'âyet eyleye. 'Abdülmuttâlib ol dürr-i yetimi şâdef-i sînesinde cânı gibi eser-i yelden yavuz gözden pinhân idüb⁴⁶ hizmet ü ri'âyetin cânına minnet bildi. Nitekim ol hâzret yetim u gârib kâlduğuna bu hâdis-i şerif delîldür *و اکرموا الغریباء فانی کنت یتیمأ فی الصغر و غریبأ فی الکبر* 'nî yetimlere ve gâriblere siz rahm u şefkât ve ri'âyet u himâyet idüñ. Zîrâ ben şağîr iken yetim ve büyük iken gârib idüm diyü buyurur. Ol Resül-i kâm-yâb çün sekiz yıl ve iki aylık âfîtab oldu 'Abdülmuttâlib daği işbu fânîden serây-ı bekâyâ rihlet idüb vaşîyyet eyledi ki 'ammîsi Ebû Tâlib hıfz u hırâset ve ol hâzrete hizmet eyleye. Ebû Tâlib cânile hâbîb-i Hâzret-i 'İzzetüñ hizmetine tâlib u râgîb olub nûr-ı çeşmi gibi himâyet u ri'âyet eyledi. 'Ulemâ-i dîn ve fuzelâ-i ehl-i yakîn ittifağ itmişlerdür ki Hâzret-i rabbü'l-'İzzet ol şems-i fazîleti şağîr iken yetim eylemekden Allâhu a'lem irâdet-i şerifeleri babalarına hizmet ve muhabbet itmeyüb 'ubûdiyyeti kendü zât-ı kibriyâsına olmağ için idi. Ve vâlide-i mükerremelerine meveddet ü hizmeti olmayub merhâmet ü şefkâti ümmetine olmağ için idi. Çün ol hâbîb Ebû Tâlib-i Mekkî yanında [26b] on ikinci yaşına irişdi. Ebû Tâlib bir gün Şâm-ı şerîfe ticâret için 'azîmet itmegi niyyet eyledi. Ve ol hâzreti Şâm-ı cennet-meşâm[a] bile alub götürdi. Mekke-i Mükerrreme ile Şâm-ı şerîf mâbeyninde Cebel-i Tûr dimekle meşhûr olan mevzi'-i mübâreke geldiklerinde meger anda Naşârânuñ 'ulemâ vü fuğahâsından Buğayrâ nâm râhib nice müddet riyâzet ve Tûr tağında bir mağârada 'ibâdet idüb Tevrât ve İncilde görür kim Mekke-i Mükerrmeden Muhammed adlu bir peygamber zuhûr itse gerekdür ve ol hâtemü'l-enbiyâ olub bu mekânı gelüb müşerref itse gerekdür ve ol sultân-ı dînüñ zuhûrına 'alâmet ol mekânda nice rûzgârdan berü âb-ı revândan hâlî bir havz-ı 'âlî içinde mâ'-i cârîden eşer kalmamış ve bir zeytûn ağacı devr-i 'İsâ 'aleyhisselâmdan berü şecer-i bî-şemer olub ol kurumuş şecerüñ ancağ eşeri kalmışidi. Ol şâh-ı cihân bu mekânı mihmân idinüb geldüğü zemân kudret-i Rahmân ile ol havz-ı 'âlîye âb-ı revân dolsa gerekdür ve ol bî-şemer olan şecer tâzelenüb yaprak virse gerekdür ve anuñ mübârek başı üzere bir pâre beyâz buluğ sâyebân olub her kağı cânibe müteveccih u seyrân itse bile revân olub gidiserdür ve bir 'alâmeti daği ol Hâzret-i Resül her kağı kapuya duhûl eylese şağîr olan bâb kudret-i Vehhâb ile vâşî' u 'âlî ola. Tâ kim [27a] ol Hâzret zür u zahmet çekmeye ve mağall-i rûkû'a müşâbih olmaya diyü ol râhib-i zâhid işbu 'alâmâtı görüb bilmişidi ve anuñ hâk-i 'İzzetine irsem diyü cân virmişidi. Ol râhib Naşârânuñ gâyet kibârından ve Musevîlerüñ şâhîb-i iftihârlarından olmağın ol mekân-ı mübâreke gelüb mürür iden kârbândan bir kimse gelüb ol râhibe mülâkî olmayınca ve anuñ hayr du'âsın almayınca geçüb gitmezlerdi. Ebû Tâlib-i Mekkî ol zemân kârbân-ı Hicâz ile gelüb ol mekânı mihmân idündükleri gibi fi'l-hâl bi-'inâyetillâhî'l-Melikü'l-Müte'âl ol havz-ı 'âlîye Selsebîl-i cinân gibi âb-ı revân dolduğundan ma'adâ ol bî-şemer şecer tâze yaprak virdüğü râhib-i zâhid göriceğ şâd u hândân kârbân cânibine müteveccih u revân olub gördi kim kârbân halkınuñ üzerlerine bir ebr-i⁴⁷ beyâz sâyebân olmuş turur. Bildi kim Hâzret-i fâhr-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ sâye-i hümâ-âsâları ol mekânı müstezil eylemişdür. Pes Buğayrâ râhib ol hâzretüñ cemâl-i bâ-kemâlin müşâhede eylemek ve hâk-i 'izzetine yüzün sürmek murâd eyleyiceğ bir kaşîr u şağîr kapudan cemî' kârbân halkın ziyâfete da'vet eyledi ki 'inâyet-i Vehhâb kağı zevi'l-elbâba fetî-i bâb ola diyü cân gözi ile gözleridi. Ve âb-ı dîdesi dâ'im aqub çağlaridi. Cemî' kârbân-ı Hicâz Ebû Tâlib-i Mekkî ile Buğayrânuñ huşûrına geldiler ve ol zâhidüñ [27b] elin bûs idüb himmetin recâ itdiler. Gördi kim ol bâb-ı şağîrde vüs'at ü hareket yok. Vâlih ü bî-mecâl kâldı. Buğayrâ zâhid Ebû Tâlib-i Mekkîye su'âl eyledi ki kârbân halkından hiç kimesne kalmış mıdur ki benüm meclis-i sa'âdet-enîsüme gelüb dağil olmamış ola. Eytdiler hiç kimesne kalmadı illâ Muhammed adlu bir yetim oğlan gâyet bî-dermân olub meclis-i 'âlî-şânüñuza gelmege liyâkâti olmaduğı sebebden esbâb-ı aħmâlimüz hıfzına alıkoşmuş didiler. Buğayrâ râhib eyitdi be-her hâl ol dürr-i yetimi daği getürüñ diyü ibrâm u ikdâm eyledi. Ebû Tâlib kalkub ol nûr-ı ilâhî'î getürdi ve Buğayrânuñ huşûrına yitürdi. Kapudan içerü dağil olduğı gibi kudret-i Hudâ ve irâdet-i Kibriyâ ile ol bâb-ı şağîr üç zirâ' miqdârı yukaru çekilüb vâşî' u 'âlî

⁴⁶ Müellif nüshasında olmayan bu kelime anlamı tamamlaması sebebiyle Atuf Efendi nüshasından alınmıştır.

⁴⁷ Müellif nüshasında olmayan bu kelime anlamı tamamlaması sebebiyle Atuf Efendi nüshasından alınmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

olduğın şığār u kibār ‘aynen müşāhede eylediler. Buḥayrā rāhib bildi kim ol maḳşūd u murād idüdüğü vücūd-ı ‘ālī-nihād budur. Buḥayrā rāhib fi’l-ḥāl ol nūr-ı Yezdān ve gül-i ḥandānuñ elin eline alub mübārek ayakları turābına yüzün sürüb eyitdi ey benüm nūr-ı dīdem sen āḫir zemān peygamberi olsañ gerekdür. Ve senüñ ümmetüñ şarḳan ve ğarben doptolu olsa gerekdür diyü ol ḥazrete nübüvvet müjdesin ve risālet ḥaberin viricek Ḥazret-i risālet-penāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [28a]meskenet ü ādāb ile cevāb-ı müsteṭāb eyledi ki ben bir za‘ifü’l-ḥāl ve yetīm-i bī-mecāl ‘abd-i Müte‘ālem. Nūr-ı nübüvveti liyākatüm ve risālete istiḥkākum yoḳdur buyuricaḳ Buḥayrā eyitdi elbette sen Resül-i Kibriyā ve Ḥātemü’l-Enbiyā olsañ gerekdür. Ben senüñ nūr-ı nübüvvetine yetişürsem ibtidā dīn-i sa‘ādet-āyīnüne girüb ümmet-ı lāyīḳ-rahmetüñ olisarum lākin cenāb-ı ḥazretüñden recā vü istid‘ā iderem ki beni du‘ādan ferāmüş itmeyesinve baña bir ḥüccet iḥsān eylesin kim senüñ ümmetüñ keşret ü ḳuvvet bulicaḳ bu mekānda mekīn olan mesākini rencīde itmeyeler ve Naşārānuñ ‘ulemā vü fuḳahāsı nāmında olan ruhbān-ı bī-dermānların tażyīḳ u āzürde itmeyeler. Buḥayrā rāhib bir cild-i ḥimāra ḥüccet yazub Ḥazret-i Resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek şağ elin za‘ferāna bulaşdurub ol ḥüccetüñ zāhrına başub taḫattum eyledi. İlä ḥāze’l-ān ruhbān-ı bed-gümān olanlar memālik-i İslāmiyede olan tekālīf-i ‘örfiyeden mu‘āfiyet da‘vāsın eyledükleri ol sultān-ı ‘ālī-nesebün ‘ıttıḳ-nāme-i şerīfeleri āşārıdır. Şoñra Ḥazret-iserver-i ḳāyinat ve şefī‘-i mevcūdāta nübüvvet ü risālet ḫil‘ati geldükde ol ḥüccetüñ mażmūn-ı sa‘ādet-maḳrūnın mer‘i vü muḳarrer buyurmuşdur. Ḥattā kütüb-i tevāriḫde meşṭūr u mezkūrdur ki Ḥazret-i Resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mi‘rāca ‘uruc iderken cebel-i Ṭūra uğrayub peyk-i Ḥazret-i Celīl ya‘nī Emīn-i Cibrīl ‘aleyhisselām[a] buyurdılar ki yā aḫī Cebrā’il işbu maḳām-ı maḡfired- [28b]encāmında ibtidā baña nübüvvetüm müjdesin ve risāletüm ḥaberin viren Buḥayrā rāhibdür. İmdi bu maḳām-ı şerīfde bizüm daḫi eşerimiz ḳalsun diyü mübārek burāğun ayağı Ṭūr tağınun taşına ḥamīre batar gibi batub ḳalmışdur. İlä ḥāze’l-ān ol nişān Ṭūr tağında mübeyyen ü ‘ıyāndur. El-ḥāşılı’l-keḷām ol zemān meclis-i Buḥayrāda olan ehl-i Mekke ta‘accüb idüb eyitdiler ki bu ne sırr-ı ‘acīb ve ḫikmet-i ğarībедür ki böyle bir yetīm-i bī-dermān ve faḳīr-i ḫātır-perişān insān hiç peygamber olmaḳ ihtimāli var mıdır. Lākin Ebū Ṭālib ol Ḥazret-i ‘ālī-menziletüñ ğāyet keşret-i mu‘cize-i şerīfelerin müşāhede itmekle cān ile ol Ḥazrete meyl ü muḫabbet ve derünen ḫizmet eylerdi. Buḥayrā eyitdi bu serverüñ zābiṭ u ḫāfızı kimlerdür. Didiler Ebū Ṭālib-i Mekkidür. Buḥayrā eyitdi bunu siz ğāyet ḫıfz u ḫırāset idüb şaḳlañ. Mebādā ḳavm-i yehūdā işbu nūr-ı Ḥudāya bir ḫatā irişdüreler. Bunu muḫaḳḳaḳ bilün ‘an ḳarīb Ḥazret-i ḫaḳḳun ḫabībi olub risālet ü nübüvvet ḫil‘ati naşīb olıcaḳdur didi. Ol dem ehl-i Mekke eyitdiler bunun ‘alāmetin neden bildün. Buḥayrā gördüğü ‘alāmātı ve ol serverüñ mübārek başı üzere sāyebān olan bulut pāresin bunlara gösterüb işbu ‘alāmāt mu‘cizat-ı enbiyā’-ı ‘izāmından ğayri kimseye müyesser degüldür didi. Ol zemān Ebū Bekri’ş-Şiddīḳ raḍıyallāhu ‘anhu bile idi. Ebū Ṭālib Ebū Bekr ile Bilāl-i Ḥabeşī’i ma‘an ḳoşub yine Ḥazret-i Resül-i ‘ālī-himemi Mekke-i Mükerrreme cānibine idḫāl [29a] ü irsāl idüb kendüleri Şam-ı şerīf yolına irtihāl eylediler. Ḥazret-i faḫr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem günden güne şadāḳat ü istiḳāmet ile ma‘rūf ve ḳabā’il mābeyninde dīn ü diyānet ile mevşūf olmağın nām-ı sa‘ādet-encāmına Muḫammed-i Emīn dirlerdi. Emānetde ve diyānetde nazīri vü ‘adīli yoğidi. Nūr-ı nübüvvet cebhe-i şerīfelerinde ğāyet rüşen ü mübeyyen idi.

Nazm

[mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün]

Resül idi gelürdi nūr-ı ilhām

Ve likin zāhir olmamışdı İslām

Nesr mübārek sinn-i şerīfleri yigirmi beşe irişicek Ḥadīce-i Kübrā raḍıyallahu ‘anhā ḥazretlerin tezevvüc idüb Ḥadīceden Ḳāsim ve Zeyneb ve Ruḳıyye ve Ümm-i Gülşüm ve Fāṭıma nübüvütünden evvel vücūda gelmişlerdür. ‘Abdullāh nübüvütünden şoñra Ḥazret-i Ḥadīceden ve İbrāḫīm Māriye-i Kıbtıyyeden zuhūra gelmişdür. Ḥazret-i Resül-i ‘ādil ve sultān-ı kāmīl kırık yaşına vāşıl u dāḫil

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

oldukdan sonra Hzret-i Rabbü'l-İzzet tâc-ı risâlet ve hil'at-i nübüvvet virüb vaḥy-i rabbânî nâzil olduğı gibi nisvândan ibtidâ Hadîce rağıyallâhu te'âlâ 'anhâ Resûl-i kibriyâya imân getürüb müslîme oldu. Ricâlden Hzret-i Ebû Bekri's-Şiddîk rağıyallâhu 'anh ticâretde ve ğurbetde bile yâri ve yoldaşın olmağın ibtidâ Resûl-i şâhib-uşulûn risâletine ve ol şems-i hidâyetün nûr-ı nübüvvetine imân getürüb müslimân oldu. Hzret-i Ebû Bekri's-Şiddîkuñ sebab-i taşdıkuñ ve ehl-i imân u müslümân olduğınuñ taḥkîkin bu vechle beyân buyurmuşlardır. Günlerde bir gün Ebû Bekri's-Şiddîk rağıyallâhu 'anhu Şâm diyârına ticâret ile gitmişdi. Yolda bir gece düş gördi kim gökyüzünden ay ve güneş yire düşüb[29b] Ebû Bekri's-Şiddîkuñ önüne konar. Bir 'âkil ü kâmil râhibe varub gördüğü düşün taḥrîr u ta'bir itdirür. Ol râhib Ebû Bekrûn yüzine baḫub eyitdi sen ne yirdensin ve ḫanğı ḫabiledensin. Ebû Bekr eyitdi ben Mekke-i Mükerrreme diyârından ve ḫabîle-i Benî Hâşimdenem. Râhib eyitdi muştuluk olsun saña zemânuñda Muḫammed Muştafâ adlu bir kimesne çıkub peygamberlük da'vâsın itse gerekdür. Ol kimesne peygamber-i Haḫ ve Resûlullâh-ı muḫlak olırdur ve sen anuñ yirine ḫayim-maḫâm ve merci'-i ḫâş u 'âm olsañ gerekdür. Daḫı eyitdi

Li-müellifihî

[fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

Râzdan birkaç sözüm vardur 'azîzüm diñle sen
Ser-güzeştüm saña bir bir ideyüm taḥrîr ben

Görmişidiüm nâm-ı pâkin nüshâ-i tenzilde
Hem Zebûr içinde hem Tevrâtda İncilde

Bulmuşidüm vaşf-ı na' t-ı pâkini ol serverün
Bilmişidüm ḫâtemi oldur ḫamu peygamberün

Şıdkile imân getürdüm lik gözlerdüm anı
Duymasun ḫavm-i Naşârâ diyü gizlerdüm anı

Neşrdiyü düşün ta'bir ve gördüğü rü'yânun aşlın taḥrîr eyledi. Çün Ebû Bekri's-Şiddîk rağıyallâhu 'anh Şâmdan Mekkeye 'avdet idüb meclis-i Resûl 'aleyhisselâm[a] dâhil oldu. Fi'l-ḫâl Resûl-i Müte'âl Ebû Bekri dîne da'vet idüb eyitdi yâ Ebû Bekr gel müslimân ol ve 'azâb-ı nârdan emîn ol. Ebû Bekr eyitdi yâ Muḫammed baña mu'cizât göster saña imân getüreyüm diyicek Hzret-i server-i kāyinât ve şefi'-i 'Arâşât buyurdu yâ Ebû Bekr saña mu'cizât u beyyinât Şâm yolında râhibe taḥrîr eyledigün düş yitmez mi benüm nübüvvetümden ol râhib saña ḫaber virmedi mi diyü taḥrîr buyurduğı birle[30a] Hzret-i sultân-ı 'âlî-şânun önünde kelime-i şehâdet getürüb müslimân oldu. Vaḫtâ kim⁴⁸ *وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ* ya' nî ol sultân-ı dîn ve şefi'an lil-müznibîn 'âlemlere rahmet ü hidâyet irsâl olundu. Hzret-i Ḥabîbullâh⁴⁹ *رسول الله اليكم* Ka'be-i Mükerrremede da'vet-i 'âm itmege başlayub gündün güne mu'cizât-ı 'aliyye ve beyyinât-ı celiyyeleri şudür u zühür itdüğünden ḫayri sâ'at be-sâ'at⁵⁰ ol Hzret-i risâlet ve ḫurşid-menzilet ḫazretlerine Haḫ

⁴⁸(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik (Enbiya-107).

⁴⁹Ey İnsanlar ben size gönderilmiş bir peygamberim!

⁵⁰Müellif nüshasında olmayan bu kelime anlamı tamamlaması sebebiyle Atif Efendi nüshasından alınmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

celleve ‘alā Cebra’ıl-i Emîni gönderüb selâm idüb buyurdi ki ey benüm habîbüm ve resûlüm ben zemîn u âsümânı ve kevn ü mekânı senüñ ‘izzetüñe hâlk eylemişüm. Benüm cenâb-ı hâzretümde ne maqşûd u murâdum varise cümle umûruñ muhaşşılı’l-merâm itdüm diyü hitâb-ı Rabbü’l-‘İzzet vârid olıcağ Hâzret-i Resûl-i kâyinât ve şefî‘-i rûz-ı ‘Araşât cenâb-ı hâzrete ya‘nî Hâzret-i Rabbü’l-‘İzzete yüzün tütüb dirdi kim yâ Rabbî cenâb-ı hâzretünden minnetüm ve dâ‘imâ himmetüm ol za‘if-i ümmetümdür. Korkaram ki sehv ü işyân ve cürm ü tuğyân ile ehl-i nîrân olalar. Hâk subhânehu ve te‘âlâ dergâh-ı a‘lâsından vahy-i mübin gelürdi kim yâ Muhammed bir avuç hâk nedür kim anuñçün minnet idesin. Sen benüm habîbüm olıcağ cemî‘ varum senüñ degül midür. Yâ Muhammed günehkâr-ı bî-miğdâr ümmetünden her kimüñ kim tağlar kadar günâhı olsa teb-i harâret ve envâ‘-ı kaşâvet ile günâhından rücû‘ idüb bir kerre tevbe vü inâbet eylese ben anuñ günâhından geçüb [30b]ehl-i cennet eyleyem ve senüñ ümmetüñ cennete girmeyince sâ‘ir ümmetlere cennetlerüm harâm eyleyem diyü buyurdi. Kaçan kim⁵¹ وَجَدْتُمُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ⁵¹ âyet-i kerîmesi nâzil oldı Hâzret-i resûl-i Hudâ ve mağbûb-i Kibriyâ küffâr-ı bed-râya gâzâ itmege başladı. Ebü’l-Leys Semerkandî rahmetullâhi ‘aleyh Bostânü’l-‘Ârifinde eydür Hâzret-i Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hâzretlerinüñ zemân-ı sa‘âdetlerinde otuz altı gâzâsı ve ba‘zı kütüb-i mu‘teberede kırk ‘aded cihâd u gâzâsı vâkî‘ olmuşdur dimişlerdür. On sekizinde bi‘d-defa‘ât ol ‘âlî hâzret-i risâlet teveccüh ü ‘azîmet buyurmuşlardır. Behcetü’t-Tevârihde eydür ol sulţân-ı dîn hâzretlerinüñ yigirmi üç sefer-i zafer-eşerleri vâkî‘ olmuşdur. Toğuzında bi‘z-zât kendüleri hâzır olmuşlardır. İbtidâ Hâzret-i Resûl-i Kibriyâ ‘aleyhi efdalü’t-tehiyyât ba‘şinden sonra on iki ay geçecek Vüddân nâm mahalle ‘Ubeyde ibnü’l-Hâris hâzretlerin serdâr idüb kabîle-i Kureyşi ve aşhâb-ı kirâmın gönderüb a‘râb-ı bed-fi‘âl ile kıtâl u cidâl itdürüb fırsat u nuşretle aşhâb-ı hâzret ‘avdet ü ric‘at eylediler. Vaqtâ kim أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ⁵¹ âyet-i kerîmesi nâzil oldı Hâzret-i Resûl ‘aleyhişşalâtu ve vesselâm Mekke-i Mükerrerede ba‘de’l-vahy on üç yıl temâm da‘vet-i ‘ammidüb nice mu‘cizât-ı ‘âlilerin izhâr idüb ‘âkıbetü’l-emr Medîne-i Münevvereye muhâcirin ile hicret eyledi. Medîne-i Münevvereye gelüb devlet ü ‘izzetle dâhil olduğdan sonra Uğud gâzâsı vâkî‘ [31a]olub anda daği nice yüz biñ mu‘cizât u beyyinât gösterüb on yıl Medîne-i Münevverede ikamet ve ‘amme-i hâlkı dîne da‘vet eyledi. ol server-i ‘âlî-tebâr ve Resûl-i Kird-gâr dîn ü İslâmı temâm âşikâr idüb zemân-ı nübüvvet ve âvân-ı risâletden kırk biñden ziyâde ‘âlî-nihâde mu‘cizâtın gösterüb şeref-i imân ile müşerref eyledi. Ebî Bezre‘a rağıyallâhu ‘anh rivâyetinde aşhâb-ı kirâm hesâba şıgmaz velikin bu kadar var ki hacetü’l-vedâ‘ ki Hâzret-i risâlet-penâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ âhir haccıdır. Ol vaqt şahâbe kırk biñ idi ve Tebük gâzâsında yetmiş biñ şahâbe-i ‘izâm hâzır u mevcûd olmuşlar idi. Ebü ‘Ömer rağıyallâhu ‘anh rivâyetinde Hâzret-i sulţân-ı dîn ve rahmeten lil-‘âlemîn serây-ı dünyâdan dârü’l-beğâyâ intikal üirtilhâli zemânında şahâbe-i kirâm yüz yigirmi dört biñ olmuşlar idi diyü beyân buyurmuşdur. Hâzret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ elfâz-ı dürer-bârından hadîş-i şerif istimâ‘ idüb naql idenler yedi nefer kimesnelerdür. Ebü Hüreyre ve Hâzret-i İbn-i ‘Ömer ve Hâzret-i ‘Âyişe-i Şıddîka ve Hâzret-i Câbir ve Hâzret-i İbn-i ‘Abbâs ve Hâzret-i Enes ve Hâzret-i ‘Abdullâh ibn-i ‘Ömer ve İbnü’l-‘Âşdur. Ve ‘aşere-i mübeşşere on nefer şahâbe-i ‘izâmdur. Hâzret-i Ebü Bekri’s-Şıddîk Hâzret-i ‘Ömer Hâzret-i ‘Osmân Hâzret-i ‘Alî Hâzret-i Talha Hâzret-i Zübeyr Hâzret-i Sa‘d ibn-i Ebî Vakqâş ve Sa‘d ibn-i Zeyd Hâzret-i Abdurrahmân ibn-i Avf Hâzret-i ‘Ubeyde ibnü’l-Cerrâhdur rağıyallâhu te‘âlâ ‘anhum ecma‘în. Hâzret-i Talha Uğud [31b] gâzâsında yetmiş yerde cerâhat yiyüb mübârek eli ‘amelden qalmış idi. Hâzret-i Resûlullâh ‘aleyhişşalâtu vesselâm bunuñ haqqında şehîd görmek isteyen kimesneler Talha’i görsün diyü buyurmuşlardır. Târih-i Hicretüñ otuz altısında altmış dört yaşına irdükden sonra Mervân ibnü’l-Hakem elinde şehîd olundu. Ve ba‘zılar mübârek boğazına ok irişüb şehîd oldı didiler. Başrada medfûndur. Hâzret-i Zübeyr gâyet bahâdır kişi idi. Medîne ve Hâbeşe hicretinde ve gâzâlarda bile idi. ‘Arayiz gâzâsında Hâzret-i Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Zübeyrüñ haqqında atam anam senüñ yoluña fedâ olsun diyü buyurmuşdur. Târih-i hicretüñ

⁵¹Allah’a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün (Tevbe-5).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

otuz altı senesinde ‘ömr-i şerîfleri altmış üç yaşına irdükden sonra ceng-i Cemelde şehîd olmuştur ve ba‘zıları Başra vilayetinde şehîd olduğın taşrih eylemişler. Hazret-i Sa‘d ibn-i Ebî Vaqqâs rağıyallâhu ‘anhu cemî‘ gazâlarda server-i enbiyâ ‘aleyhisselâmdan müfârağat eylemeyüb hâzır bulunmuşlardır. On yedi yaşında imâna gelmişlerdir. Fâris-i İslâmdur. Uğud gazâsında temâm bîñ oğ atmışlardır. Bunlara dağı Uğud gazâsında Zübeyre buyurdıkları gibi oğ atariken و فداك ابى و ابى buyurmuşlardır. Ya‘nî anam ve atam saña fedâ olsun buyurdu. Zirâ kabâ’îl-i ‘Arabda kâ‘ide-i mu‘ayyenedür ki birinden bir fi‘l-i hasene şâdir olsa taħsîn maħallinde atam anam saña fedâ olsun dirler. Meşhûrdur Sa‘d bin Vaqqâş hazretleri Hazret-i ‘Ömer rağıyallâhu ‘anh hilâfeti zemânında katı çok vilâyetler feth eylemişdür. Hicretüñ elli beşinci [32a]târîhinde ‘ömr-i şerîfleri yetmişden ziyâde idi. Aķıkde şehîd olub Medîne medfûndur. Hazret-i Sa‘d ibn-i Zeyd bunlar dağı hizmet-i şerîf-i Resûl ‘aleyhisselâmdan hergiz yüz döndürmeyüb her gazâlarda bile idiler. Aķık nâm maħalde hicretüñ elli birinci yılında vefât idüb ‘ömr-i şerîfleri yetmişden ziyâde idi. Medîne-i Münevvereye getirüb defn itdiler. Hazret-i ‘Abdurrahmân ibn-i ‘Avf Medîneye hicretinde ve Bedr gazâsından ğayri cemî‘ gazâlarda Hazret-i Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ile bile idiler. Şahâbenüñ aĝniyâsındandır. Uğud gazâsında yigirmi yerde cerâhat yiyüb bunlaruñ menâkıb-ı şerîfeleri ğâyet çokdur. Hazret-i risâlet-penâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bunlaruñ haķķında ‘Abdurahmân yirlerde ve göklerde emîndür diyü buyurmuşlardır. ‘Ömr-i şerîfleri yetmiş beşde iken hicretüñ otuz ikisinde vefât eylemişlerdür. ‘Ubeyde ibnü’l-Cerrâh hazretleri cemî‘ gazâlarda ve Habeşe hicretinde bile idi. Bunlaruñ haķķında Hazret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem emîn-i hâze’l-ümme diyü buyurmuşdur. Uğud gazâsında ğayet çok dilâverlikler itmişdür. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ toĝa haķķalarından iki haķķa mübarek yüzlerine girüb batmış idi. Çıkarub timâr itmişdür ve babası Bedr gazâsında kâfir idi. Kendüye esir oldu. Dîn-i İslâmı kabûl itmedüĝi eelden fi‘l-hâl katlı eyledi. Aşhâb-ı kirâm dîn-i İslâm uğuruna böyle çalışurlardı. Dîn-i sa‘âdet-âyin ğayretine oğulların ve babaların ve kendü nefsi-i nefislerin fedâ eylemek yanlarında miķdâr-ı zerre degül idi rıdvanullâhi[32b] te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în. Elli sekiz yaşında iken hicretüñ on sekizinci yılında vefât eylemişlerdür. Behcetü’t-Tevârîhde eydür Hazret-i server-i enbiyâ ‘aleyhisselâmuñ hizmetkâr ve câriyeleri altmışa qarîbdür ve ba‘zılar kırk yedidür didiler ve ba‘zılar âzâd olmuş kulları kırk üç ve câriyeleri on birdür ve hizmetkârları altı neferdür kat‘â kendü hizmet-i şerîflerinden bir an ve bir sâ‘at cüdâ olmazlardı. Birisi Esmâ ibn-i Mâlik ve Rebî‘a bin ‘Âmir hazretleri katırlarına timâr iderdi. Ve İbn-i Mes‘ûd hazretleri mübarek paşmaķlarını koynuna koyub şaķlardı ve kitâbet ile ma‘rûf olan aşhâb-ı kirâmı yigirmi yedidür. Zeyd ibn-i Şâbit ve Mu‘âviye ibn-i Süfyân hazretleri âsitâne-i nübüvvetden bir an hâlî olmazlardı ve âlât-ı harbden hazret-i risâlet-penâh hazretlerinüñ sekiz kılıcı ve dört gönderi ve üç zırhı ve dört yayları ve bir kaķkanları ve iki sancaķları ki biri beyâz ve biri siyâh idi ve bir toĝaları ve yedi ‘aded atları ve dört katırları ve bir merkebleri ve dört develeri ve yüzden ziyâde koyunları var idi. Ve ol hazret-i sulţân-ı dînüñ on iki serpuşide hatunları var idi. Evvelkisi ümmü’l-mü’minin ‘Âyişe-i Şiddîkadur. Hazret-i risâlet ve kâñ-ı ‘adâlet anları bâkire almışlardır. İkincisi hazreti Hâdicedür. Anlardan yedi evlâd-ı pāk-nihâd vücûda geldüĝi bâlâda zıkr olunmuşdur. Bir Kâsım ve Tayyib ve Tâhir ve Fâtıma ve Ümm-i Gülşüm ve Ruķiyye[33a] ve yedincisi Zeynedür. Zeynebi hazret-i server-i kâyinât ‘aleyhi efdalü’s-şalavât Ebu’l-‘Âş rağıyallâhu ‘anh hazretlerine nikâh ile virmişdür. Ve Ruķiyye’i [‘Utbeibn-i] Ebü Lehebe virmiş iken henüz halvet olmadan Tebbet Süresi nâzil olmaĝla ol sâ‘at tefriķ idüb hazret-i ‘Oşmâna rağıyallâhu ‘anh virmişdür. Ve Ümm-i Gülşümü dağı ‘Uķbeibn-i Ebî Lehebe virüb nikâhı tahtında iken halvet olmadan bunu dağı Ruķiyye ile ma‘an tefriķ idüb Ruķiyyenüñ vefâtından üç yıl geçdikden sonra anı dağı ‘Oşmân bin ‘Afvân hazretlerine virmişdür. Fâtımatü’z-Zehrâ rağıyallâhu ‘anhâ hazretlerini İmâm ‘Alî ibn-i Ebî Tâlib kerremallâhu vechehu hazretlerine virüb Fâtımadan Hazret-i İmâm ‘Alînüñ altı evlâdı vücûda gelmişdür. Hazret-i Hüseyin ve hazret-i İmâm Hasan üçüncüsü Muhsindür ve ünşâdan Zeyneb ve Ümm-i Gülşüm ve Ruķiyyedür. üçüncü hatunları Hazret-i Sevde dördüncüsü Ümm-i Seleme beşincisi Zeyneb bint-i Caħşdür. Altıncısı Hafşa bint-i ‘Ömer yedincisi Ümm-i Cüveyriye

Turkish Studies

sekizincisi Zeyneb bint-i Hüzeyme toközuncısı Meymüne onuncısı Şafiyye on birinci Ümm-i Hâbibe on ikincisi Reyhâne bint-i Zeyddür. Resül-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün zemân-ı şerîflerinde hazret-i Hadîce ve Zeyneb bint-i Hüzeyme vefât eylemişlerdür. Ve bunlardan mâ‘ adâ on sekiz ser-püşideye nikâh idüb halvet olmadan her birini bir sebep ile itlâk buyurmuşlardır. Ve dört câriyeleri vardır. Birisi Mariye-i Kıbtiye bint-i Şem‘undur ki [33b]anlardan Hazret-i İbrâhîm vücûda gelmişdür. Ol Hazrete ve kân-ı mürüvvete Mısır sultânı göndermişidi. İkincisi Reyhâne⁵² bint-i Zeyddür. Ve birin ol Hazret-i sultân-ı ‘âlî-şânuñ Zeyneb bint-i Caşş nâm hâtûnı hibe eylemişdür. Ve birin gazâda ele getürmüşlerdür rıdvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘ in.

Hâtimetü'l-Kitâb

Ol Hazret-i hayrû'l-beşer ve şeffi‘-i rüz-ı mahşer şallallâhu ‘aleyhi vesellem mādâretü’s-şemsi ve’l-kamer nūr-ı zât ve mebde’-i kâyinât iken nice kerre yüz biñ ‘âlemi seyr idüb şüret-i beşerde hâtemü’l enbiya’ olunca bunca maķâmât-ı celiyyelerin çünkim taħrîr etdük ve bunca ‘acâyib mu‘cizât-ı ‘âlî selâtin bi‘inâyetillâhi’l-Melikü’l-Ķadîr tastîr itdük. Lâyık oldur ki yine Hazret-i Haķ celle ve ‘alânuñ Ķudret ü Ķikmeti ve ‘ibret ü ‘azameti beyânı ile bu kitâb-ı sa‘âdet-encâmı itmâm u ihtitâm eyleyevüz. Tâ kim kâffe-i mü‘minin ve ‘amme-i muvaħħidin Hazret-i Rabbü’l-‘âlemînün ‘ibret ü Ķikmetin ve kemâl-i Ķudretin bilüb şükr-i Ķudâ eyleyeler. Bâ-vücûd bu turâb-ı aĶdâm ve eĶallü’l-enâm ya‘nî Ca‘fer-i ‘abd-i müstehâmı daħi Ķayr du‘â ile ber-devâm ve muħaşşılı’l-merâm itmege ihsân-ı tām ideler. Du‘â-i Ķayra muħtâc bir za‘ifü’l-hâl ve naħîfü’l-maĶâl ‘abd-i bî-mecâldür. **Hikâyet** müfessirin ü muħaddişin olan muħaĶĶikinden mervîdür Ķuşuşan tefsîr-i Şa‘lebîde Haķ te‘âlânuñ ‘azamet ü kibriyâsı beyânında Nu‘mân ibn-i ‘Âmir ve Ca‘fer ibn-i Muħammed babalarından ve anlar daħi ecdâdından rivâyet ü hikâyet iderler hazret-i [34a] Haķ ve Feyyâz-ı muĶlaĶ çünki ‘arşı yaradub kemâl-i Ķudreti ve envâ‘-ı Ķikmeti üzere Ķarâr itdürdi. ĶaraĶyâ’il adlu bir ‘azîmü’s-şemâ’il melek ĶaĶ eyledi ve aña on sekiz biñ Ķanad virdi ve her Ķanaduñ bir Ķanâdına varınca beşer yüz yıllık yol ‘azamet ü vüs‘at virdüğinden mâ‘ adâ başı ‘arş-ı a‘lâda ve ayakları yedi Ķat yirden aşağı taħte’s-serâda idi. Ol melek secdeye varub eyitdi ilâhî seyidî ve mevlâyî çün baña bu deñlü ‘azamet ü Ķudret virdüñ senüñ ‘arş-ı a‘lâñ ibtidâsından intihâsına varınca görmek dilerüm diyü recâ eyledi. Hazret-i Haķ celle ve ‘alâ ol melege vaħy eyledi ki murâdınca varub tayerân ve Ķuvveti yetdükçe ‘arşum intihâsına varunca cevelân u seyerân eyleye. Pes ol melek bu deñlü Ķuvvet ü Ķudret ile yigirmi biñ yıl Ķanâd urup uçdı. Henüz ‘arş-ı a‘lânuñ bir Ķâyimesinüñ rub‘ına irişmedi. Haķ SubĶânehu ve te‘âlâ ol melekün Ķuvvetin ve Ķanâdların bir ol deñlü daħi ziyâde eyledi ki Ķuvvet ile uçub ‘arş-ı a‘lânuñ ‘azamet in müşâhede eyleye. Yine ol melek otuz altı biñ kanâd ile her Ķanâdından bir Ķanâdına varınca biñer yıllık yol vüs‘at ü ‘azamet ve bu deñlü Ķuvvet ü Ķudretiyle otuz biñ yıl temâm yine uçub cevelân eyledi. Henüz ‘arşuñ nişfına irişmedi. Yine Hazret-i Haķ ol melege vaħy eyledi ki yâ melek bu deñlü Ķuvvet [34b] ü ‘azamet birle eger kıyâmete deĶ daħi uçarsañ ‘arşımuñ intihâsına irişmek mecâle muħaldür diyü buyurıcaĶ ol melek Haķ te‘âlâ hazretlerinüñ ‘azamet ü Ķudretine ta‘accüb idüb⁵³ سبحان ربی الاعلیٰ diyü nidâ eyledi. Haķ SubĶânehu ve Te‘âlâ⁵⁴ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ ayetin inzâl eyledi. Hazret-i Resül-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem سجدكم في سجودكم ya‘nî⁵⁵ سبحان ربی tesbîhin sücûduñuzda Ķırâ’at idüñ diyü buyurdı. Yine Ka‘b el-AĶbârdan mervîdür vaĶtâ kim hazret-i Haķ ‘arşı bu deñlü rif‘at ü Ķudret ve vüs‘at ü ‘azamet birle ĶaĶ eyledi ‘arş kendünün ‘azamet ü vüs‘atine maĶrûr olub eyitdi bencileyin Ķuvvet ü Ķudretlü ve ‘azamet ü heybetlü Haķ te‘âlânuñ bir daħi maĶlûķı yokdur diyü maĶrûr olıcaĶ Hazret-i Haķ celle ve ‘alâ kemâl-i Ķudret ve aşnâf-ı ‘azameti birle bir ‘azîm yılan ĶaĶ eyleyüb emr eyledi ki ‘arş-ı a‘lâyî toköz Ķat ĶaĶa olub

⁵² Metinde “reyhânedür” şeklinde yazılmıştır.

⁵³ Büyük Allah eksikliklerden münezzehtir (uzaktır).

⁵⁴ Yüce Rabbinin adını tespih et (A‘lâ-1).

⁵⁵ Büyük Allah eksikliklerden münezzehtir (uzaktır).

Turkish Studies

kuşada ve ol yıla Hazret-i Haq celle ve 'alâ yetmiş biñ kanād virdi ve her kanādda yetmiş biñ rişe ya'nî yetmiş biñ kıl virdi. Ve her rişeye yetmiş biñ baş ve her başa yetmiş biñ dil virdi. Her gün Hazret-i Haq celle ve 'alāya dünyāda olan deryāların çatārātı ve eścār u aħcārın miqdārı ve cemī' melāikenün ve dünyāda olan maħlūkātın 'adedi kadar tesbîh u tehlil ider. Pes ol 'azim yılan 'arş-ı [35a] 'azimi tokuz kerre başdan başa dolanub kuşatdı henüz 'arş ol yılanın nişfına irişmedi. 'Arş-ı a'lā Hazret-i Cenāb-ı Kibriyāya hamd ü şenā idüb izhār-ı tezellül eyledi. Hazret-i Cābir rađıyallāhu 'anh Hazret-i server-i enbiyā Muħammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider hamele-i 'arş olan melekler dört 'azim melekdür. Her birinün omuzlarından boyunlarına varınca yedişer yüz yıllık yoldur. Ve ayakları yedi kat yirden aşağı tahte's-şerāda ve başları yedinci 'arşdan yukarıdadur. Tesbîh iderken bunların āvāzın insān istimā' eylese āvāzları heybetinden dügeli ħalāyık helāk olurlardı buyurur. Huşušan 'arş-ı a'lānuñ eṭrāfında yüz biñ şaf melāyike vardır. Her birinün 'azametine erbāb-ı 'uķülün 'aķılları yetişmez. Cümlesi zıkr ü tesbîhe meşğüllerdür. Eyyām u leyālīde bir an ħālī olmazlar. Her birinün ayağı başduğı yer yedi biñ yıllık yoldur. Hazret-i Rabbü'l-'İzzetün bu 'azamet ü 'ibreti ehl-i başiret olanlara maħz-ı naşihat ve haber-i ħaķikat kifāyet eyler. **Hikāyet** Cāmi'ü't-Tevārīħde müfessirin ü muħaddişin rivāyet eyler Hazret-i Mūsā şalavātullāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh Tūr tağına giderken ħatırına ħuṭur eyledi ki ol nūr-ı kāyināt ve manzūr-ı bī-cihātdan su'āl ide kim Ebu'l-beşer Hazret-i Ādem peygamberden muķaddem ne 'ālemler ħalk idüb kimleri yaratdı 'acāyib-i ķudretlerinden haber istimā' itmeği murād eyleyicek pes biñ şerm ü ħayā ile Mūsā 'aleyhisselām Tūr tağında münācāt çāğında yüzün yire urub [35b] eyitdi yā Rabbi Hazret-i Ādem-i Şafiden evvel hiç dünyā vü mā-fihā var mıydı ve dünyāya kimler iskān u evṭān itdürüb ne maķūle 'ālemler ħalk eyledün kemāl-i keremün ve 'uluvv-i himemünden baña i'lām eyle diyü niyāz u iltimās eyledi. Fi'l-ħāl cānib-i Ĥudādan nidā geldi kim yā Mūsā benüm ħikmet ü 'azametüme insān-ı bī-dermān tāķat ü ķudret getirimez ve benüm kemāl-i şun' u 'ilmüm bilmede erbāb-ı 'uķülün 'aķılları irişmez. Fe-emmā çünkim benüm cenāb-ı kibriyāmdan su'āl eyledün ve benüm ķudret u 'azametüm bilmegi murād eyledün. Yā Mūsā çün irādet-i ezeliyyem bu emr üzere münce oldu ki mecmū'-ı kāinātı yekser ve cemī' 'ālemleri berāber kılam. Evvelā muħaķķaķ bil kim ħabībüm Muħammed Muştafānuñ nūr-ı pākin yaratdum. Andan sonra atan Ādemden muķaddem biñ 'ālem ħalk eyledüm. Her 'ālemün 'ömri müddetin elli biñ yıl eyledüm. Ve işbu 'ālemlerden biri ħarāb olub elli biñ yıl geçmeyince 'ālem daħi yaratmazdum. Bu üslüb üzere nihāyetine ve gāyetine irişdi. Andan sonra bir tā'ife yaratdum ki bunlardan iki şekl birbirine muvāfık u muṭābık degül idi. Bu tā'ife daħi elli biñ yıl şebāt u ħayāt bulub bu miħmān-ħānede ve bu vīrānede ulu 'imāretler yapub gāyet mağrūr ve dünyāyı ma'mūr idelüm diyü sa'y eylediler. 'Āķıbet bu tā'ife baña 'āşī oldukları sebebden anları helāk idüb yine dünyā'ı elli biñ yıl temām ħakile yeksān ve ħarāb u vīrān eyledüm. Dünyā'ı ser-cümle başdan başa āb eyledüm. Biñ yıl temām yiryüzün deryāya ħarķ ve şuya müstağrak idüb [36a] her tarafa aķardı. Cins-i İnsāndan ve ħayvāndan kimse yoğidi kim ol deryādan bir içim şu içeydi. Biñ yıldan sonra ķudret ü 'azametüm ile bir 'azim u mehīb şu şıgırın yaratdum. Ol deryā-yı bī-pāyānı ve ol baħr-i bī-kerānı bir demde içdi. Şöyle kim ol deryā-yı bī-pāyāndan bir ķatre şu ķalmadı. Andan sonra bir tā'ife-i keşire daħi yaratdum ki cüşşede bal arusından küçürek ve siñekden büyücek idi. Ve bu tā'ife-i keşireye ol mehīb ve 'acīb 'azim cāmūsı gıdā itdürdüm ki doyunca yiyeler. Ol tā'ife daħi zıkr olunan cāmūsı elli biñ yıl gıdā idinüb yidiler. Şöyle ki ol cāmūsın eşer-i laħmı ķalmadı. 'Āķıbetü'l-emr ol tā'ife daħi ni'metüm ferāmüş idüb baña 'āşī oldılar. Bunları daħi helāk idüb yine yiryüzi elli biñ yıl ħarāb u yebāb ķaldıķdan sonra envā'-ı ħikmetüm ve kemāl-i ķudretüm ile ħālīş beyāz gümüşden elli biñ şehir yaratdum. Ve her şehrin içinde ħālīş altundan elli biñ kaşr-ı zībā ħalk eyledüm. Ve ol şehrin kaşrların içinı sükkerden tatlı ħardal dānesiyle mālāmāl ve toptolu eyledüm. Andan sonra bir 'azim u mehīb kuş ħalk eyledüm ki anuñ 'azamet ü mehābetine 'aķıllar irişmezdi. Ol mürğ-i 'azime zıkr olunan şehirleri ve kaşrları teslim itdüm ki bu ħardal dānelerin yiyüb gıdā idine. Ve ħardal dāneleri tükenüb ķalmayıcak anuñ 'ömri daħi temām ola diyü taķrīr eyledüm. Ol mürğ-i mehīb ölüm ħavfından günde bir ħardal dānesin [36b] gıdā idinüb yirdi. Āħirü'l-emr ol dāneler

Turkish Studies

temām olub ol kuşuñ daħi ‘ömri āħire irdi. Andan soñra yetmiş biñ yıl yiryüzi ħālī ve ħarābe ħalub maħlūķātımdan bir ferd dünyāda ħalmayıcak yine ħudretüm izħar ve ħikmet ü ‘aźametüm āşikār idüb yetmiş biñ dürlü cānvarları yaratdım. Her dürlü cānvarların ‘ömriñi biñer yıl taħdīr eyledüm tā kim bunlardan birisi helāk olub yetmiş biñ yıl geçmeyince ve yir yüzi ħarābe ħalmayınca bir tā’ife daħi ħalķ eylemezdüñ. Āħirü’l-emr bunları daħi helāk eyledüm. Andan ‘ālemi ħālī ħomayub on biñ ādemi ħalķ eyledüm. Her ādemüñ zürriyyātını birbirlerinden ayırub her birinüñ ‘ömriñi onar biñ yıl eyledüm. Bunlar daħi temām yetmiş biñ yıl bu vīrān-ı miñnet-ābādda ħayāt bulub seyrān eylediler. ‘Āķıbet bunlar daħi ‘āşī olub birbirleriyle ceng ü cidāle başladılar. Bunları daħi helāk idüb yiryüzi bi’t-temām ħālī ħalıcak ferişteħler ‘askerin yiryüzine gönderüb biñ yıl yiryüzine ferişteħler ħükm idüb seyerān u tayerān eylediler. Şöyle ki yiryüzinde ferişteħlerden ħayri benüm cenāb-ı ħazretüme ‘ibādet ider bir ferd yoğidi. Ve bunlardan soñra senüñ ceddüñ Ādem-i Şafīyi ħalķ idüb evlādını sipeh-salār itdüm. Ve bunları ⁵⁶عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ ile tekrīm ve zīnet-i ⁵⁷عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ ile tezyīn ü ta’zīm itdüm diyü buyurdı. Çün Kelīm-i Ĥudā Ĥazret-i Mūsā şalavātullāhi [37a]‘ alā nebiyyinā ve ‘aleyh cenāb-ı Rabbü’l-‘İzzetden bu ħiṭāb-ı müsteṭābı ħüş eyledi Ĥaķ celle ve ‘alānuñ ‘acāyib-i ħudretine şükr idüb vālih u ħayrān ħalub bī-ħüş oldı. Yā Rabbī bu ne ħikmet ü ħudretdür ki senüñ kemāl-i ħudretüñ bilmekte ‘aql-ı enbiyā vü evliyā ħayrān u perişāndur. Ve senüñ ‘ilm ü şun’uñ bilüb fehm itmekte cemī‘ erbāb-ı ‘uķülüñ ‘aķılları deryā-yı ħayretde ser-gerdāndur. İlähī ol Resül-i kāyinātuñ ve Seyyid-i mevcūdātuñ nūr-ı sa‘ādet-āşarı ħürmetine bu ‘abd-i şadāķat-kāruñ ya‘nī Ca‘fer-i ⁵⁸bī-miķdāruñ cürm-i ‘işyānıma ħalem-i ‘afv çeküb kemāl-i keremüñ ve elṭāf-ı himemüñ ile şefķat u mağfıret idüb sa‘ādet-i dāreyn ile muħaşşılı’l-merām eyle. İlähī ol sulṭān-ı dīn ve şefī‘an lil-müznibīn ħazretlerinüñ ‘ālem-i ervāħda seyr itdügi maķāmāt-ı celilenüñ ‘izzetine ne deñlü güneħkār-ı bī-miķdār ümmet-i Muħammed ‘aleyhisselām varise cümlesin ol nūr-ı zātüñ ħürmetine nār-ı düzaħdan āzād idüb nūr-ı imān ile şād-kām eyle.

Li-müellifhi

[Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün]

Yā İlähī ‘ināyet eyle baña

Merħamet kıl hidāyet eyle baña

Ĥaşr idüb ümmet-i Muħammed ile

Eyle ħürrem vişāl-i Aħmed ile

Nola oldımise cürmile maķħūr

Ĥul güneħkār ise efendi Ġafūr

Bilürüz biz günāħımız bī-ħad

Olmaya ħaşre dek yazılsa ‘aded

⁵⁶Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık (İsrā-70).

⁵⁷O, insana bilmediğini öğretendir (Alak-5).

⁵⁸Müellif nüshasında yeri boş bırakılan bu kelime anlamı tamamlaması sebebiyle Atf Efendi nüshasından alınmıştır.

Vaqtimüz böyle geçme de her bār
Haq bilür niçe idelüminkār

Rāh-ı ‘Uqbāya meylüm olsa kaçan
Hubb-i dünyā olur baña rehzen

Rif’ atüm istemez bu nefis-i denī
Çeker esfel maqāma durmabeni

Umaram kim hālāş ide Allāh
Kulluğa lāyık ola ben gümrāh

[37b] Eyleyüb bir bahāne-i ‘illet
Ca’fer-i müznibe ide raḥmet

Dilerüz kim cenāb-ı ‘İzzetden
Bizi hıfz eyleye mezelletden

Sebeb-i mağfiret ola bu kitāb
Derecāt-ı Bihişt ola her bāb

“ketebehû ‘abd-i bi-‘inâyeti’l-Meliki’l-Ġafûr

Ca’fer b. Hasan el-musannifu’l-mezbûr

sene 1013

KAYNAKÇA

DEMİRCİ, Mehmet “Hakikat-i Muhammediyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.15, İstanbul, 1997, s.179-180.

DEMİRCİ, Mehmet “Nûr-ı Muhammedî”, **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.I, 1983, s.239-257.

ERAYDIN Selçuk, "Hakikat-ı Muhammediyye ve İlgili Beyitler", **Diyanet Dergisi**, XXV/4, Ankara 1989, s. 131-143.

FAZLIOĞLU, İhsan “Osmanlı Dönemi Türk Felsefe-Bilim Hayatının Çerçevesi,”<http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

- FLEİSCHER, Cornel H. **Tarihçi Mustafa Âli: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**,(çev. Ayla Ortaç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.
- GENCER, Bedri, “Osmanlı’da Meşruyet Tabakalaşmasının Oluşumu”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2004, S. 30.
- GENCER, Bedri, **İslam’da Modernleşme 1839-1939**, Lotus Yayınları, Ankara, 2008.
- GÖRGÜN, Tahsin “Osmanlı Düşüncesi Nasıl Anlaşılabilir?-Osmanlı Düşüncesinin Anlaşılmasında Karşılaşılan Bazı Zorluklar Üzerine-“, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 2003, S. 13-14.
- İbnü’l-Arabî, **Fusûsu’l-Hikem**, (çev. ve şerh: Ekrem Demirli), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008.
- KELPETİN ARPAGUŞ Hatice, **Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.
- KİRİŞÇİOĞLU, Mehmet “Cafer İyâni”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 6. Cilt, İstanbul, 1992.
- Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2000.
- ÖKTEN, Meriç, **Salebî’nin Kıyasü’l-Enbiyâ’sının XIV. Yüzyılda Türkçe Tercümesi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2000.
- TÜMER, Günay “Arâisü’l-Mecâlis”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 1991, III, s.265-266.
- YAZAR, Sadık **Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2011.
- YILMAZ, Emine; DEMİR, Nurettin, “Bir Salebî Çevirisi (Kıyas-ı Enbiyâ: TDK Nüshası)”, **International Journal of Central Asian Studies**, (2005), X/1, s.1-8.
- YILMAZ, Emine; DEMİR, Nurettin, “Sa’lebî’nin Kitâbu Arâ’isi’l-mecâlis fi Kıyasi’l-Enbiyâ’sının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri”, **Journal of Turkish Studies /Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi (Cem Dilçin Armağanı)**,2009, XXXIII/II.
- <http://www.kuranmeali.org/>